AHMET MİTHAT EFENDİ

ÇENGİ

Sadeleştiren
Mustafa MİYASOĞLU

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR ESERLERİ

ÇENGİ

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 1952
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Kültür Eserleri Dizisi / 190

AHMET MİTHAT EFENDİ

ÇENGİ

Sadeleştiren:
Mustafa MİYASOĞLU

© T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI, ANKARA, 1997
ISBN 975-17-1833-3

Ahmet Mithat Efendi
Çengi / Ahmet Mithat Efendi ; Sadeleştiren : Mustafa Miyasoğlu. – – Ankara : Kültür Bakanlığı, 1997.

XXVI, 231 s. ; 20 cm. – – (Kültür Bakanlığı yayınları ; 1952. Yayımlar Dairesi Başkanlığı kültür eserleri dizisi ; 190)
ISBN 975-17-1833-3
I. Miyasoğlu, Mustafa. II. k.a. III.
Seriler: .
813.41

Birinci Baskı, 3.000 Adet

TAMER
Mat. Yay. Tanıtım Hiz. Ltd. Şti.

ANKARA
1997

Son yıllarda inanılmaz bir hızla gelişen iletişim teknolojisi sayesinde haberleşme artık, uzaya yerleştirilen uydular aracılığı ile yapılmaktadır. Bu gelişmenin sağladığı pek çok kolaylık yanında bazı sakıncaları da olduğu bir gerçektir. Teknolojik bakımdan güçlü olan ülkelerin kültürleri ne yazık ki diğer kültürleri etki altına almaktadır.

Çok zengin bir tarihî birikime sahip olan ülkemizde de kültür önemini ve etkisini kaybetmektedir. Artık milli kültürlerin yerini, tarihî köklerden yoksun bir teknoloji kültürünün alması söz konusudur.

Sinema, TV programları, belgeseller ve internet aracılığı ile gelen dokümanlar, bu teknoloji kültürünün egemenliğini göstermektedir. Görünüşte rengârenk, sihirli bir âlem izlenimi veren bu dünyanın da temelini yine kitabın oluşturduğunu bilmek zorundayız. Çünkü, sinema, TV ve bilgisayar programlarının tümü kitaba ve kullanılan dilin mükemmel oluşuna dayanırlar.

Yapmamız gereken, teknolojiyi reddetmek yerine ondan yararlanarak, kültürel zenginliğimizi yaşatmak ve evrensel kültüre katkıda bulunmaktır. Dolayısıyla, Türk kültürünün zenginlikleriyle beslenmiş, Türkçenin geniş ifade gücüyle yazılmış yeni eserler, teknoloji kültürümüzün de temelini oluşturmalıdır. Dünya sinemalarında gösterime sokacağımız film, belgeseller ve uydular aracılığı ile kültürümüz bütün dünyaya tanıtılabilir. İnternet yoluyla ise, bilgisayar bulunan bütün evlere taşınabilir. Bütün bu çalışmaların temelinde ise, bizim dilimizde yazılmış, kültürümüzü yansıtan kitaplar olacaktır.

Yunus Emre, yedi yüzyıl önce "Her dem yeni doğarız, bizden kim usanası" demişti. Kullandığı güzel Türkçe, Yunus'u bugün tüm canlılığı ile yaşatıyor. Türkçeye sahip çıkarak, yeni eserleri yaratmak, yarın bizi de yaşatacaktır. O zaman, her dem doğacağız ve bizden kimse usanmayacaktır.

M. İstemihan TALAY
Kültür Bakanı

AHMET MİTHAT EFENDİ

İlk mühim romancımız olan Ahmet Mithat (1844-1912), Kafkas muhaciri bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Küçüklüğünde mahalleyi bıktıracak kadar başarı ve yaramaz bir çocuktur. Uslansın diye bir aktarın yanına çırak verilir Akşam evde, sabah dükkânda yediği dayaklar, onu işine sımsıkı bağlar. Ustası olmadığı zamanlarda yaptığı macunlar, çevrenin ilgisini çeker. Dayaktan kurtulur, ücret ve bahşiş olarak kazandığı paralar, ona hayat konusunda ilk mühim dersleri verir. Esnafdan bir adamdan okuma-yazma öğrenir, bilgisini geliştirir. Babası öldükten sonra ağabeysi ile Tuna Valisi olan Mithat Paşa'nın maiyetine girer. Bu arada Niş Rüştiyesi'ni bitirir, Fransızca öğrenir. Tuna gazetesine yazılar yazar. Mithat Paşa'yla birlikte Bağdad'a gider. Ağabeysinin ölümü üzerine teselli olsun diye Mithat Paşa, adının yanına kendi adını da verir. Böylece adı Ahmet Mithat olur. Daha sonra İstanbul'a döner ve 27 yaşında, kalabalık bir ailenin geçim yüküyle gazeteciliğe atılır.

Okul kitaplarından hikâye ve romanlara kadar yazıp kendi matbaasında bastığı hareketli bir yayın hayatına başlar. Vatan Yahut Silistre sürgünleriyle birlikte, bir yazısından ötürü onu da Rodos'a sürerler. Üç yıl kaldığı bu sürgünde ilk mühim romanlarını yazar ve kardeşinin adıyla yayınlar. Hasan Mellah, Hüseyin Fellah, Felâtun Bey ile Râkım Efendi, Dünyaya İkinci Geliş, Yeryüzünde Bir Melek, Karı-Koca Masalı ve Paris'te Bir Türk bu dönemin çok sevilen ve Ahmet Mithat'ı romancılığımızın başına yerleştiren eserlerdir. O döneme kadar yaşadıklarını ve yazdıklarını sürgün dönüşü Menfa adlı eserinde uzun uzun anlatır. 1873-76 yılları arası Ahmet Mithat'ın yazarlığı açısından sürgün değil, bir derlenip toparlanma yılları olmuştur denebilir.

Sürgün dönüşü bir yandan gazeteciliği sürdürürken, bir yandan da Bağdat yıllarında Kıssadan Hisse ve Letâif-i Rivâyât'ın ilk cüzleriyle başlayan hikâyeciliğini geliştirmenin yollarını aramıştır. Sürgünde yazdıklarının gördüğü alâka üzerine, kendi çıkardığı Tercüman-ı Hakikat gazetesinde tefrika ettikten sonra kitaplaştırdığı hikâye, roman, tercüme ve adapte roman tarzındaki eserleri birbirini izledi. Her birinden otuzar kitap tutan eserlerinin bugün bilinmemesi, biraz da Servet-i Fünun'la birlikte batıya alabildiğine açık bir edebiyat anlayışının kültür hayatımıza hakim olması yüzündendir. Bugün Ahmet Mithat'a duyulan ilgi, şurda burda bazı eserlerinin yeniden yayınlanması ile bu anlayışın az çok değişmesine bağlanabileceği gibi, her roman hamlesinde az çok Ahmet Mithat'ın hatırlanmasındandır.

Yarısı roman ve hikâye türünde olmak üzere, iki yüz kadar eser sahibi olan Ahmet Mithat, Tercüman-ı Hakikat gazetesinde Muallim Naci, Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi gibi pek çok yazarın yazılarını yayınlamış, onların üstadı ve patronu olmuştur. Sürgünden önce çıkardığı Dağarcık mecmuasında Recaizâde Ekrem'in tercümelerini yayınlamış, ölünceye kadar da Beşir Fuad'a ilgisini esirgememiştir. Ayrıca tarih, din, felsefe ve seyahat türündeki eserleriyle de Batı medeniyeti karşısında İslâm kültür ve ahlakını savunmuştur. Bütün bu niteliklerinden ötürü II. Abdülhamid döneminde Takvim-i Vekâyı gazetesi ve Matbaa-i Amire müdürlüğü, Karantina başkatipliği, Meclis-i Umur-ı Sıhhiye ikinci reisliği görevlerinde bulundu. 1908'den sonra da Dârülfünun'da umumi tarih ve felsefe dersleri okuttu. Öldüğü gece Darüşşafaka'da gece nöbetindeydi. "Efendilik" hem okuyucuları tarafından verilmiş bir ünvan, hem de II. Abdülhamid tarafından verilmiş bir rütbedir.

AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN ROMANCILIĞI

Hikâyeden romana geçen pek çok yazarda olduğu gibi, Ahmet Mithat'ta da farklı yönlerde gelişen, birlikte sürdürülen bazı yazı türleri, birbirine uzak düşen farklı tavırları yanyana görmek mümkündür. Romancılığını hazırlayan ve yirmi beş yıl boyunca romanlarıyla birlikte sürdürdüğü "Letâif-i Rivâyât" adlı hikâye dizisi, romanlarının da çekirdeği gibidir. Letâif dizisine sığmayacak kadar geniş olan tarih ve macera romanları bir yana bırakılırsa, hemen hemen bütün eğilimlerine, yeterince incelenmeyen Letâif-i Rivâyât dizisinde rastlamak mümkündür. Ayrıca küçük boy iki yüz sayfa tutarında olan Bahtiyarlık hikâyesinin asıl meselesi, köy ve şehir hayatının karşılaştırılması gibidir. Alafrangalığın tezahürü bu hikâyede sadece bir tutum olarak sergilenir. Demek oluyor ki, Ahmet Mithat'ın romancılığında üç ana çizgi şöylece belirlenebilir: 1) Letâif dizisinden romanlarına uzanan, Osmanlı toplumunun ahlâk, gelenek, eğlence ve günlük hayatı, 2) Günümüzden yakın geçmişe ve tarih içinde gezinti diyebileceğimiz tarih ve macera romanları, 3) İki medeniyetin ilişkilerini ele alan ve Osmanlılık düşüncesini savunan zihniyet hikâyeleri...

Böylece Ahmet Mithat Efendi bu üç tür eserlerinde, İstanbul'un mahalli hayatından, Beyoğlu'ndaki azınlıklara kadar 19. yüzyıl hayatını tasvir etmekle kalmamış, Haçlı Seferleri'nden Jön Türkler'e kadar pek çok sosyal ve siyasal olayları eserlerine konu edinmiştir. Bazı romanları akıllara durgunluk verecek maceralarla doludur. Bazıları da Kafkas milletlerinden Arnavutluk, Mısır ve Cezayir müslümanlarına kadar çok çeşitli bölgeleri ele alır, Osmanlı'nın dünyaya bakışını çok farklı yerlerde geçen olaylarla gözler önüne serer.

Ahmet Mithat zengin bir hikâye geleneğinden yola çıkar, Meddah hikâyeleri, Hamzanâme, Binbir Gece Masalları, Des-

tanî halk hikâyeleri, bir zamanlar geniş halk kitlelerince okunup dinlenmekteydi. Yani okuyucu ve dinleyici olarak geniş bir kalabalığı hazır bulmuştur. Bu arada Muhayelât-ı Aziz Efendi gibi, kendisinden hemen önce bu cin ve peri hikâyelerini yenileştirme çabalarını okumuş ve IV. Murad'ın meddahı Tıflî'nin derlediği gerçekçi hikâyeler de basılmaya başlanmıştır. İster istemez Hançerli Hanım ve Tayyarzâde gibi az çok birbirini andıran bu hikâyeler de onu etkileyecek, hiç değilse bu hikâyelerin okuyucusuna da seslenmeyi ihmal etmeyecektir. Batıya yönelirken kendimizden büsbütün kopmamayı savunacaktır. Daha sonra bir iki yazar dışında bunun ehemmiyeti unutulmuşsa suç onun değildir.

Efendi aynı zamanda roman üzerine ilk kitabı yazan romancımızdır. Onun romancılığı sadece sevk-i tabiileri ve okuyucularıyla örneklerinin nitelikleri göz önüne alınarak değerlendirilemez. Yani roman üzerinde durup düşünen, neyi niçin yaptığını bilen adamdır. Bu yanını onun yazılarından aldığımız bir kaç paragrafla belirtmeye çalışalım:

"Musavvir ve muharririn bir hikâyeyi tasvir ve tahrir etmesi için hikâyenin zeminine göre her şeyi bilmesi lâzımdır. (...) Yoksa hikâye yazmak için iktiza eden şeyler yalnız hikmet, ahlâk, entrika gibi şeylere münhasır kalırsa, bunlarla yazılan hikâyelerden o kadar lezzet hâsıl olmaz. Netice-i kelâm, hikâye okumak ne kadar tatlı bir şeyse, yazmak (da) o kadar güç olup bir muharrir tasvir ve tahrir eylediği eğer sahihü'l-vuku değilse onu sahihten daha sahih, gerçekten bir kat daha gerçek suretine ifrağ edebilmek için pek çok tetkikata, pek çok malûmata muhtaçtır." (Kırkambar, cüz 4, İst. 1873).

İkinci yazının başlığı : "Roman ve hikâyeler ahlâk-ı umumiye için muzır mıdır, müfid midir?""İşiniz yoksa bir gün Köprü üzerine çıkınız da gelen geçen çehrelere bakınız. Tepeden tırnağa kadar süslenmiş bir şık görürsünüz ki, etekleri ıslık çalarak

ve fakat ayağındaki nasırların ıstırabıyla aksayarak yıldırım gibi gidiyor. Yolda bir dostuna rastgelecek olsa selâm vermeye vakit olmadığından, güya ilerde bir şey varmış da ona vüsul için isticâl eyliyormuş gibi eliyle, çehresiyle, elhasıl kalıbıyla, kıyafetiyle ilerisini işaret edip hemen geçip gider. Öyle ya ilerde pek mühim bir şey vardır: İleride bir roman vardır. Koşa koşa o mühim şeye, o romana gidiyor. Onu gittiği yerden men ve tatil kabil midir?

"Biraz sonra bunun aksini tasvir eder bir adam görürsünüz ki, evvelkinin tavrındaki beşaşet, gözlerindeki parlaklık bunda görülmek şöyle dursun, belki gözleri cihanı görmek ve ayakları ileriye yürümemek isterler. Acaba bu da bir mühim vak'aya, azîm bir romana mı gidiyor? Yoksa öyle bir mühim şeyden mi geliyor? Burasını tayin pek büyük zekâya ve pek büyük dikkate muhtaç ise de her halde bu zâtın bir romanı teşkil eyleyen eşhâs-ı vak'adan olduğuna şüphe kalmaz.

"Sözü kısa kesmek için diyelim ki: Herkes az çok bir romanın eşhas-ı vak'asındandır. Kendi maişet-i hususiyemiz içinde az çok bir takım romanlar geçer. İşte roman denilen şey böyle ahlâk-ı umumiyenin tayin eylediği maişetler içinde vücut bulduğuna göre, onun mazarrat veya menfaati yine suver-i maişetin mazarrat veya menfaatinin aynı olduğu bil-vücuh müsellem görünür. "(Şark Mecmuası, s. 1, 1880).

Üçüncü parçanın alındığı yazı "Romanlar ve Romancılık" başlığını taşıyor:

"Realizm mektebi denilen hakiki roman yazmakla Emile Zola en ileriye gitmiştir. Acaba müntekit Emile Zola'nın romanlarını dikkatle okudu mu? Okumuş ise anlamıştır ki, mumaileyhin asıl maksadı romancılık değil, politikacılıktır. Kârilerini diyanet ve medeniyet-i hâzıra aleyhine teşvik için roman yazar. Evet, sefâlet-i beşeriyyenin suver-i muhtelifesini tasvir etmelidir. Ama ondan dolayı bir sınıf insanları mes'ul mu tutmalıdır? Romandan

maksad-ı hakiki, kârilerinin izhanını tenvir ve ahlâkını tehzib ederek uluvv-i cenâbını inbisâta getirmek ise, Emile Zola ve sair meslektaşları bunun hilâfındadır." (Tercüman-ı Hakikat, 5 Kanunuevvel, 1887).

Dördüncü parça "Nedâmet mi? Heyhat!" adlı romanının önsözünden:

"Okumak bilenleri roman kadar eğlendiren, roman kadar müstefid eden hiç bir şey bulunmadığını hükmetmek lâzım gelince, terakkiperver bir halkın da cümleden ziyade romanların islâhına himmet etmesi lüzumu tahakkuk eder. Roman yalnız bir vak'a-i lâtife ve garibenin hikâyesinden ibâret değildir. O vak'a elbette fünundan birisine, sanayiden bir kaçına, hikmetin bazı kavaidine, coğrafyanın bir faslını teşkil eden bir memlekete, tarihin bir fıkrasına taallûk eder ki, onlara dair verilen izahat erbab-ı mütalâanın malûmat ve vukufu dairesini tevsi eyler."(1889).

Son bölüm "Râvi" takma adıyla tenkitler yazan hikâyeci Nabizâde Nazım'a cevap olarak yazılmıştır. Bu seriden çıkan ve Emil Zola'yı romancıdan çok politikacı olarak tanımlayan, bize ait romanın şartlarını bugün için bile dikkate değer görüşler çerçevesinde geliştiren yazıların sonuncusudur. Başlığı da "Râviye Mukabele" adını taşır:

"(...) Her halkın edebiyatı, ulûm ve maariften ve sanayi ve medeniyetten nasibi derecesinde alır. Bu misillu şeylerde biz Avrupa derecesine varamıyoruz diye bil-külliye me'yus olarak hiç de işe başlamamak, hiç bir zaman o nimete vâsıl olmamaklığımızı müstelzim olur. Kudretimiz derecesinde başlamış olmaklığımız şâyan-ı tahsin görülür. Bugün hiç ama hiç romancımız yok ise, yarın husûle gelir. Romancılar sair erbâb-ı kalemi mesâiden menetmezler. Onlar dahi romancıları menetmezler ise, insaf göstermiş olurlar." (Tercüman-ı Hakikat, 8 Nisan 1890).

AHMET MİTHAT EFENDİ HAKKINDA SÖYLENENLER

Tanzimat Edebiyatı'nda "popüler roman"ın öncülüğü vasfıyla üzerinde duran İsmail Habib Sevük, Efendi hakkında şunları söylüyor ve okuyucuyla münasebetini açıklarken yazarlık tavrını da belirtmiş oluyor:

"Ahmet Mithat Efendi kârilerini ya evlâd gibi, ya kardeş gibi, ya ana ve baba gibi, yani yakın akraba gibi candan seviyor ve onlara daima saygı gösteriyordu. Akrabalığın teklifsizliği içinde sevimlileşen bir saygı. Onlara "ey kâriini kiram", "ey kâriin hazeratı", "ey muhterem okuyucular" gibi ihtiram tabirleriyle hitab eder ve kârilerinin bilmedikleri şeyleri onlara öğrettiği halde, bu ciheti hiç hissettirmez, sanki onlara bunu sadece hatırlatıyormuş gibi bir tavır alırdı. Daha olmazsa, "eğer Avrupa'ya gittiniz, bir frenk sofrasına oturdunuzsa" gibi şarta bağlı ifadelerle daima onların izzeti nefislerini okşardı. Kimse kârii onun kadar iyi tanımadı. Kâriler onu sevdiler, ona inandılar ve ona ısındılar." (Yeni Edebi Yeniliğimiz, C.I., İst., 1940, s. 235).

A.M.Efendi'yi "Namık Kemal'in yanı başında" değerlendiren A.H.Tanpınar, ondan uzaklaştığı ve bütün Tanzimat yazarlarından fazla Abdülhamid yanlısı olduğu için eleştirir, aralarındaki farkı ve edebiyatımızdaki yerini şöyle belirtir:

"...Nâmık Kemal'de ve benzerlerinde mütalâa bir nevi mücadele idi. Onda dinlenme ve hülyadan gelen sıcaklıkta ısınma oldu. Birdenbire onun kitaplarıyla, çalışan insanın hayatına dinlenme saati girdi. Okumaya ayrılan saat. İşte cemiyetimize getirdiği şey. Ve onunla küçük insanların hayatı değişti. Küçük ahşap evlerde lâmba başındaki saatler başka bir mânâ ve hüviyet kazandılar. Bütün bir aile okuma bilenin etrafında toplandı ve okunanı münakaşaya başladı. Bu, Küçük Ahmed'in tâ çocukluğundan beri duyduğu hasretti. Mithat Efendi biraz da Gil

Blas'daki doktora benzer. Nasıl o ilk vardığı gece karanlığına şaştığı şehir halkına hastalarına bakmayı, yâni hasta olmayı, hastalığı kabul etmeyi öğrettiyse, Mithat Efendi de Türk Cemiyetine roman okumayı öğretti. İtiraf etmeli ki, yaptığı işe sonuna kadar sadık kaldı ve ömrünce bu saati doldurmaya çalıştı. Roman, gazete makalesi, hikâye, halka indirilmiş bilgi eserleri ile, daima bir nevi ailesi saydığı okuyucu kitlesini bir dev gibi besledi. Çeşitli eserlerinde birinden öbürüne geçerken hiç bir zahmet çekmiyordu. Yukarıda onun cemiyette ilk öğretici olduğunu söylemiştik. Çocuğuyla uğraşmaktan hoşlanan ilk aile babası da odur. Bu iki vasıf sayesinde öğrenciden eğlendiriciye geçerken hiç iklim değiştirmiş olmuyordu. Eseri bir halk mektebi gibi başlar, bir halk ansiklopedisi gibi biter." (XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 3. bas. s. 449-450).

Vasfi Mahir Kocatürk, "kendisine asri ve büyük bir meddah denebilir" ifadesinden sonra A. M. Efendi'nin anlatımını şöyle değerlendirir:

"Onbeşinci yüzyıldan beri yazılıp kendi zamanında ellerde dolaşan ve bir çoğu da basılmış olan pek çok halk hikâyelerini okumuştur. Romanları, tertip, edâ ve ifade bakımından bunlara çok sıkı bir şekilde bağlıdır. Bundan dolayı eserleri halka nüfuz etmek hususunda hiçbir güçlüğe uğrmamış ve işte bu sebeple, zamanının bu kaynaklara yabancı kalan bütün muharrirlerinden çok fazla olarak halk tarafından tutulmuştur. Bu hususiyet onun halk hikâyeciliğinin devam ve tekâmülü olduğunu açıkça göstermektedir. Ancak, Avrupa roman ve hikâyelerini de tanımış olması onu bu hususta tamamiyle şarka bağlı bırakmamıştır. Yeni hayat icapları ve Avrupa eserleri tesiriyle bu yerli tekâmüle mühim bir değişiklik eklemiş, yine aynı tekâmülün icabı olan bu sahada şuurlu bir inkılâpçı olmuştur: Ahmet Mithat, Türk hikâyeciliğinden tenkid ederek beğenmediği, **Muhayyelât** cinsinden

hikâyelerin büyülü ve esrarlı olağanüstü çevresini çıkarmış, doğrudan doğruya Türk halk ruhundan doğan realist ve olağan halk hikâyeleri ruhunu devam ettirerek hikâyelerine müsbet dünya görüşüne bağlı yeni konuları temel yapmış ve bu hususta uzaklaşmayarak halka müsbet görüş telkini fikrini bir ideal edinmiştir." (Türk Edebiyatı Tarihi, Ank. 1964 s. 695.)

Edebiyat Fakültesi'nin yayınları arasında çıkan Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi'nde Ahmet Mithat'a 250 sayfaya yakın yer verilmiş ve Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın yazdığı önsözde de Efendi şöyle değerlendirilmiştir:

"Mithat Efendi'nin fikirlerini "medeniyetçilik" kelimesi ile özetlemek mümkündür. Türk örf ve âdetleriyle Osmanlı kültürünü ve batının ilim ve tekniğini birleştirme esasına dayanan bu "medeniyetçilik" anlayışı, II. Abdülhamid'in fikirleri kadar orta sınıf Türk halkına da uygundur. Neşeli babayanî bir mizaca sahip olan Mithat Efendi, okuyucuları ile çok sıkı bir münasebet kurmuş, verdiği güven ve akl-ı selim ile onlara yeni fikirler aşılamıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin eserleri, ansiklopedik mahiyette kitaplar ile roman, tiyatro, hatırat ve makalelerden ibarettir. Fakir bir aileye mensup olan, hayat tecrübeleri içinde pişen ve batının bütün yeniliklerine açık olan Mithat Efendi, romanları ile Türk okuyucusuna yeni edebiyatın zevkini tattırmıştır." (Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, c. 3, İst. 1979, s. XII).

Bir çok romanını günümüz diliyle radyofonize eden ve Süleyman Musl adlı romanını da sadeleştirip Musullu Süleyman adıyla yayınlayan Behçet Necatigil, Efendi'nin yazarlığı hakkında, kitabın önsözünde şunları söylüyor:

"Roman, hikâye, oyun, makale, tarih, felsefe, eğitim, psikoloji, bilim ve fen alanlarında kendi yazdığı, çevirdiği yüzelli kitap sahibi Ahmet Mithat Efendi, en belirgin yanıyla bir halk romancı-

sıdır. Konu bulmakta hiç zorluk çekmeyen, okuduğu bir Batı romanının benzerini hemen yazıveren, çağındaki roman çeşitlerinin hemen hepsini (Tarihî roman, polis-macera romanı, gezi ve fen romanı, hissî roman, realist-natüralist roman, vb.) bir de kendi kaleminde deneyen, hayali çok geniş bir romancı. Bu tür eserlerinde iç içe maceralar arasında zaman zaman çıkmalar yapıp, temeldeki olayın akışını kesip ansiklopedik bilgiler vererek, okurlarını eğitmekten de hiç geri kalmayan, üslûp endişesi gözetmeksizin sere serpe yazmaktan hoşlanan Ahmet Mithat Efendi, bu haliyle Dağarcık, bir Kırk Anbar'dır. Bilgi hazinesi yüklü, yaratıcılığı güçlü ve çağdaşlarının deyişiyle 'kırk beygir kuvvetinde bir yazı makinesi'." (Musullu Süleyman, s.35-36, İst.1971, s. 35-36).

Ahmet Mithat Efendi'nin kullandığı ve müsteşrik kavramının tam tersi bir anlamı kendisinde toplayan "müstağrip" tanımlamasını bütün Tanzimat aydınlarının genel vasfı olarak nitelendiren Cemil Meriç, "hayaliyun-hakikuyyun" tartışmalarında aldığı tavrı belirtirken şunları söylüyor:

"Mithat Efendi, Türk romanını yaratan adam. Hikâyeleri XIX. asrın "Binbir Gece"si. Batı, doğu, hakikat, hayal, ilim, efsane, o bulanık ummana dökülen birer ırmak. Hâce-i Evvel, okumaya yeni başlayan bir kitleye hitab ediyordu. Başka bir iklimde boy atmıştı roman. Ama hudutları kesin olarak çizilmemişti henüz. Yazarın hürriyeti kısıtlanmamıştı. O uçsuz bucaksız âlemde dilediği gibi yelken açabilirdi hayal. Ne var ki bu serazat nev'i ehlileştirmek, daha doğrusu Osmanlılaştırmak lâzımdı. O cihangir tecessüs için bir mekteb-i edeptir roman. Vazifesi eğlendirerek aydınlatmak. Mühim olan kıssadan çok, hisse. Başka bir deyişle hikâye bir gayeden çok vasıtadır. Bu itibarla Efendi'nin romanlarını harcıâlem bir ansiklopedi sayabiliriz; dağınık, derbeder, çocukça bir ansiklopedi. Nizama perestiş eden bir ya-

zarın Zola'yı benimsemesi, natüralizme kayıtsız şartsız meftun olması beklenebilir miydi? Türk okuyucusu Assomoir'i de, Nana'yı da, Germinal'i de yadırgayacaktı şüphesiz. Yanlış anlamayalım: Ahmet Mithat hiç bir kabiliyete, hiç bir hakikate düşman değildi. Ama "Toprak" yazarını sevmiyordu, sevemezdi de. Bununla beraber geniş tecessüsü Avrupa'nın her edebiyat cereyanına açıktı. Müşahedât, realizm tarzında yazmağa özendiği bir hikâyedir." (Mağaradakiler, İst.1978, s. 158-159).

Ahmet Kabaklı A.M.Efendi'nin "kişiliği"ni anlatırken, kendi devrindeki şahsiyetlerden farkını şöyle belirtiyor:

"Ahmet Mithat Efendi, kavgacı ve ihtilâlci olmaktan ziyade bir "hizmet adamı"dır. Tâ başından beri milletin ancak okuma, kültür ve görgü yoluyla kalkınacağını düşünmüş ve canlı kalemi ile halkı okutmak çareleri aramıştır. Bu yolda hiç bir büyük iddiası olmadığı, ilk hikâyelerine koyduğu "Hâce-i Evvel" (İlk Hoca-İlkokul öğretmeni) sıfatından anlaşılır. Bu sıfatla Namık Kemal'lerin ateşli hürriyet kavgalarına katılmayıp, sakin olmasını istediği bir ortamda eserler vermiştir. Başına gelen Rodos sürgünlüğü bile kötü bir tesadüf sonucudur. Bu sürgüne "Hürriyetçiler" yüzünden yollandığını düşündükçe onlardan büsbütün ayrılmış ve hepsine soğuk davranmıştır." (Türk Edebiyatı, c. 2, İst.1966, s.474-475).

Doç.Dr.Orhan Okay, "doğu-batı medeniyetleri çatışmasının en kesif olduğu 19. asrın, yalnız bir yazarın gözüyle hikâyesi" diye tanımladığı, Efendi'nin bütün eserlerindeki medeniyete dair görüşlerini derlediği araştırmasının sonuç bölümünde şunları söylüyor:

"Ahmet Mithat Efendi yeni bir insan tipidir. Batı medeniyetini bir rejim dâvâsı hâline getiren Tanzimat yazarlarının da, yine batıyı bir örf ve âdetler sistemi olarak benimseme taraftarı olan-

ların da, hattâ Beşir Fuad gibi pozitivist ve materyalist görenlerin de dışındadır. Her üç grubun da taraftarı olanların halefleri günümüze kadar gelmişlerdir. Lâkin Ahmet Mithat'ın her iki medeniyeti de muvazeneli bir terkiple birleştirmemiz düşüncesi çağdaşları arasında mevcut değildi. Bu düşüncenin fikrî mahsûllerini ancak 1908 Meşrutiyeti'nden sonra iki mütefekkirimizde görürüz: Ziya Gökalp ve Mehmet Âkif. Gerek bu iki şahsiyeti birbiriyle, gerekse her ikisini Ahmet Mithat'la birleştirmek ilk nazarda güç görünürse de onları müşterek bir noktada beraber düşünmek mümkündür. Bu nokta doğu ve batı medeniyetlerine bakış açısıdır. Filhakika Türk, Osmanlı, İslâm ve doğu medeniyetinin mânevi değerler sistemini muhafaza ederek batıdan ilmin ve tekniğin kazandığı terakki seviyesine sahip olmak bu üç müellifi birleştirecektir." (Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi, Ank. 1975, s. 425).

Mustafa Miyasoğlu, romanla ilgili bir çok yazısında ondan sözetti, romancılığının kültür hayatımızdaki yerini şöyle belirtti:

"Başka toplumlarda bu kadar çok ve çeşitli türlerde yazan bir yazar var mıdır, bilmiyorum. Roman, hikâye, oyun, makale, tarih ve felsefe, eğitim, psikoloji, coğrafya ve fen, el atmadığı ve alâka duymadığı konu yok gibidir. Hâce-i Evvel'den Kâinat'a kadar, daha adından başlayan ve gittikçe genişleyen ilgi, ancak bu cihan hakimiyeti fikriyle açıklanabilecek bir Osmanlı ilgisidir. Devletin hemen her köşesini dolaşan, tarihi ve aktüel her hadiseye karışabilecek ve böylece dağılmaya yüz tutan birliğe yeni bir şuurla müdahale edecek bir dikkat vardır bu adamda. O yüzden Osmanlı'nın son yıllarına ilgi duyan herkesin şurda burda Ahmet Mithat'la karşılaşması kaçınılmaz. Hele hele batıdan gelenlere karşı alınacak tavır konusunda Ahmet Mithat'ın savunduğu tenkit fikri, yalnız onun ve okuyucularının değil, Osmanlı

aydın ve devlet adamlarından bir kısmıyla halkın büyük çoğunluğunun bugün de sürüp gitmekte olan kesinleşmiş görüş ve şuurudur diyebiliriz. Bu yanlarıyla Ahmet Mithat, yüzyıldan beri yaşayan insanımızın dile gelmiş ve yazıya geçmiş şeklidir. Zekâsının kıvraklığı ve hükümlerinin, kaygılarının haklılığına rağmen hantallığı bundandır. Ondaki zekâ, halkımızın pratik zekâsıdır, hantallığı da kalabalığın organize güçler karşısında yalpalamasıdır. Ona bu gözle bakmak, şartlanmışlığı bertaraf eder ve çıplak gözle hakikatini kavramaya yardım eder." (Muhacir, 1981, s. 214).

ÇENGİ YAHUT "DÂNİŞ ÇELEBİ VE ÇENGİ SÜMBÜL" ÜZERİNE

Mustafa Nihat Özön, Ahmet Mithat Efendi'nin telif, tercüme, adapte ve ortak yazım sayılabilecek 82 hikâye ve romanı olduğunu yazıyor. Türkçede Roman adlı kitabında. Bunlardan 35'ini hikâye, 47'sini de roman saymak eğilimindedir. Hikâye sayılan eserleri arasında küçük boy da olsa "Letâif"lerin bulunduğunu hatırlarsak, büyük boy beşyüz sayfayı da bulan romanlarıyla ilk ve en çok yazan romancımızın "Evrâk-ı metrûke"si hakkında bir fikir sahibi oluruz. Öteki eserleriyle bütün kitaplarının sayısı iki yüzü geçiyor. Kitaplaşmamış gazete yazılarıyla Kırkambar ciltlerini hatırlarsak, yazılan sayfaların boyutları az çok ortaya çıkmış olur.

Özellikle "evrâk-ı metrûke" diye adlandırıyorum Ahmet Mithat'ın eserlerini. Bugün arayıp tarasanız, yeni harflerle yayınlanmış iki üç eserini hiç bir kitapçıda yan yana bulamazsınız. Bunca roman kalabalığı arasında Ahmet Mithat'ın bir kaç eserine rastlamamak şaşırtıcı olsa gerek. Hiç bir ülkenin edebiyatında benzerinin görülebileceğini sanmıyorum. Her lise öğrenimi görmüş insanın bu ilk romancımız hakkında yalan yanlış bir fikri vardır da, elini uzatıp okuyabileceği üç beş romanı yoktur ortalarda.

Ahmet Mithat'ın romancılığını bir bütün olarak ele alan hiç bir çalışmaya rastlanmadı bugüne kadar. Bu konuda tek kaynak hâlâ Mustafa Nihat Özön'ün Türkçede Roman'ıdır. Çeşitli yanlarıyla ondan sözeden onbeş kadar kitapta, romancılığımızdaki yerini belirtmeye yönelik alışılmış hükümler dışında pek bir şeye rastlanmaz... Yalnız Behçet Necatigil'in sadeleştirerek yayına hazırladığı Musullu Süleyman'a yazdığı kırk sayfalık önsözde bu çabaya az da olsa rastlayabilirsiniz. Bu romanından başka Hasan Mellah'ın Denizci Hasan adıyla iki sadeleştirme çalışması ile Necmettin Türinay'ın notlar ekleyerek sadeleştirdiği Müşâ-

hedat dışında günümüzün dikkatleriyle Ahmet Mithat'a yönelmiş çalışma bulamazsınız. Felâtun Beyle Râkım Efendi, Dürdane Hanım, Obur ve Kambur gibi "alelusul" yayınlar konumuzun dışındadır. Yeniçeriler'in de hiç bir tedkik yapılmadan, sadece latin harflerine çevrilerek yayınlanmış olduğunu da kaydedersek, yeni harflerdeki Ahmet Mithat'ın tamamını ortaya koymuş oluruz. Bu arda Şevket Rado'nun hazırladığı Ahmet Mithat Efendi biyografisinin de ciddî bir tedkikten mahrum, üstünkörü yazılmış bir kitap olduğunu ifade etmek zorundayız.

Önemli bulduğumuz için günümüz diline çevirerek ve adında küçük bir değişiklik yaparak yayına hazırladığımız Çengi romanı, sadeleştirilerek yayınlanmış altıncı Ahmet Mithat roman ve hikâyesi oluyor. Halbuki Batı dillerinde bütün önemli yazarların eserleri, yine o türde eser vermiş sanatçılar yayına hazırlanır.

Çengi ile ilgili pek çok kaynakta verilen bilgilerin çelişkili ve eksik olduğunu görüyoruz. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin ikinci cildinde önemli bir yanlışlık yapılarak, Çengi romanıyla ilgili maddede Letâif-i Rivâyât dizisinden yayınlanan Çingene adlı büyük hikâye tanıtılmıştır. Bu ve benzeri yanlışlıkların nedense Çengi romanıyla ilgili olarak çokça yapıldığını görüyoruz. Nedense, Çengi'ye yer veren kaynakların hepsinde az çok bilgi ve değerlendirme yanlışları göze çarpıyor. Bu yanlışlıklar, önemli olduğu özellikle belirtilen bir kitapla ilgili görüldüğü için A.M.Efendi'nin ne tür bir ihmalle karşı karşıya olduğunu gösterecek niteliktedir.

İsmail Habib Sevük, Yeni Edebi Yeniliğimiz'in birinci cildinde romanın özetini vermeden önce hakkında şu değerlendirmeleri kaydeder:

"Çengi 1294 (1877). Bunun mevzuu bir keşif denecek kadar orijinal bir buluştur. Çünkü bu romanda bir Türk Donkişot

yarattı. Servantes'in kahramanı hayalî şovalye romanları okuya okuya kendini hayal âlemine atmış, hadisâtı, devler, büyüler, efsunlar içinde görmüştü değil mi? Türk Donkişotu da Muhayyelât-ı Aziz Efendi gibi kitapları okuya okuya yetişti. İki kitaptan mürekkep romanın birinci kitabının adı "İstanbul'da Don Kişot'tur." (a.g.e. 1940, c. 1, s. 239).

Burda da bir yanlışlık var pek çoklarında olduğu gibi. Roman iki kitaptan değil, dört kitaptan müteşekkildir. Yalnız romanın yayınından yediyıl sonra, 1884'te ilk kitabının, yani ilk bölümün olaylarını bir sahne eseri haline getirdiği için, İsmail Habib belki sadece bu oyunu gördüğünden eseri yanlış değerlendirmiştir. "Çengi Yahut Dâniş Çelebi" -"Üç perde milli oyun" adıyla, 1301 tarihinde, yani aynı yıl Tercüman-ı Hakikat'te tefrika edildikten sonra kitap halinde basılmıştır. (Bu konuda geniş bilgi ve oyunun saray tarafından durdurulma sebepleri üzerinde açıklamalar için Hakkı Tarık Us'un hazırladığı, Bir Jübilenin İntibaları, Ahmet Mithat'a Anıyoruz adlı kitaba bakılabilir). Halbuki Çengi romanı bundan, yani bu oyundan yedi yıl önce, İsmail Habib'in de belirttiği gibi 1294-1877 tarihinde Tercüman-ı Hakikat'ta tefrika edildikten sonra "dört kitap", yani dört bölümlük bir roman olarak yayınlanır. Piyes şekli ise, olay, mesaj ve şahıs kadrosu bakımından romana göre hayli farklıdır. Bu da A.M.Efendi'nin romandan sahneye uyarlama konusunda da hayli bilgi ve beceri sahibi olduğunu gösteriyor. Çünkü eser oynanıyor ve Selim Nüzhet'in ifadesine göre epeyce de ilgi ve tepki görüyor. Hatta bu sebepten tiyatro kapatılıyor.

Ahmet Hamdi Tanpınar şunları söylüyor roman hakkında:

"Çengi'deki buluş daha büyüktür. Binaenaleyh kayıp daha esaslı olur. Thibaudet, romanı "Bir evvelki roman okuyucusunun tenkidi" diye tarif eder. Bunun için de Don Quichotte'u misal gösterir. Filhakika Cervantes'in kahramanı şövalyelik romanını

okuyarak çıldırmıştır. Mithat Efendi Çengi'de bunu kendiliğinden bulur; hikâyesinin kahramanını bize "Don Quichotte İstanbul'da" diye takdim eder. O da Muhayyelâat-ı Aziz Efendi'yi okuyarak aklî muvazenesini bozar. Böylece romancılık sanatının kaynağına, yani istersek hissi yahut da hayali terbiye diyeceğimiz başlangıca varmış olur. Kolay adaptasyon, örneğine aynen bağlı kalma illeti Çengi'yi alelade bir şaka yahut da fıkra haline indirir. Hakikatte Mithat Efendi'de bu cinsten başlayışı sona götürecek kabiliyetler yoktur. Onun içindir ki, o zamana kadar hiç konuşmamış bir insanlığın doğması beklenen yerde cesareti ve imkânları nisbetinde örnekleriyle muvazi gitmeye çalışan bir taklit vardır. Fakat hakikaten dünyamız ilk romancımızda konuşabilir miydi? Romanın veya herhangi bir sanatın da kendi şartlarına göre bir ekonomisi bulunması elbette lâzımdı. O, ancak gelecek çalışmaların hayata mal edebileceği bazı temleri getirebilirdi." (19. Asır Türk Edebiyat Tarihi, 3. baskı, 1967, s. 461).

Vasfi Mahir Kocatürk, **Türk Edebiyat Tarihi** adlı kitabında, romanla ondan yedi yıl sonra yazılan piyesi (1301-1884) birbirine karıştırarak şöyle değerlendiriyor:

"**Çengi yahut Daniş Çelebi,** yazarın aynı adı taşıyan piyesinin daha geniş olarak roman şeklinde yazılmışıdır. 1877 de yayımlanan eserin başlangıcında yazar, Cervantes'in Don Kişot'undan bahsederek İstanbul'da bir Osmanlı Don Kişot'u yarattığını bildirmektedir. Filhakika romanın birinci kahramanı olan Dâniş Çelebi, efsuncu olan annesinin terbiyesi ve okuduğu eski şark hikâyelerinin -Hamzaname, Ebu Ali, Muhayyelât gibi- tesiriyle cin, peri masallarına karışmış, kendini bu masal kahramanlarından biri saymıştır. Bu şahsın enteresan divanelikleri kitabın bir kısmını doldurmakta, diğer kısımlarında da oğlunun sefahat maceraları anlatılmaktadır. Eserde mahalli hayat, örf ve âdet

tasvirleri mühim bir yer tutmaktadır. Bir çok bakımlardan enteresan, fakat hiç bir bakımdan mükemmel değildir." (a.g.e. 1964, s. 688).

Vasfi Mahir'i yanıltan, isim benzerliğidir. Belli ki o da romanın tamamını okumamıştır. Okumuş olsaydı, piyeste romanın sadece birinci kitabının sözkonusu olduğu, ikinci kitaptan sonra ortaya çıkan tiplerin piyeste hiç yer almadığını farkederdi. Gerçekte romanın üzerinde duran bu üç edebiyat tarihçisi de Ahmet Mithat'ın ne anlattığına, ne yapmak istediğine değil de, ele aldığı konudan neler çıkarabileceğine dikkat ettikleri için eseri yanlış değerlendiriyorlar. Bu kitabın aslî meselesi yanlış terbiyedir. J.J. Rousseau'nun Emile'ini hatırlatsa da çok farklı bir açı sözkonusu. Fakat incelemeciler, eserin Don Kişot parodisine takılıp kaldıkları için, ne diye o tarz bir eser ortaya koymadı diye öfkeleniyor, yazarına da eserine de veryansın ediyorlar. Kitapta o güne kadar romanımızda yer almayan çevreler, mahalli hayat sahneleri, mirasyediliğin, Bağlarbaşı eğlence âlemlerinin tasviri, Saliha Molla ve Canberd Bey gibi benzerine rastlanmayacak tipler umurlarında değildir. Bu özellikler gözlerine görünmez...

Muhayyelât (1796) Giritli Aziz Efendi tarafından yazılmış, eski kültürümüze ait unsurların üç "hayal"de canlandırılarak meydana getirilmiş bir tarz hikâyedir. Binbir Gece Masallarıyla cin ve peri hikâyeleri gibi çeşitli unsurların XVII. yüzyıl hayatıyla içiçe verildiği bu eser, Tanzimat öncesinin dikkate değer hikâye örneğidir. XIX. yüzyılda çok kişi tarafından okunup sevilmiştir. Muallim Naci adını, bu hikâyelerdeki Naci Billâh adlı kahramandan alır. Tanzimatçılar bu eseri eskinin hikâye tarzına örnek diye küçümseyerek anarlar. Son yıllarda bu üç hayalden birini «Hayal Hanım» adıyla Behçet Necatigil radyo oyunu haline getirdi. Oyun radyoda oynandı ve yazarının Üç Turunçlar adlı kita-

bında yer aldı (1967). Ahmet Kabaklı da kitabın tümünü günümüz Türkçesine çevirerek yayınladı (1973). Eser okunduğu zaman, Tanzimatçıların küçümsediği kadar önemsiz olmadığı görülür. Üstelik kendi kültürümüzden yola çıktığı ve her biri birer uzun hikâye halinde geliştirildiği için, ayrıca üzerinde durup düşünmeye değer. Ahmet Mithat Efendi de aynı şeyi yapmış bu romanında... Gelecekten kendince faydalanmış...

Tanpınar'ın yukarıdaki cümleleri üzerinde düşünüldüğünde, Tanzimat ve Servet-i Fünun romancılarının kolayından batılı örnekleri benimseme gayretleri karşısında Ahmet Mithat Efendi'nin daha aklı başında bir yol tuttuğu görülür. Romancılığın şartlarını az çok bildiği ortadadır. Tanpınar'ın da belirttiği gibi, «ancak gelecek çalışmaların hayata mal edebileceği bazı temleri getirebilirdi». Bunu da yapmıştır. Letâif-i Rivâyât'ta meddah geleneğini, Henüz Onyedi Yaşında romanında Kalyopinin Sergüzeşti ve Kerem ile Aslı gibi halk hikâyelerinin temel motifini, bu romanda da Muhayyelât'la yeni okuyucuya ulaşan şark hikâyesini batılı romanla birleştirme çabasına girer. Bu çaba daha sonra sürdürülememişse, suç onun değildir.

Roman bugünkü anlamda «bölüm» sayılabilecek dört «kitap»tan meydana geliyor. «Kırkambar ilâvesi, hikâye gözü» kaydıyla yayınlanmış. Tamamı 160 sayfadan oluşuyor. Tabii büyük boy sayfalardır bunlar. Romanda belli başlı altı kişi var: Saliha Molla, onun oğlu Dâniş Çelebi, karısı Çengi Sümbül, bunların oğlu Cemal Bey, Cemal Beyin sevgilisi Melek Hanım ve Melek Hanım'ın babası Canberd Bey... Bunların yanı sıra 19. yüzyıl İstanbul hayatından seçilmiş pek çok tip, hikâyenin fantezisini besler, geliştirir. Başından sonuna kadar hemen hemen her bölümde günlük hayat ve yaşayan insanların kaygıları, eski kültür ve ahlâk değerleriyle içiçe verilir.

Dâniş Çelebi ile Çengi Sümbül'ün münasebetlerindeki dengesizlik bütün romanda, yer yer benzerleri gösterilerek vurgulanır. Bunların Salihâ Molla'dan devraldıkları dengesizlik, Canberd Bey'de de görülür ve iki ailenin çocuğu olan Cemal Bey'le Melek Hanım ilişkisinde ortadan kaldırılmaya çalışılır. O yüzden, kitaptaki ikili ilişkilerin ağırlığı gözönüne alınarak başlık biraz değiştirilerek, «Daniş Çelebi ile Çengi Sümbül» haline getirilmiştir. Üzerinde durulup düşünülmesi, benzerlerinin okunarak, yazılarak kendi yatağını bulacağına inandığım romancılığımızın daha da gelişmesi umuduyla...

MUSTAFA MİYASOĞLU

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'DA BİR DONKİŞOT

BİR

"İstanbul'da Don Kişot" denildiği zaman İstanbul şehrinde Don Kişot denilen bir şeyin varlığı anlaşılır ise de, bu Don Kişot yenir mi yenmez mi, canlı mı cansız mı olduğuna dair biraz mâlumat verilmeyince Don Kişot'un mahiyeti anlaşılamaz.

Ama okuyucular arasında Don Kişot'un ne olduğunu bilenler bulunabilirmiş. Mâlumdur ki, bir hikâye yalnız havass için yazılmaz. Avam içi de yazılır. Havass içinde pek meşhur olan Don Kişot'un avam indinde pek meçhul kalması bile az rastlanan bir şey değildir. Her halde Don Kişot'un mahiyetini avama biraz tanıtmak lâzımdır. Tâ ki, hikâyemizin bu birinci bölümüne başlık yaptığımız kelimelerin hikmeti herkesçe anlaşılabilsin.

Efendim! İspanya'nın meşhur yazarlarından Cervantes "Don Kişot'un Sergüzeşti" adıyla bir roman yazmış. "Don" sözü İspanya asilzâdelerinin ünvanıdır. Kont ve dük gibi ünvanların karşılığıdır. Şu hâlde "Kişot"da sergüzeşt sahibinin adı olduğu anlaşılır.

Milliyetimiz dairesinde bu zâtın benzeri aranırsa Nasreddin Hoca bulunur. Şu farkla ki, Nasreddin Hoca merhuma isnat edilen tuhaflıklar alelâde bir zâtın tuhaflıklarından ve zerafetinden ibarettir. Don Kişot ise okuyanları gülmekten kıracak tuhaflıklarını, bir silâhşör olduğundan, silâhşörâne bir tavırla yapmıştır.

Aralarında bir de şu fark vardır: Nasreddin Hoca merhuma isnat edilen tuhaflıkların pek çoğu sonradan bir takım zarif kişile-

rin tasvir ettikleri tuhaflıklardır. Kendisi ise bu dünyada bizzat ve gerçekten yaşamış bir kimse olduğu hâlde; Don Kişot, yalnız şair Cervantes'in tasavvurunda var olmuş muhayyel bir kişidir.

Cervantes'in anlattığına göre, güya bu Don Kişot oldukça söz anlar takımından biriyken, şövalye hikâyeleri okuya okuya bunların doğruluğuna inanmağa başlamış ve nihayet aklını zıvanasından çıkarıp kendisi de bir şövalye olabilmek hülyasıyla meydana atılmış...

Tarihten anlayanlar bilirler ki, şövalyeler hıristiyanlardan ömrünü, gününü din yolunda cenge ve bilhassa müslümanlar aleyhinde muharebeye vakfetmiş süvarilerdir... Kalem erbabından bir kısmı muhayyilesine dayanarak bunlara dair öyle bir takım hikâyeler tasvir etmişler ki, onlara nisbetle bizim Hamzanâmeler doğrunun doğrusu bir dereceye yükselir. Bir tek şövalyenin binlerce Arap içine girerek bir na'ra ile cümlesini perişan ettiği ve kezâ, bir tek şövalyenin bir çok devi, ifriti ve şeytanı bir hamlede berbâd ettiği gibi fıkralar bu hikâyelerde çok görülür. Adı geçen hikâyelerden çoğunda gayesinin sonu, şövalyenin ya araplar ya da cinler elinde bulunan yerlerden bir büyük parçayı zabtederek onun hükümdârlığını kendi uhdesine alması meselesine dayanır. Bunlar kibar asilzâdelerden bir kadına gerçek bir alâka ile âşık olup Allah'tan sonra o sevgilisinin ismini takdis eder. Çarpışma sırasında da Allah'tan sonra sevgilisine olan aşkından imdat umar.

İşte Cervantes'in Don Kişot'u bu tarz hikâyeleri okuya okuya kendisinin de böyle şanlı bir şövalye olabileceğine hükmeder. Kibar asilzâdelerden sevgili bulmak yerine, köylüsü olan bir kıza gerçek bir aşkla bağlanırsa da bu aşkdan kızın haberi olmaz. Şövalyelerin "at sırtında ejderha yahut ejderha sırtında at" diye vasıflandırdıkları atlarına karşılık, yengeç gibi dört ke-

mikten meydana gelmiş bir ata biner. Şövalyelerin başlarına giydikleri çelikten yapılmış kask, yani miğfer yerine bir berber leğenini başına geçirir. Hatta miğferlerin cephe kısmı ön tarafa doğru şimdiki şemsi siperler biçiminde ileri çıktığı ve berber leğeninin ön tarafı ise, bilâkis içeriye doğru kesik olduğu için buna şemsi siperin iç tarafa bükülmüş olması gibi bir açıklama bularak yetindiğini gösterir. Velhasıl, silâhşörlüğün her malzemesini böyle garip bir tarzda temin ettikten ve kendisi gibi başka bir mecnunu da senyör şövalyenin yâveri olarak beraberinde gelmeğe râzı ettikten sonra, sergüzeşt aramağa ve güzel bir memleketi feth etmeğe çıkar.

Don Kişot'un tuhaflıklarından şu misâli anlatalım:

Gün gelir yolu bir meyhâneye düşer. Lâkin Don Kişot bunu meyhâne olarak mı görür? Heyhat! Onun nazarında burası kim bilir hangi prensin şatosudur. Prenslerin bu soy şövalyelere saygıyla mükellef olduklarını bildiğinden, öyle bir tavırla meyhâneye girer. Meyhaneci buna bir oda gösterir. Bu odanın bir tarafına şarap tulumları dizilmiştir. Don Kişot bu tulumlara dokununca kımıldandıklarını görür. Şövalyelerin herkesten çok düşmanlık göstermeleri âdet olan düşmanlardan cin tâifesinin bir tulum kandan ibâret bulunduğu gibi bir kısım fikirleri düşünüp hatırlayınca derhal şöyle bir karar verir: "Şatosunda misafir olduğum bir prensin ikâmetgâhını cinler zabtetmiş de haberi yok. Hiç değilse kendisine bir hizmetim geçsin. Bir zaman buraya Don Kişot'un geldiğini ve cinleri nasıl perişan ettiğini hatırlayarak azamet ve kudretim için hayır dua etsin", diye kılıcını çektiği gibi tulumlarla muharebeye başlar. Vurur kılıcı! Vurur kılıcı! Düşmanı hiç bırakmamak üzere yerlere serer. Kendince her tarafı kana boyar. Bir de meyhaneci gürültülerden uyanarak Don Kişot'un başına kıyametleri koparınca şaşar kalır ve kendi kendine şöyle

der: "Bu ne kadar kıymet bilmez bir prens. Hem şatoyu cinlerden, şeytanlardan kurdardım, hem de hizmetimi beğendiremeyerek tekdiriyle karşılaştım."

Başlığımızda "İstanbul'da Bir Don Kişot" kaydını görerek bu garâbet timsali zâtı İstanbul'a getireceğimiz zannedilmesin: Eğer okuyucularımızın Don Kişot romanından Avrupa halkının aldığı kadar zevk alabileceğine inansaydık, Don Kişot'u İstanbul'a getirmek yerine, belki Cervantes'in romanını baştan başa tercüme ederdik. Fakat bu romanın hakkıyla ve lâyıkıyla zevkini çıkarmak, Avrupa'daki Orta Çağ âdet ve tavırları, bilhassa şövalyeler tarihiyle bir de bunlara isnad edilen garip hikâyeleri bilmeye bağlıdır. Bunları bilmedikçe Don Kişot romanının bir zevki çıkmayacağından tercüme külfetine katlanmaya bir mecburiyet görülemez.

Üstelik bu kitaptaki hikâyemiz sırf Don Kişot romanından ibâret olmayacağından, Osmanlılık ahlâk ve davranışları dahilinde teşkil edeceğimiz bir Don Kişot'un garâbeti yalnız romancımızın baş tarafında yer tutacağından, Cervantes'in eserini tercümeden müstağni kalabiliriz.

İKİ

İstanbul'da tasavvur ettiğimiz Don Kişot'un ismi Don Kişot olmayıp Dâniş Çelebi'dir.

Bu zât, Saliha Molla isminde bir kadının oğludur. Kendisini size iyice tanıtabilmek için evvelâ annesi Saliha Molla hakkında biraz mâlumat vermeliyiz. Saliha Molla'nın aslında Anadolu'dan gelenlerden olduğu, konuşmasında hâlâ dikkati çeken Anadolu şivesinden anlaşılabilir. Kendisi pek çok zamandan beri İstanbul'dadır. İsminin Saliha olduğuna bakıp ta onu züht ve takvâ erbâbından zannetmekte acele etmeyiniz. Pek ziyâde bilgili bir kadındı. Bilgisi sâyesinde gerçekten bir takım aileler arasında asulh ve salâh sağlamaya çalışmış idiyse de, bir çok ailenin de ocağına incir dikmişti.

Romanımız bu zamana ait bir hikâye olmayıp bundan onbeş, yirmi sene öncesine dayandırılan bir vak'ayı ele alır. Bugün bile memleketimizde efsuna, tılsıma, hurâfeye edilen rağbetin derecesinden bundan yirmi sene kadar önceki rağbetin derecesi anlaşılabilir.

Halbuki Saliha Molla İstanbul'da o yirmi sene öncesinin de daha yirmi, yirmibeş sene öncesinde gelmiş ve bilgisi sayesinde pek büyük, ama gerçekten pek büyük ailelere intisap etmiştir.

Bu yolda kazandığı serveti pek mübalağalı haber verirler. Hatta servetinden ve fıtratından dolayı, onun Yeşilköy taraflarında bir define bulduğuna bile kuvvetle ihtimal vererek rivayet ederler. Bu zannın doğru olup olmadığını bilemeyiz. Şu var ki, o

bahiste verilen izahâta vaktiyle inanılmış olduğu için bunu tekrara lüzum görüyoruz.

Derler ki, kibar ailelerden bir zatın kızını cinler büyülemiş. Okutup tedavi etmek üzere Saliha Molla'ya getirmişler. O da hangi efsunu okuduysa okumuş, kızı büyülemiş olan cini zincire vurulmuş hâlde huzuruna getirmiş. Cin, kızı her ne kadar rahat bırakacağını vâdederek kendinin kurtarılmasını istemişse de, Saliha Molla buna râzı olmamış. Cini mutlaka bir sürahi içine koyduktan sonra denizin dibine atmaya kalkışmış. Cin yalvarıp yakarıp yüzünü yerlere sürmüş. "Aman! Gel bana kıyma, sana bir define haber vereyim" demiş. Saliha Molla buna râzı olarak Yeşilköy'de bulunan bir definenin yerini cinden öğrenmiş. Her ne kadar cin bu definenin tılsımlı bekçisinin kim olduğunu haber vermemişse de, Saliha Molla bunu efsun gücüyle keşfedebileceğine karar vererek, cini salıvermiş ve defineyi kendisine mâletmiş. Sonra bir Hıdırellez gecesi definenin bulunduğu yere un eleğiyle kül eleyip o gece külün üzerinde gezen hayvanın izine dikkat etmiş. Köpek izi olduğunu görünce orada bir köpek öldürmüş, define de ortaya çıkmış.

Ne dediniz? Böyle bir fıkraya o zamanlar inanıldığına şaştınız mı? Bize kalırsa sizin buna şaşmanız acâiptir. Bugün bile bunun gibi efsunlara, tılsımlara inananların sayısı yüzde seksenden az değil. Yalnız bizde değil, Avrupa'da da öyledir. Yalnız aşağı tabaka arasında değil, büyük adamlarda bile bu inanç vardır. Rivâyet ederler ki, Büyük Napolyon bir falcı çingene karısına fal açtırmış ve kendi ecelinin kurşundan, kılıçtan ve toptan değil, rahat döşeğinde öleceğine dair karıdan aldığı cevaba gerçekten inanmış. İnsanlar bunun gibi bâtıl zanlara pek kolay inandıkları halde, inandıkları kadar öyle kolayca itikatlarını bozmazlar.

Dâniş Çelebi, işte bu Saliha Hanım'ın Anadolu'dan kundakta getirdiği biricik oğludur. Şu halde biz söylemeden siz anlaya-

bilirsiniz ki, bu çocuk efsun, tılsım, sihir, cin ve şeytan sözlerini daha beşikte ve ninni arasında annesinden duymaya başlamıştır.

Ya biraz büyüyüp de soru ve cevaba gücü yettiği zaman duyduğu cin ve peri hikâyeleri? Hususiyle Saliha Hanım'ın evi diğer evlerle de mukayese edilemez. Orası sihir ve efsun pazarı, cin ve peri karargâhıdır. Evinde misafir bulunduğu zaman çocuk dışarı çıkmak isteyince, misafirlere gösteriş olsun diye annesi şöyle derdi:

–Aman oğlum! Destur diye çık. Zira her taraf cinlerle perilerle doludur. Sofanın hangi tarafına iğne atsan yere düşmez. Şayet birini incitirsen sonra fenalığını çekersin.

Çocuk bu sözleri tamamen dinlerdi.

İşte ilk terbiyeyi bu şekilde alan Dâniş Çelebi Bey, oniki onüç yaşına geldiği hâlde, gündüzleri sokak kapısından, geceleri de oda kapısından dışarı çıkamaz, daima annesinin kendi boynuna taktığı muskaları ve okuduğu efsunları kurtuluşun tek çaresi bilirdi. Bir gün nasılsa, sokak kapısının önünde oynarken bir at sürücüsü geçiyordu. Çocuğa şaka yollu:

–Gel beyim, seni ata bindireyim deyince. Dâniş pek fena korkmuş, evine ve annesinin yanına koşarak şöyle demişti:

–Aman anacığım! Kimbilir cinlerden hangi cindir, yahut perilerden hangi peridir, hâsılı, mutlaka insanoğlundan olmayan birisi beni ata bindirmek istedi. O anda anladım ki, ben o ata bindiğim gibi at havalanacak ve beni Kaf Dağı'nın arkasına atacaktır. Hani ya, sen hikâyeyi böyle anlatmamış mıydın? O hikâye benim kulağımda küpe olmuştu. İşte o hikâye üzerine adamın sözüne kulak vermeyerek kaçtım.

Bu safça inancıyla annesinden bir de büyük aferin almıştı.

Saliha Molla oğlu Dâniş Bey'i kendi evinde kendi kendisine okuttu, bayağı okur yazar ve okuduğunu anlayıp yazdığını anlatır bir seviyeye ulaştırmıştı. Fakat ne fayda ki, çocuğun eline geçen kitaplar; Hamzanâme, Binbir Gece, Muhaayyelât-ı Aziz Efendi ve Ebû Alî Sîna gibi sihir, ilm-i simya, cin ve peri hikâyeleri anlatan şeylerden ibaretti. Bunlar da Dâniş Çelebi beyimizin vehim ve inançlarına kuvvet vermekten geri kalmıyordu. Sözün kısası, yirmi yaşından sonra Dâniş Çelebi öyle bir hâle geldi ki, yanında birisi dişlerini gıcırdatarak acâib bir sesle homurdanıp "Ben filân cinim" dese, derhal inanır ve korkusundan beti benzi kül kesilirdi.

Bundan daha garip olmak üzere şunu da hikâye edelim:

Böyle yirmi yaşında olan delikanlıların istekli hayal ve tasavvurlarda bulunmaları umumi bir şeydir. Fakat her delikanlının kendince masum hayallerini, içinde bulunduğu terbiye, edindiği fikir ve inanç dahilinde yürütebilmesi tabiidir. Dâniş Çelebi ise, bir zevk âlemi deyince de, cin ve peri kızları hikâyelerinden başka bir şey duymuyor, bilmiyordu. Bunların zevk, âlemini tasavvur edip gözlerinin önüne getirince, hayallerinin lezzeti içinde garkolur kalırdı. Bazı kere ve hatta çok zamanlar bu vehim ve hayallerinin gerçekten var olduğuna inanarak, kendisini hakikaten cin ve peri kızları içinde sanırdı.

Âdeta cinnet derecesine yaklaşan şu hâl içinde zaman geçtikçe deliliği de arttığından annesi Saliha Hanım, oğlunun fikrince ve vehmince bir ilaç yerine geçecek bir tedbir aramağa mecbur oldu ve o tedbiri de şöyle buldu.

Bir gün Yeni Cami avlusuna gidip otuz paralık küçük bir bakır mühür üzerine bir Mühr-i Süleyman kazdırdı... Bunu Dâniş Çelebi zavallıya vererek şunları söyledi:

–Oğlum Dâniş! Hani sana Muhayyelât-ı Aziz Efendi'den Şehzâde Asil'in hikâyesini okutmuştum ya? Hani o hikâyede Şehzâde bir hazine içinde Mühr-i Süleyman bulmuştu da o mühürün sayesinde hususiyle bütün cinlere, perilere galip gelmişti. Aklına geliyor ya! İşte oğlum o Mühr-i Süleyman budur. Bunu al, daima üzerinden ayırma. Bu senin üzerinde bulundukça cinden, periden aslâ korkma. Hepsi senin emrine girer.

Her ne kadar bu hile Dâniş Çelebi'nin cesaretini arttırdıysa da, ne fayda ki, deliliği bir hayli ilerlemiş olan zavallı budala için mührün arttırdığı cesaret, yine delice bir cesaret oldu.

Bakınız bu mühür nasıl bir deliliğe sebep oldu, hikâye edelim de anlayın...

ÜÇ

Bir yaz günü Beykoz'da kibardan bir zâtın yine kendisi gibi asilzâde olan haremi, cin ve peri alâmetlerinden bir hastalıkla yatağa düşmüştü. Efsunlanmak için Saliha Molla'yı davet ederek getirmişlerdi. Saliha Molla bir kaç gün Beykoz'da kalmaya mecbur olduğunu anladığından, ve oğlu Daniş Çelebi'yi elinden gelse bir dakika yanından ayırmamak istediğinden bu defa da Çelebi'yi de birlikte alıp Beykoz'a götürdü.

Mühr-i Süleyman yanında değil mi? Artık neden korkusu olur? Çelebi cenapları bir süreden beri kazandığı cesaretle, bir sabah kalkıp yaya olarak Beykoz Çayırı'na doğru yola koyuldu.

Lâkin zihninden geçen vehim ve hayalleri gözden uzak tutmamalıdır. Her ne tarafa baksa kendisine cin ve peri hikâyelerinden birisini hatırlatacak bir şey görebilirdi.

Hâsılı Beykoz Çadın'na varınca, bir de sol tarafına dikkatle bakarak Hünkâr Köşkü'nü görmesin mi?

"Görmesin mi" deyişimizden mühim bir şey olduğunu anladınız değil mi? Evet! İşin içinde bir ehemmiyet vardı. Zîra Dâniş Çelebi o kırmızı köşkü görür görmez, bunun kırmızı zebercetten yapılmış olduğundan şüphe etmedi.

Kırmızı zebercetten yapılmış olan böyle büyük bir köşk, insanoğluna mahsus binalardan olabilir mi? Ne mümkün! Dâniş Çelebi'nin zihni buna imkân mı verebilir? Mutlaka cinler periler tarafından yapıldığı ortadadır.

Bu vehim başladığı gibi Dâniş Çelebi evhâm denizinin tâ dibine dalarak öyle bir hâle geldi ki, cin ve peri inşaatından olan

bu büyük köşkü başka bir zamanda ve başka bir yerde gördüğünü hatırlamaya başladı. Nerede ve ne zaman görmüş olduğunu düşündü. Nihayet hatırladı. Bunu Azîz Efendi'nin Âlim Hayalâtı'nda görmüştü. Kendi kendisine şöyle mırıldandı:

–İşte bu köşk Şehzâde Asîl'in çöl ve vahşet içinde gördüğü büyük köşktür. Onu cin padişahlarından Şemhâil yapmıştır. Saf altın, gümüş, zebercet, yakut ve zümrütten yapılmıştır. Onun çelikten mamul bir kapısı vardır ki, insanoğlundan hiçbir fertte o kapıyı açacak kuvvet yoktur. Bu kuvvet yalnız bende vardır. Zira bugün cinlere padişahlık nişanı olan Mühr-i Süleyman bendedir.Ben gidip kapıya elimi sürdüğüm anda kapı açılır. "Mühür kimdeyse Sultan Süleyman odur" demezler mi? Bugün mühür bende, Sultan Süleyman da, Şehzâde Asil de benim. Gidip de kapıya elimi sürerek açıp içeriye girdikten sonra karşıma bir avlu gelecek. Onuda geçeceğim. Bir avlu daha gelecek. Onu da geçeceğim. Bir kaç avluyu geçtikten sonra asıl köşkün kapısından gireceğim ki, her taraf altın ve süse garkolmuştur. Kitapta böyle yazılı değil mi? Merdivenden yukarı çıkacağım. Bir kaç odaya girip çıktıktan sonra bir de odanın birine gireceğim ki ne göreyim? Elmastan yapılmış bir büyük taht üzerinde dünya güzeli bir kız! Sihir ve tılsımla uyutulmuştur. Bu kız Çin ü Maçin padişahının kızıdır. Cin padişahı Şemhâil onu babasının sarayından kaçırıp buraya getirmiştir. Zira kendisine âşık olmuştur. Lâkin kız onu sevmeden teslim olmaz. Ben üzerimde bulunan mühr-i Süleyman tesiri ile kıza elimi sürdüğüm gibi gaflet uykusundan uyanır. Başlarız söze, muhabbete! Bu ara Şemhâil gök gibi gürleyerek gelir. Kız korkusundan şaşırıp ne yapacağını bilemez. Çünkü Şemhâil'in beni parça parça edeceğine şüphesi yoktur. Fakat Şemhâil gelip de beni gördüğü gibi ayaklarıma kapanır ve

"Aman ey Şehinşâh-i cinniyân ve periyan! Merhamet et! Eğer merhamet etmezsen, üzerinde bulunan Mühr-i Süleyman kuvvetiyle beni helâk edebilirsin. Ben bu kızı buraya getirdiysem, aşkımdan getirdim. Kusurumu affet de, ben her emir ve fermanına tâbi kölen olurum. Ben de kusurlarını affederek kendisini cinler üzerine yeniden padişah tayin ederim. Artık bundan sonra ne şehrâyinler! Ne zevkler! Ne safalar!

Dâniş Çelebi'nin Aziz Efendi Muhayyalâtı'ndaki bilinen hikayeyi, sırf kendi nefsine uygun hatırladığına dikkat edilirse , vehimlerine dışarda ne kadar vücut verdiği, yani deliliği ne dereceye ulaştığı lâyıkıyla anlaşılabilir.

İşte bir yandan bunu tasavvur ve hayal ederek Kasr-ı Hümâyuna doğru yürüdü. Tâ kapıya kadar gitti. Demirden yapılmış o büyük kapı biraz aralık olmak üzere mil üzerinde durduğundan, Dâniş Çelebi eliyle dokunduğu anda açılıp sırtına kadar dayandı.

Bu ilk başarı Dâniş Çelebi'nin bütün vehim ve hayallarinin, dışarda vücut bulduğuna bir kat daha inanmasına yardımcı olduğundan şüphe etmeyiniz. Kendiside müşâhede ve tasavvurunun her bir harfi hakikatın tâ kendisinden başka bir şey olmadığına asla şüphe etmeyerek paldır küldür köşkün kapısından içeriye girdi. Geçtiği setlerin her birini Aziz Efendi Muhayyelat'ındaki hikayede sözü edilen hayallerden birisi olarak talâkki ettiğinden, bunları birer birer geçtikçe fikrine bir kat daha kuvvet veriyordu.

Hasılı asıl köşk kapısından içeri girdi. Yaldızlar ve çeşitli nakışlarla süslü merdivenden çıktı. Bir kaç odaya girip çıkarak her birini düşündüğüne uygun bulduysa da, odalardan hiç birin-

de elmas taht üzerinde uyumuş olan kıza rastlamaması bir dereceye kadar canını sıkmıştı.

İşte bu aralık aşağıdan ana-avrat bir paraya alıp satan birinin gürültüsü işitilmez mi? Bu gelenin köşk bekçisi olduğunu Dâniş Çelebi'den başka anlamayacak kimse yoktu. Adamcağız bir maslahat için köşkten dışarı çıkmıştı. Fakat gözünü yine köşkten ayırmadığından, hâli meçhul bir kişinin Hünkâr Köşkü'ne girdiğini uzaktan görünce, bir şey çalınmasına meydan vermemek için, herifi icabında döverek dışarı çıkarmak üzere, var şiddetiyle koşmuş gelmişti.

Bu gelenin köşk bekçisi olduğunu Dâniş Çelebi'den başka anlamayacak kimse olmayacağını belirtmiştik. Dâniş Çelebi'nin bu zâtı kim olarak telâkki ettiği de malumdur ya? Onun da hiç şüphesi kalmamıştı ki, bu kadar gürültü ile gelen zât, cinler padişahı Şemhâil'dir. Kendi kendisine, "Tamam! Şimdi hışımla gelir ama, beni gördüğü gibi ayaklarıma kapanıp af ve ihsan ister. Ben de Çin ü Maçin padişahının kızını hangi odaya sakladığını sorarım" diye, adamın gelmesini metanetle bekledi.

Gerçekten adam hışımla geldiyse, Dâniş Çelebi de Bekçi'yi metanetle karşıladı. Aralarında şöyle bir konuşma başladı ama, görseydiniz, buna konuşma değil, âdetâ kapışma derdiniz:

- Bre hayırsız, burda işin ne ? Ne arıyorsun?

- Karşındaki adama iyice bak da ona göre davran! Çin ü Maçin padişahının kızını hangi odaya hapsedip sihirle uyuttun? Söyle bakayım?

- Nasıl Çin ü Maçin padişahının kızı be? Sen delirdin mi?

- Deli sensin köpek! Sen cinler padişahı Şemhâil değil

misin? Üzerimde Mühr-i Süleyman bulunduğunu anlayamadın mı yoksa?

- O nasıl söz be? Yoksa işi deliliğe vurarak elimden kurtulacağını mı sanıyorsun, diye bekçi sopaya davrandı.

Dâniş Çelebi şaşırdı, geriledi:

- Sakın ha elini kaldırma, sonra billah fena ederim. Demek oluyor ki, sen cinler padişahı Şemhail değilsin de onun için üzerimdeki Mühr-i Süleyman'ı tanımıyorsun. Sen sarayın muhafazasına memur âdi bir cinsin, öyle değil mi?

- Ben bekçiyim, cin min değilim!. Dışarı çık bakayım ...

- Haydi haydi! Git padişahına söyle! Padişahın Şemhâil buraya gelsin! Üzerimde bulunan Mühr-i Süleyman'ın verdiği selahiyetle böyle emrediyorum!

- Seni!.. Habis seni! Benim padişahım Osmanlı padişahı Abdülmecid Han'dır. Ben o ağızlara gelir miyim zannediyorsun, diye Dâniş Çelebi'ye sopayı indirmeye başladı.

- Aman! Vay başım! Vurma be! Çabuk söyle Çin ü Maçin padişahının kızı hangi odadadır!

- Al sana Çin ü Maçin padişahının kızı!..

- Aman başım! Ne insafsız adamsın be! Defol şurdan! Şemhâil gelsin!

- Al Şemhâil, diyerek Bekçi vurmaya devam etti.

İnsafsız Bekçi insafa gelinceye kadar bîçare Dâniş Çelebi de son nefesine gelmişti. Nihayet güç belâ kendisini köşkten dışarıya atıp kurtultu. Kurtuldu ama önceki inanç ve tasavvuruna

halel getirdi mi zannedersiniz? Ne mümkün! O inancında sabittir. Kıyamete kadar da sabit kalacaktır.

"Bu köşkü muhafazaya memur şu pis cin, Mühr-i Süleyman'a sahip olduğumu bilmediği için bu kötü muamelede bulundu. Eğer cinler padişahı Şemhâil olsaydı mutlaka bu kötü muameleyi görmezdim" diye Beykoz'a gelinceye kadar hep önceki fikrini kuvvetlendirmeye çalıştı. Hatta bir kere daha giderek Şemhâil'i rast getirirse, Çin ü Maçin padişahının kızına kavuşmaya fırsat bulacağına kesin olarak inanmış ve tekrar gitmeye karar vermişti. Bereket versin annesinin Beykoz'da işi bitmiş, İstanbul'daki evlerine dönmüşlerdi de Dâniş Çelebi ikinci dayaktan kurtulmuştu...

DÖRT

Dâniş Çelebi'nin delice hareketleri yalnız bununla kalmadı. Daha bunun gibi pek çok hâdiseye yol açtı. Kısaca birisini daha hikâye edelim:

Bir gün nasılsa Çelebi'nin yolu Tahtakâle'ye düşmüştü. Tam hamamın önünden geçerken, içerden bir âşüftenin çıktığını görmüştü. Altmış paralık âşüfteler malum ya? Anadolu'dan yeni gelmiş olan müşterilerine, kızıl elma gibi görünerek ağızlarının suyunu akıtmak için ne kadar düzgünlenirler? İşte Dâniş Çelebi'nin gördüğü de bunlardan biriydi. İki dirhem bir çekirdek denilebilecek derecedeki düzgünü şöyle dursun, hamamdan henüz ter ü taze çıkmış olduğundan, daha dumanı da üzerindeydi...

Çelebi hakkında buraya kadar verdiğimiz bilgilere dikkat edip bu bilgilerle kendisini güzelce tanımışsanız, anlamışsınız ki, hangi fevkalâde denecek şey Çelebi cenaplarının dikkatini çekmişse, onu tatbik etmek için zihninde bir fıkra, bir hikâye bulmağa çalışır. Hem de mutlaka bulur. Bulduğu anda gördüğü şeyi zihnindeki hikâyeye tatbik eder. Vehmini büyültmeğe başladığı anda da, meseleye dışarda alışıldığı gibi vücut verir. Derhal kendisini o hikâyenin içinde bulur.

İşte Çelebi bu hali gereğince, Tahtakale Hamamı'ndan çıkan âşüfteyi de zihninde tatbik edecek bir hikâye aramağa başladı. Aradığını yine Muhayyelât-ı Azîz Efendi'de buldu. Kendi kendisine şöyle dedi:

- Bu kadın olsa olsa Şehzâde Nesil'in gurbete çıkarak hiç bilmediği bir memlekette hamamdan çıkarken gördüğü, yine hiç bilmediği kadın olacaktı. Hem adeta kendisi! Şimdi ben bu kadı-

na rağbet göstereceğim. O anda kadın da bana meyledip rağbet gösterecektir. Ben ona beni evine kabul etmesini söyleyeceğim. O da bana, "Efendim, nerede adet olmuş ki kadın âşıkını kendi evine götürsün? Lâyık olan sizin beni kendi evinize götürmenizdir" diyecek. Fakat ben buraların acemisi olduğumdan, kadını götürecek yerim yoktur. Bunun için ne yapacağım? Artık ister istemez ben de kadına uyarak önüne düşeceğim! Gideceğim, gideceğim! O da arkamdan gelecek. Nihayet yolumuz bir çıkmaz sokağa uğrayacak. Tâ dipdeki kapıya gelince çaresiz kapının önünde durucağım. Burası benim evim değildir ya? Fakat kadın bana sorunca, "Evet, evim burasıdır. Ama kölemi çarşıya göndermiştim, henüz gelmemiş" diyeceğim, kadın bunun üzerine kapıyı kurcalarken kapı açılacak. İçeriye gireceğiz ki, boş bir evdir. Biz orada zevk ü safâya başlayacağız. Bir de gece vakti evin sahibi gelecek. Meğer burası bu memleket padişahının gizli bir sefâ-hânesiymiş. Ben dışarda ayak patırtısını duyunca çıkıp işi anladığım zaman özürler dileyerek hâlimi ve başımdan geçenleri anlatacağım. Padişah bunu da kendisine bir eğlence edinmek üzere, güya benim çarşıya göndermiş olduğum kölem gibi hizmet edecek. Hatta yanımdaki kadın bizim uydurma köleye kızarak tekdirde bulunacak. Nihayet sabah olup da kadını defettikten sonra padişahla dost olacağız.

Malum ya? Bizim mecnun bir hikâyeyi böyle kendi nefsine dayanarak söyledi.mi, icabını yapmaya da kalkar. Bu defa da Dâniş Çelebi bu hülyayı âdeta bir anda kurarak vardığı kararın sonucu olmak üzere, "Yaparım, yaparım" dedi. Bu sözü üzerine âşüfteye bir iltifatla rağbet gösterdi. Âşüfte, Dâniş Çelebi'yi kelli felli bir çelebi görünce, müşterinin yağlısına çattığına memnun olup rağbetini uygun bulduğunu gösteren bir cevap verdi. Hâsılı, Dâniş Çelebi'nin,

- Arkama düş! Nereye gidersem beraber gel, emrini vermesiyle Çelebi, önde kadın arkada Kantarcılar'a doğru yürüdüler. Gide gide Süleymani'ye tarafına dönerek bir çok sokağa girip çıktıkdan sonra, nihayet önlerine bir çıkmaz sokak geldi. Malum ya, İstanbul'da çıkmaz sokak az rastlanan şeylerden değildir. Hatta çıkar sokaklar bile çıkar ama o kadar güçlükle çıkar ki, çıkardıkları adamın canını da çıkarmak derecesine getirirler.

Tahtakale'de hamamdan çıkarken kadına rastlayıp rağbet eder etmez muvafakat görmesi ve nihayet çıkmaz sokağa girmek gibi birbirini takip eden hallerin uygunluğu, Dâniş Çelebi'nin fikrine vehmine o kadar kuvvet vermişti ki, hikâyenin sonunda istenene uygun çıkacağında ve bu mâcerânın Beykoz Kasr-ı Hümâyunu macerâsına aslâ benzemeyeceğinden, Çelebi'nin hiç şüphesi yoktu. Bunun üzerine kadın,

- Sizin eviniz burası mıdır efendim, diye sorunca önceki tasavvurlarına uygun geldi.

Dâniş Çelebi de göğsünü gere gere şu cevabı vermekten aslâ çekinmedi:

- Hay hay! Fakat kölemi çarşıya göndermiştim. Besbelli henüz gelmemiş ki, kapı kapalıdır!

Ne tesadüf! Bu söz üzerine kadın kapıyı kurcalamaya başlamasın mı? Kapıyı kurcalarken kapı da açılıvermesin mi? Aziz Efendi hikâyeyesinin ikinci defa vukûu vesselâm!

Bunlar paldır küldür içeri girdiler. Dâniş Çelebi önde, âşüfte arkada merdivenlerden yukarı çıkmağa başladılar. Fakat ne yazık ki, hikâyenin gerçeğe uygunsuzluğu burada da baş gösterdi. Zira ev bomboş olması gerekirken yukarda bir kaç kadın görüldü. Bunların bağırtıları arasında,

- Aa! Erkek geliyor! Aman Yarabbi! Arkasında bir de orospu var! Kapıyı bilmeyerek açıvermiştik! Aman Mustafa Efendi gel yetiş! Şunlara bir meram anlat, seslerinin duyulması, biçare Dâniş Çelebi'ye pek hoş gelmemişti...

Mustafa Efendi geldiği zaman gerçekten Dâniş Çelebi,

- Sen bu diyarın padişahısın! Öyle değil mi birader? Burası senin gizli safâ-hânendir. Lâkin bizim gelişimiz kötü zamana rastladı. Zira bizden evvel kadınları buruya getirip zevkinize başlamışsınız. Eğer ben ev boş olduğu zaman gelseydim, sen de beni burada bulsaydın, hiç ses çıkarmayıp hatta bana köle olurdun. Bizim bu kadın seni dövse bile ses çıkarmazdın, diye hikâyenin sonunu hatırına getirdiyse de, Mustafa Efendi'den umduğu cevabı alamadı:

- Bu ne halt eder! Sen beni kerhâneci mi sandın be! Bir de kalkmış bana memleketin padişahı diyor? Aklını mı kaybettin yoksa?

Bu sözlerle adamın süpürge sopasına da sarıldığını görünce ve işin sonunun Beykoz Kasrı'ndakine benzemeğe başladığını anlayınca, önceki dayağın acısı biçarenin aklını başına getirmiş ve bu belâ evinde bir dakika daha durmayı uygun bulmayıp derhal kaçmaya başlamıştı.

Çelebi kaçtıktan sonra Tahtakale Hamamı'ndan çıkan âşüftenin orda kalması ve kendi ismi olan "orospu" sözüyle kendisine hitap edilmesinin güya namusuna dokunması üzerine, Sulukule kavgalarıyla kıyaslanamayacak bir gürültü koptu. Bu kavganın mahalle içinde ne büyük bir rezâlet çıkarmış olduğu başkaca mülâhazaya muhtaç bir durumdur. Dâniş Çelebi ise, bu rezâleti temâşa için bile başını çevirip arkasına bakmadan, tâ kendi semtine kadar geldi...

Zannederiz ki, bu olay da Dâniş Çelebi'yi fikirlerinin çürüklüğünden haberdar etmiş olduğuna inanmazsınız. Nasıl inanılabilir ki, Dâniş Çelebi'nin bir kere inanmış olduğu şeyden vazgeçmesi mümkün olmadığını anlamamış kimse kalmamıştır. Koca mecnun! Bu ters hâli bile zihninde pek kolay tevil edebildi:

"Hikâye pek doğru ve bizim macera da pek uygundu. Ama ne fayda ki, bu memleketin padişahının safâ-hânesine vakitsiz gittik. Eğer kendi âşüfteleri orada olmadığı zaman gitmiş olsaydık, hiç bu belâya uğramaksızın sabahlara kadar vur patlasın çal oynasın zevk ederdik" diye, sırf az önceki eve vaktiyle, yani tenhâ bulunduğu bir zamanda girememiş olduğuna üzüldü...

BEŞ

Dâniş Çelebi hakkında buraya kadar verdiğimiz mâlumat, hususiyle garip macerasına dair misal olarak hikâye ettiğimiz şu iki olay, kendisini size lâyıkıyla tanıtmıştır inancındayız. Eğer hakikaten kendisini güzelce tanımışsanız, itiraf edersiniz ki, bunun gibi mecnunlar şehrimizde toplanan bazı meclislerde pek ziyâde kabul görürler. Zira şehrimizde pek çok kişi vardır ki, böyle dalkavuklarla ettikleri sohbetlerden aldıkları lezzeti, akıl ve ilim sahibi insanlarla ettikleri sohbetlerden alamazlar. İşte bu tür adamların Dâniş Çelebi gibi mecnunlara da itibar gösterdikleri çok olur.

Dâniş Çelebi'nin mahallesinde Engurûsîzâde Nâfiz Efendi denilen emekli bir zengin adam vardı. Böyle dalkavuk, soytarı ve mecnun takımının sohbetlerinden pek hoşlanırdı. Dâniş Çelebi'nin şöhretini duyunca, bir yolunu bularak Çelebi cenaplarını kendi konağına alıştırmıştı ve bir çok garip macerasını söyletip eğlenmeyi alışkanlık edinmişti.

Gerçi Dâniş Çelebi'nin annesi Sâliha Molla, Karun kadar mala sahip bir kadın olduğu için, oğlunun böyle âleme eğlence olmasına rıza göstermeyeceği belli ise de, Engurâsîzâde, Dâniş Çelebi'yle olan münâsebetini pek saygılı bir yolda yürütüyordu. Kendisine getireceği geceler, uşak,fener ve hayvan göndererek, hileyle çağırdığından annesi bu dâvetlerin gerisindeki emelden habersizdi. Hatta oğlu böyle kibar meclis ve sohbetlerle açılır adam olur hülyasıyla oraya devamından memnun bile kalırdı.

Hem artık kırk yaşına gelmiş ve daima efsunculukla uğraşarak hayli efsuncularla dostluk da kurmuş olan Sâliha Molla'nın yirmi beş yaşına gelmiş bulunan oğlu Dâniş Çelebi'nin arada bir komşulara giderek gece yarısına kadar vakit geçirmesine ihtiyacı da vardı... Zira "şeyh" nâmını alan bazı efsuncularla birlikte kaynatacağı simya küplerinin başkalarının gözünden saklamak lüzumu kadına bu ihtiyacı da telkin ederdi.

Hazır bu sözü bu adama getirmiş ve hikâye de Engurûsîzâde'nin Dâniş Çelebi ile sohbet tarzı noktasında bulunmuşken, şu fıkrayı anlatalım. Bizim için iki yönden de izahat verebileceğinden , bir taşla iki kuş vurmuş oluruz:

Gecelerden bir geceydi. Engurûsîzâde Nâfiz Efendi'nin konağından dalkavuk takımından üç beş kişi varken Dâniş Çelebi de davet edildi. Dereden tepeden, manalı manasız bir hayli söz söylendikten sonra, Nâfiz Efendi şu aralık garip bir hâle rastlayıp rastlamadığını Dâniş Çelebi'den sordu. O da,

– Efendim! Geçen gece başıma bir hal geldi. Hikâye edecek olsam hayrette kalırsınız, diye şu macerayı anlatmaya başladı:

"Geçen gece Buharalı Şeyh Gürgüvânî bizdeydi. Bilirsiniz ya! Sanatta ortak olmalarından dolayı, vâlidem câriyenizin pek eski ahbâbı ve kafâdarıdır. Yine ilm-i simyâdan bir sanat icra edeceklermiş. Çoğu zaman bu gibi mühim işleri ikisi icra ederler. Zira bunu ikisinden başka yabancı gözü görecek olursa tılsım bozulur.

"O akşam da benim biraz neşem yerinde olmadığından, evden dışarı çıkmaya iktidarım yoktu. Şey Gürgüvânî tebessümle yanıma gelerek dedi ki: 'Dâniş Çelebi! Bizim simya çömleği-

nin yoluyla, erkânıyla kaynaması için, sizin burada bulunmamanız gerekir. Lâkin bu gece siz bizi yalnız bırakacak halde değilsiniz. Bundan dolayı size garip bir seyahat yaptırmayı düşündüm. Hem siz yorulmaksızın bu âlemden başka bir takım ulvî âlemlere seyahat edeceksiniz, hem de biz yalnız kalıp işimizi göreceğiz. Benim sanattaki maharetime vâlideniz hanımın da itimâdı vardır. Yani aslâ tehlikede bulunmayacağınıza emin olabilirsiniz. Sizi öyle bir âleme göndereceğim ki, zevkine safâsına doymak mümkün olamaz. Ben bu iyiliği her zaman herkese yapmam...

"Zaten şeyhin mahareti indimde söz götürmezdi. Bazı kitaplarda gördüğüm, okuduğum gerçek fıkra ve harikulade hikâyeler yüzünden, böyle sefil bir âlemin üstünde bir takım ulvî âlemlere seyahati pek çok zamandan beri arzu ediyordum. Şeyhin teklifini minnet ve şükranla kabul ettim".

"Şeyh kalktı. Bir bardak şerbet getirdi. Kimbilir içine hangi efsunu okudu! Ben onu içtikten sonra kendimde bir değişiklik hissetmeğe başladım ki, âdetâ kendimden uzaklaştığımı görüyordum. Yalnız kendi halim değil, alemin hâli de değişmeye başladı. Şöyle ki, oturduğum odanın tavanı yükseldikçe yükseldi, tâ semâya çıktı. Gökyüzü bir nokta gibi görünür oldu. Dört duvar da dört bir yöne doğru uzaklaşmaya başladı. O kadar ki, her biri dört yönden binlerce saat mesafede birer beyaz nokta gibi kaldı. Nihayet ben kendimi koca bir sahranın ortasında buldum."

"Ne yeşillik! Ne güzel ağaçlık! Ne sahra! Her taraftan dereler çağlar. Her taraftan kuşların başka bir güzellikte sesleri gelir."

"Aklımı başıma almak için oturdum. Etrafı bir hayli gözden geçirdim. Sonra rastgele bir yöne doğru yürümeye başladım.

Gittim gittim. Karşıma bir bahçe ve ortasında bir saray çıktı ki, vasıflarını dile getirmek kabil değil. Biraz daha yürüdükten sonra dış kapıdan bahçeye ve iç kapıdan da saraya girdim. Bağ-ı İrem dünyaya tekrar gelmiş zannettim."

"Ben saray kapısından girer girmez, seksen yüz kadar peri yüzlü kız, el çırpıp alkışlayarak beni karşılamaya koştular. Kollarıma girerek, "Efendimiz! Nice zamandan beri sultanımız hazretleri şeref vermenizi beklerler" diye iltifat edip yukarı çıkardılar. Bir büyük oda, bir yüce sofa, onun üzerinde de bir sultan ki, sanki ayın ondördü!"

"Beni görünce lütfen ayağa kalkarak nice iltifatkâr diller döküp gönlümü şenlendirmek için gayret ve ihtimam gösterdi. Artık hangi birini söyleyeyim? Bir tarafta yiyecek ve içecekler, bir tarafta çalgılar ve çengiler. Diğer tarafta çeşit çeşit yemekler... Yedik içtik. Zevkler, safâlar ettik. Dünyada ömrümün en mesut dakikaları aranırsa, orada geçirdiğim dakikalar bulunur. Ah! Keşke ben o gece ölerek âhirete ağız tadıyla gitmiş olsaydım... Lâkin insanın her istediği oluyor mu? Bir de sabah olunca gözlerimi açtım ki, bizim fakirhânedeyim."

"İşte efendim! İlm-i simyanın böyle bir garip hâline rastladım. Ama Şeyh Gürgüvânî hazretlerinde de ne maharet var! Adam İbn-i Sinâ kesilmiş. Aralarında şu fark var: İbn-i Sinâ bir çok şeyi bir an bütün halinde gösterir. Şeyh Gürgüvânî ise, bir geceyi yine bir gece vaktinde gösteriyor."

Dâniş Çelebi bu macerayı hikâye ederken, gerek Engurûsîzâde ve gerekse dalkavuklar birbirinin yüzüne bakıp bıyık altından gülüşüyorlardı...

Bu istihzaya aldırmayın. Hikâye edilen macera yalan değildi. Zira Dâniş Çelebi tek kelime yalan söylemezdi. Tecrübe edil-

miştir ki, pek ziyade ahmak olanlarla mecnunlar yalan söylemezler. Yalan, cin fikirlerin zekâsını süsleyen bir takım kötü huylardır. Onlar, dul kadın olan vâlide hanımefendinin Şeyh Gürgüvânî ile simya çömleği kaynatmak için, Dâniş Çelebi'yi bu âlemin dışındaki yüce âlemlere kadar seyahat ettirmeye lüzum görmüş olmalarına gülüyorlardı.

Yoksa gerçekten Daniş Çelebi'ye böyle bir seyehat yaptıracak kadar ilm-i simyayı öğrenmek pek kolaydır. Beş on paralık esrar macunundan yapılmış bir şerbetin, Dâniş Çelebi gibi zaten vehim ve hayallerine kendi kendisine de inanan bir mecnun üzerinde bu tesirleri göstermesi olmayacak şeylerden değildir.

ALTI

İşte Dâniş Çelebi'nin Engurûsîzâde Nafiz Efendi konağında sebep olduğu bu tür eğlenceler, Efendi hazretlerini gerçekten bir dereceye kadar eğlendiriyorsa da sonunda bu delice iltifatların da kötülüğü görüldü.

Nafiz Efendi bir akşam dost ve ahbâbıyla Dâniş Çelebi'nin tuhaflıkları hakkında konuşurken, sözü bu mecnun ile fevkalâde bir şekilde eğlenmek lüzûmuna getirmişti. Bir çok müzâkereden sonra, yapılacak işe yine Nafiz Efendi kendi kendisine karar verip dalkavuklara da bu komedyada oynayacakları oyunları anlatmıştı.

Verilen bu karar üzerine bir akşam Dâniş Çelebi'yi alışıldığı gibi davet ettiler. Çubuklar ve kahveler içildikten sonra, tam sohbet sırasında, oturdukları odanın kapısı açıldı, içeriye bir kız girdi. Ama kız gerçekten peri yüzlüydü! Garabet şurda ki, bu kızı yalnız Dâniş Çelebi'nin gözleri görmüş, gerek Engurûsîzâde ve gerekse diğerleri kızı değil görmek, odaya bir kimsenin girdiğini bile hissedememişlerdi...

Dâniş Çelebi kızı görünce, yerinden doğrularak:

- Aman parlak kız, diye yerinden doğrulup karşılamaya kalktığı zaman, Nafiz Efendi ve diğerleri:

- Nasıl? Rüya mı görüyorsunuz Çelebi; diye hayret ettiler.

Bu sırada kız da Çelebi'nin yanına sokuldu ve şunları söyledi:

- Sus! Sesini çıkarma. Ben peri kızıyım. Beni bu odada senden başka kimse görmez. Hatta söylediğim sözleri de senden başka kimse duymaz. Eğer istersen ben kendimi onlarada gösterebilirim. Ona göre davran!

Dâniş Çelebi kızdan bu talimatı alınca pek ziyade ferahlayarak oradan bulunanlara döndü:

- Efendiler! Sizin gözünüz vardır ama göremez. Kulağınız vardır ama işitemez. Siz dünyanın yalnız açıkça görünen kısmını görürsünüz. Esrarını göremezsiniz. Çünkü gözünüz ve kulağınız simya hassalarıyla eğitilmemiştir. Ben sizinle mukayese edilemem. Ben şimdi şu odada sizin görmediklerinizi görür, duymadıklarınızı duyarım, deyince hepsi birden şaşkınlık gösterdiler.

Oradakilerin bu şaşkınlığı geçmeden peri kızı şunları söyledi:

- İşte gördün mü? Bak! Beni göremiyorlar. Sana söylediğim sözleri işitemiyorlar. Eğer validen Saliha Molla'nın sana verdiği Mühr-i Süleyman sayesinde cinlerin ve perilerin sana ne kadar bağlı olduklarını bunlara göstermek istersen, emret kendimi onlara da göstereyim.

Bunun üzerine Çelebi'nin koltukları büsbütün kabardı:

- Evet hiç hayret etmeyiniz. Eğer isterseniz gördüğüm şeyi size de göstereyim. Bir kız ' ı, insanlar arasında benzerini hiç görmemişsinizdir. Peri kızıdır, dedi. Ordakilerin hepsi birden;

- Aman Dâniş Çelebi, Allah aşkına bize de gösterirsen lütfetmiş olursun, şeklinde rica etmeleri üzerine hepsine görünmesi için kıza emir verdi.

Bunun üzerine peri kızı garip bir hareket yaptı. Oradakiler de kendisini görerek hayrette kaldılar. Her biri kızın bir çeşit öv-

güsüne koyulup Dâniş Çelebi'yi tebrik ettiler. Peri kızı ise, bunların hepsine nâzikâne iltifatlarla cevap verdi:

- Beyler! Bu gece Dâniş Çelebi hazretlerinin sayesinde bir güzel eğlenceyle vakit geçirmek isterseniz, Çelebi hazretlerine rica edin, o da bana emir versin, size derhal perilerden bir kol çalgı getireyim. Sofra donatayım. Kendim de raksederek sizi eğlendireyim, dedi. Ne nimet! Böylesi bir eğlenceyi kim cana minnet bilmez? Müsaâde almak için cümlesi Dâniş Çelebi'nin ayaklarına kapandılar.

Aklı zaten zıvanasından çıkmış olan Dâniş Çelebi'ye değil de, benim diyen akıllıya böyle bir komedi oynanmış olsa, çıldırmaması mümkün değildir. Zira oyunda kendisine düşeni o kadar maharetle icra ediyordu ki, Dâniş Çelebi şöyle dursun, âdeta kendileri bile maceranın gerçek olduğuna inanacaklardı nerdeyse...

Bu yüzden de Dâniş Çelebi durumun hakikatinden asla şüphe etmeyerek vekar ve azemetle peri kızının eğlence icra etmesine müsaâde etti. Kız da elini çarpar çarpmaz oda kapısı açıldı ve bir kaç tane câriye yiyecekleri getirdi. O anda odanın dışında kemanların, lâvtaların, santurların sesleri duyulmaya başladı. Öyle bir hızla ki, perilerden başka kimsede görülecek hal değildir...

Bir yandan kadehler devrediliyor, bir yandan çalgıcılar eğlence icra ediyorlardı. Orta yerdede peri kızı gerçekten insan evlâdına benzeri görülmemiş bir çeviklikle oynuyordu. Orda bulunanlar ise, şevk ve neşeden nâra atacak hâle geliyorlardı. Hele şu mecliste Dâniş Çelebi'nin durumu büsbütün ayrıca ele alınacak bir haldi. İçki ile ülfeti olmadığında bir kaç kadeh parlatı parlatmaz neşesi de birden bire parlamıştı. Bu eğlenc

nümâyişin kendi emriyle periler tarafından ortaya konduğunu düşündükçe, kendisini gerçekten zamanın Süleyman'ı zannetmişti.

Ya peri kızının işvebâzlığı? Raks arasında işveli gözlerini hep Dâniş Çelebi'ye dönerek süzüyordu. Dudağı üzerine kondurduğu müphem ve lâtif bir tebessümü yalnız Dâniş Çelebi'ye gösteriyor. O yüzden, gamzelerin delalet ettiği bin türlü mana ve mevhumu yalnız Çelebi hazretleri anlıyordu. Çünkü perice olan bu muamelede, ondan başka kimsenin ihtisası yoktur...

Kafalar ısınmaya başlayınca, kız bir aralık gelip Dâniş Çelebi'nin kucağına oturmasın mı? Dâniş Çelebi taşkınlığın bu derecesinden sakınmak isteyince de, kız şöyle dedi:

- Sen telâş etme! Onlar benim bu davranışımı görmezler. Ben kendimi yine onların gözlerinden saklarım.

Gerçekten bu arada orda bulunanlar:

- Canım peri kızı nereye gitti? Acayip şey! Yine görünmez oldu, diye aranmaya başladılar. Dâniş Çelebi'nin de böylece gönlü rahatladı.

Artık Çelebi'nin bundan sonra peri kızıyla münasebeti, görenleri gülmekten kıracak bir haldeydi. Fakat herkes evvelden tembihli olduğu için, gülmek ve hatta muaşakanın cerayan şekline fazlaca dikkat ederek de Çelebi ye şüphe verecek kötü bir harekette bulunmuyorlardı.

Önceleri kızın hareketlerinden sıkılarak çekingen davranan Çelebi hazretlerinin, daha sonra cüreti umulanın dışına çıkarıp daha ilerisine varmak istemesine ne dersiniz? Sizin demenize ihtiyaç yok. Denilecek şeyi yine peri kızı demişti. Yani yer ve zaman bu dereceye kadar uygun olmadığını arz ederek çekingenlik göstermişti.

Netice-i kelâm, alaturka saatle beşe, altıya kadar böyle fevkalâde bir tarzda eğlenildiyse de, İşte işin bundan sonrası yaman çıktı. Zira mecnun evine dönerken, peri kızını da mutlaka beraber alıp götürme dâvasına kalkışmış ve bu dâvada delil olmak üzere, bu kızın peri kızı olduğunu ve kendisinin Mühr-i Süleyman'a sahip bulunduğunu iddiada ısrar etmeye başlamıştı. Gerek Engurûsîzâde, gerek dalkavuklar ve hatta uşaklar mâni olmaya kalkıştılarsa da fayda vermedi.

- Canım Dâniş Çelebi! Sen çocuk musun? Yoksa çıldırdın mı? Muradımız seninle bir lâtifeydi, dediler ya, bu sözlerle Dâniş Çelibi'yi inandıklarından çevirmek mümkün değildi.

İş mücadeleye ve ağız kavgasına kadar vardı. Hatta dövüşme ve vuruşma demleri yaklaştı. Kızı delinin elinden kurtarmak mümkün olamadı. Rezâlet ayyuka çıkacak hâle gelince, Engurûsîzâde yaptığı lâtifeye pişman oldu ve şöyle dedi:

- Bırakınız alsın götürsün. Kendisi deliyse vâlidesi deli değildir ya! Başkasının malı olan bu câriyeyi elbette bu delinin şehvet düşkünlüğünden korur. Sabah ola hayır ola. Yarın işe bir şekil veririz.

Bunun üzerine uşaklar ellerini geri çektiler. Dâniş Çelebi de eliyle kazandığını koluna takarak evine kadar götürdü.

İşte böyle mecnûnâne lâtifelerin böyle nâdimâne neticeleri görülmesi de, nâdir şeylerden değildir...

YEDİ

Engurûsîzâde, deliye karşı durmanın mümkün olmadığını görünce, çaresiz, "sabah ola hayır ola" demişti.

Her gecenin bir sabahı olduğu gibi o gece de sabah oldu. Ancak bu sabah Engurûsîzâde için pek hayırlı bir sabah olabildi mi? Heyhat! Deli pazarı derler ya... Meğer Dâniş Çelebi hazretleri o gece peri kızından yine pericesine bir zevk almıştı...

Ertesi sabah Engurûsîzâde ile Salihâ Molla arsında bir kızılca kıyamet koptu. Ama ne fayda! Atılan ok geri döner mi? Sonunda, Engrûsîzâde'nin hükmü parasına geçti. Para ise Salihâ Molla'da çoktu. O zamanın parasıyla bin beş yüz Mahmudiye altınına Engurûsîzâde râzı oldu. Salihâ Molla da,

–Ne yapalım! Ucunda ölüm olmasın da ne olursa olsun, diyerek paraları vermişti. Ama peri kızı için bu fiyatı çok görmeyin. Henüz yirmi beş yaşını doldurmuş ve güzellik gibi hüner ve marifeti de son derece gelişmiş, gayet zeki, fettan bir kız için o zamanda bile bu fiyatı çok görmezlerdi.

Saliha Molla'nın evinde bu kıza ne isim verildiğini merak ediyor musunuz? Bunu merak etmek gerekmez. Kızın adı üstünde: Peri...

Peri aşağı Peri yukarı bir hayattır başladı ki, tarifi mümkün değil. Dâniş Çelebi'nin gözü artık Peri'den başka bir şey görmez oldu.

Fettan kız! Adamın gözünü açtırmıyor ki, zavallı dünyayı görsün. Dâniş Çelebi, zaten tanımadığı bir âdam değildi. Beş on gün zarfında bütün hususiyetlerini öğrenmişti. Her hâlükârda

adamı aldatmak ve kendisinin peri kızı olduğuna inandırmak için bir hile bulurdu. Her hilesini gerçekleştirmeyi de bilirdi.

Nasılsa, ilm-i simyanın esrar yüzünden görülen tesirlerini Peri de öğrendi. Arada bir gerektikçe simyevî bir hap veya afsunlu bir çubuk, yahut nargile veya içine efsun okunmuş bir şerbet vererek zavallı çılgını bu âlemden uzaklara gönderir, gezdirir ve nice tuhaf şeyler seyrettirirdi. Hatta delinin vehim ve hayal dünyasına Peri de yerleştiğinden, bazan başka âlemlere seyahatinde karısını da yanında görür ve daha sonra durumu ona haber verirdi. O fettan da,

–Evet! Seni gönderip de yalnız kaldığım zaman canım sıkıldığından, ben de kanatlanıp arkandan gelmiştim, der ve mecnunu buna da inandırırdı.

Aradan bir sene geçti. Peri'den nur topu gibi bir erkek çocuk dünyaya geldi. Bunun yüz güzelliği, mutlaka peri çocuğu olduğuna Dâniş Çelebi'yi inandırmıştı. Bu kadar güzel bir çocuğa Cemal'den başka isim yakışır mı?

Karı-koca ve Salihâ Molla, Cemal Bey'i görülmedik ihtimamla büyütmeye başladılar. Fakat Saliha Molla, bu mürüvveti fazla göremedi. Çok çok bir buçuk yaşına ayak basınca, o da dünya değiştirdi.

Evde bir mecnun ve bir de bunun dadısı olan Dilferah ile kendisinden başka kimse kalmaması üzerine, Peri'nin cesareti bir kat daha arttı. Mayası afacanlık ve âşüftelikle yoğrulmuş olan bu âfet kadının, böyle başlı başına bir evde ve Dâniş Çelebi gibi bir delinin yanında kalması değil de, pek büyük baskı altında bulunması bile, yine bildiğini okumaktan geri durmayacağını gösterir. Bilâkis meydanı kendi afacanlığı için açık gördü. Dünyada zevk ve eğlenceye bir türlü doymayan bu âşüfte, Dâniş Çelebi'nin delice sohbetleriyle artık eğlenemez olmuştu. Zavallıyı

başka âlemlere sık sık, hatta her gece seyahat ettirmeye başlamıştı. Kendisi ise, her emeli için boş kalan dünyasında bildiği gibi at oynatmaya koyuldu.

Bu sırada geçen garip bir olayı hikâye edelim:

Dâniş Çelebi cenapları ilk gece Engurûsîzâde Nâfiz Efendi'nin konağında peri kızının pericesine ortaya koyduğu eğlenceden çok hoşlandığını hatırlayarak, bir gece böyle bir âlem daha yapmasını rica etmişti. Peri ellerini çırptı. Çırpındı. Bir takım muhayyel kişilere söz söyler ve cevaplarını dinler gibi yaptı. Bir aralık öfke alâmetleri bile gösterdi. Sonunda açıkladı:

–Hınzır karılar, benden izin almadan Kaf Dağı'nın arkasında, Gümüş Denizi'nin de öte tarafında bir çimenliğe gidip kendi kendilerine âlem yapıyorlarmış. Aslında emrettiğim zamanda gelirlerse de, bugün gündüzden beri işrette olduklarından, buraya sarhoş geleceklerdir. Böyle bir alay sarhoştan zevk alınır mı? Artık çaresiz yarın akşama kalacak, diye özür diledi ve istediği zevk âlemini ertesi akşama tehir ettirmeyi başarabildi. Ya ertesi akşam?

Ona şüphe mi var! Daha gündüzden gönderdiği haberle kendisine raks öğreten çengilerle kadın çalgıcıları ve bir çok hamam ustalarını hazırlamıştı. Çelebi ile güzelce eğlenmek için gereken talimatı hepsine anlatmıştı.

Bu rezalet takımını yerli yerine sakladı. Akşam Dâniş Çelebi geldiğinde, Peri, şayet dün geceki emelini unutmuşsa deliye hatırlatmak için, Çelebi'yi gayet şen ve neşeli bir tavırla karaşıladı. O kadar işvebazlık gösterdi ki... Karşısında göbek atar, rakseder gibi davranarak adama hatırlattı. Nihayet düşündüğü gibi deli, hatırladı:

–Ha! Hani sen dün gece bir zevk âlemi tertip edeceğini söylemiştin. Acaba bu akşam mümkün olacak mı?

Fakat Peri'nin buna evet demekte acele ettiğini sanmamalısınız. Aşüftedir, fettandır, kurnazdır. O yüzden tertiplediği hileyi gereği gibi ortaya koymak için, büsbütün bilmemezlikten gelerek dedi ki:

–Nasıl zevk âlemi?

–Canım, hani peri kızlarını çağıracaktın...

–Vallahi gerçekten hatırımdan çıkmıştı. Dün gece de kendilerine haber vermedim.

–Niçin böyle yapıyorsun? Senden kırk yılda bir şey istedim...

–Dur bakalım. Yine Kaf Dağı'nın arkasına veya Dış Deniz'in öte tarafına gitmemişler ve sarhoş olup edep sınırını aşmamışlarsa...

–Yapma Allah'ı seversen Perici'ğim. Sarhoş olsunlar, ne olursa olsunlar. Sarhoşluğun ne zararı var? Daha iyi! Daha neşeli olurlar.

–Dur öyleyse bakalım, diye Peri el çırptı. Çırpındı. Görünmeyen kişilerle konuştu. Nihayet, "gelsinler" emrini verince, sanki Kaf Dağı'nın arkasında yahut Dış Deniz'in öte tarafında değil de, içerdeki odada imişler gibi, periler bir anda geldiler. Hem de ne geliş! Ama ne rezâlet!

–Ya hey!..

Nâraları oda kapısından Dâniş Çelebi'nin kulağında güm güm gümledi ve kulağının zarını çın çın çınlattı. İçkiler, mezeler! Çalan çağıranlar bir tarafta, kadeh kaldıranlar bir tarafta. Raks eden, hora tepen, zıp zıp sıçrayan bir tarafta. Dâniş Çelebi hay-

ran! Rezâletin ayyuka çıkması üzerine, ne yapacağını şaşırmış, alıklaşıp kalmıştı.

Âşüftelerden her biri eline birer kadeh aldı. Meze olarak da bûsesini takdim ediyorlardı:

–Benim aşkıma!

–Peri kızının aşkına!

Böyle teklif ettikleri içkileri hemen reddetmek Daniş Çelebi için mümkün ve doğru değildi. Hepsini memnun etmekle kendisi de eğleneceği için, birbiri arkasından kadehleri yuvarlıyordu. Bir aralık neşesi barut gibi parladıysa da, sonu da ancak barut parıltısının sonu kadar oldu. Daha sonra birden bire söndü ve zavallı deli, oturduğu yerde zıbarıp kaldı.

Kadınlar asıl eğlenceyi Daniş Çelebi'nin sızmasından sonra kızıştırdılar. Zevk ve sefâdan öyle bir hâle geldiler ki, burada tafsilâtını anlatmağa imkân yoktur. Böyle bir âlemi gizlice seyretmek fırsatını bulanlardan başka kimse durumu gerçekten bilemez.

Dâniş Çelebi ertesi günü öğleden sonra uykudan baş kaldırabildi. Akşam olanları ancak bir rüya gibi müphem hatırlayabiliyordu. Zevk âlemine ait Peri ile bir kaç şey konuştular. Garip değil midir ki, Peri Hanım bu akşamki eğlenceden pek memnun görünmüyordu:

–Ben onların halini bilirim. Onlar işret âlemine girdiler mi, işte böyle insanoğlunun tahammül edemeyeceği dereceye götürürler de seni hasta ederler. Çünkü periler zaten birer ruhdur. Rakı da ruhdan ibarettir. Ruhun ruha tesiri olamaz. Neyse, sen kendin istedin. Kendi düşen ağlamaz. Şimdi baş ağrısına, vücut yorgunluğuna katlanmalısın!

Dâniş Çelebi için zaten katlanmaktan başka ne vardı ki?

SEKİZ

Saliha Molla'nın ölümünden sonra iki sene kadar Peri Hanım bu "Vur patlasın çal oynasın" aleminde korkusuzca hüküm sürdüyse de, daha sonra Dadı Kalfa'nın mâni olmak istemesiyle bir dereceye kadar ağzının tadı kaçmaya başlamıştı. Zira Kalfa, Dâniş Çelebi'yi kucağında büyütmüş bir emektardı. Sefahat âleminin başlarında, Peri Hanım'ın içyüzünü bilemiyordu. Öğrendikten sonra da bir müddet işi tabii haline bırakmak mecburiyetini gördüğünden ses çıkarmamışsa da, sonraları iş pek ziyâde haddi aştı. Hatta Peri Hanım evi yalnız çengiler, çalgıcılar, hamam ustalarıyla doldurmakla kalmadı. Kadın kılığında genç erkekler ve hatta arada bir tulumbacı takımından adamlar bile gelmeğe başladığı için, Dadı'nın da sabrı tükenmişti.

Gerçekten bir altı ay kadar daha süren çekişmeler yalnız Dadı Kalfa ile Peri arasında oldu, Dâniş Çelebi'ye hiç renk verilmedi. Peri Hanım'ın:

–Bre arap! Ben peri padişahının kızıyım! Benim hizetimde senin gibi milyonlarca arap vardır. Hem ben istersem seni bir anda yok edebilirim. Sen benim eğlenceme ne karışırsın diye vermek istediği göz dağına Kalfa müstehzi bir kahkahayla şöyle karşılık veriyordu:

–Sen o ağızları Dâniş Çelebi gibi mecnunlara sat âşüfte! Beni de onun gibi mecnun yerine koyma! Ben senin ne mal olduğunu bilirim. Beni yok etmek bir yana, aklıma bile hatâ getiremezsin!

Böyle cesaretli karşılıklar verebilirse de, kızın peri olmadığını, âdetâ insan evladı ve hatta insan evlâdının en şirretlerinden sayılması gerektiğini Dâniş Çelebi'ye anlatamayacağını düşündükçe, zavallı Dadı kederinden kahrolacak hâle gelirdi.

Nihâyet bir gün Peri'nin sokağa çıkmasını fırsat bilerek Dâniş Çelebi'ye bazı şeyler söylemeğe cesaret buldu:

–Beyim size bir şey söyleyeceğim. Ama korkarım ki size sadık biri olarak vereceğim haber, hakkımda güvensizliğinizi ve öfkenizi gerektirecektir.

–Nedir Dadı? Neyse söyle bakalım. Ben sana hiç güvensizlik gösterebilir miyim?

–Öyleyse söyleyim! Şu Peri Hanım'ı nasıl tanırsınız?

–Amma soru ha! Nasıl tanıyacağım? Peri tanırım!

–Yani insan evlâdı değil, öyle değil mi?

–Evet! İnsan evlâdı böyle mi olur?

–Yaptığı işleri bilmiyor musun?

–Ya ben buna insan evlâdıdır dersem, ne dersiniz?

–İnsan evlâdı dersen mi?

–Evet!

–Ne mi derim? Ne diyeceğim? Adetâ çıldırmışsın derim. Bunun insana benzer nesi var?

–Hayır beyim! Bana çıldırmışsın diyemezsin. Sen gerçekten bu kadının peri olduğuna inanırsan ben sana çıldırmışsın derim.

–Aman Dadı! Bu nasıl söz? Ben çıldırmışım ha! Sen bu davadan vazgeç! Hatta aklından bile çıkar. Zira Peri bu işin farkına

varırsa, sonra seni de bitirir beni de! Görmüyor musun ki, kız tâ Kaf Dağı'nın ardından, Dış Deniz'in öte tarafından buraya peri kızları getirebiliyor! Beni başka âlemlere gönderip acayip şeyler temaşa ettiriyor!

–O acayip dediğiniz şeyler belki sihirdir. Valideniż Saliha Molla da bu sanatta pek usta değil miydi? Fakat gelen çengiler ve diğer kaltaklar Kaf Dağı'nın ardından yahut Dış Deniz'in öte tarafından gelmiyorlar. Nereden geldiklerini ben de bilirim. İsterseniz bunları size ben de getiririm.

–Hayır hayır! Ben başımdan korkarım Dadıcığım. Sen de kendi başından kork. Validem bile bu kızın peri olduğunu anlamıştı. Hatta bana bile söylemişti.

Dadı Kalfa bu sözler karşısında öfkesini yenemiyor ve ağzından çıkanı kulağı duymuyordu:

–Validen seni aldatıyordu. Senin gibi bir deliyi başka türlü idare edemeyeceğini bildiği için böyle söylüyordu. Bu çılgınlığına sebep olan da o annen olacak sihirbaz değil mi? Onun da yaptıklarını bilirim ben! Şeyh der getirir, hoca der getirir, dünyada ne kadar efsuncu varsa getirir, beraber odaya kapanarak sihir çömlekleri kaynatırdı!...

–Dadı, sen aklını mı bozdun Allah'ı seversen! Bana deli demeğe ne hakkın var? Ben adamı...

Çelebi'nin gözleri dönmüş, dili dolaşmış ve hemen Dadı'nın kafasına bir şey vurmasına ramak kalmıştı. Dadı kaçıp kurtuldu. Nasılsa Çelebi de bu kadının valide makamında biri olduğunu hatırlayarak yavaş yavaş öfkesini yenmişti.

Gerek Dadı ve gerekse Dâniş Çelebi bu kavgayı Peri'den sakladıkları için, Peri bunlardan hiç haberdar olmadı. Fakat Dadı

Kalfa'nın sertliği o ara son dereceye varmıştı. Deliyi kendi aleyhine kışkırttığından endişeye düşen Peri, gerek Dâniş Çelebi'nin ve gerekse Dadı'nın en küçük hareketlerine varıncaya kadar göz altına almıştı. İkisi arasında bir fısıltı geçecek olsa, kulak misafiri olmaya varacak kadar dikkat etmeye lüzum görmüştü.

O günkü kavga üzerine, Dadı Kalfa bir zaman Dâniş Çelebi'ye Peri Hanım hakkında hiç bir şey söylemedi, sabretti. Bu sükût, davasından vazgeçtiği için değil de, belki deliyi ikna edebilmenin bir kolayını arayıp bulmak istediğinden doğmuştur.

Dadı nihayet aradığını buldu.

Bu zavallı delilikten başka fevkalâde cimriydi. Cebinden bir kuruşunu almak, canından bir parça almakla birdi. Dadı Kalfa, Dâniş Çelebi'yi Peri Hanım'ın sefih bir tarzda israfıyla ikna edebileceğine aklı kesti. Bir gün tahtaboşta Çelebi'yi sıkıştırdı ve şu sözlerle zavallıyı doldurmaya başladı:

–Nasıl beyim, şu aralık evimizin masraflarına dikkat ediyor musunuz?

–Tabii. Her zamankinden fazla bir şey yok. Gün aşırı ikişer okka et. Günde bir buçuk ekmek. Haftada...

–Hayır hayır! O masrafları sormuyorum. Bir evi yıkacak masraflar bunlar değildir. Çekmecenizin, sandığınızın, hazinenizin durumunu soruyorum.

–Oo! Bunu merak etme. Validem merhumenin terkettiği gibidir. Asla el sürmedim.

–İnanırım. Gerçekten siz el sürmediniz. Fakat sizden başka el sürenler var. Hele bir kere çekmecenizden başlayarak yoklayın, görürsünüz.

–Neyi göreceğim? Sanki evin içinde hırsız mı var diyeceksin?

–Orasını bilmem. Lâkin siz de Kaf Dağı'nın ardından yahut Dış Deniz'in öte tarafından gelen peri çalgıcılarını bedâva mı geliyor sanıyordunuz? Validenizin gözüyle bakmağa kıyamadığı zümrütlerden yakutlardan bir kısmı başkalarına küpe oldu. Çapkınlar parmağına yüzük oldu.

–Deme Allah'ı seversen Dadı! Sanki bunlar Peri şerrine mi uğradı diyeceksin?

–Git efendim git! Bir yokla da sonra... Erkek değil misin? Kendi işini kendin gör, malına sahip ol. Sadık Dadın sana ancak bu kadar haber verebilir.

Dadı Kalfa'nın bu sözleri geçen günkü konuşmaları gibi öfkelendirmedi. Hatta tesirsiz de kalmadı. Çelebi bir kere başını önüne eğdi. Zümrütlerin yakutların başkalarının kulağına küpe, çapkınların parmağına yüzük yapıldığı haberi, yüreğini sızlatmıştı. Kendi kendisine mırıldandı:

"Aman Yarabbi! Acaba Dadım doğru mu söylüyor? Öyleyse ben ne yapacağım? Koca bir peri kızını nasıl azarlarım? Evet, çekmeceyi açabilir, demir sandıklarımı da açabilir. O peridir. Ruhdur. Cism-i lâtiftir. Onun için kapı-baca, kilit-kürek olamaz. Camın mesamatından yol bulup geçer. Hem alsa bile kötü bir şekilde almaz ki... Peri bu! Onda elmas mı yok, yakut mu yok, zümrüt mü yok? Dünyanın hazineleri, tüm cihanın defineleri ona açıktır. Bununla beraber benim elmaslarımı! Benim mücevherlerimi! Anamdan kalan hazinelerimi! Yok yok!... Buna dayanamam. Bakalım bu işin sonu fenaya varacak ama..."

Bu sözleri bir yandan mırıldanırken bir yandan da cebini karıştırıp anahtarı arayarak çekmecesinin bulunduğu odaya doğru yürüdü.

Eğer burda, tahtaboşda veya oraya bakan bir pencerenin altında bulunup da kulak verecek ve pencere tarafına bir göz atacak olsaydınız peri yüzlü bir güzelin ifrit gibi abûs bir çehre ile ağzından şu kelimelerin döküldüğünü duyar ve yüzünü görürdünüz:

–Vay kâfir Dadı vay! Ben ben isem bunu senin yanına bırakmam...

DOKUZ

Dâniş Çelebi dadısından aldığı malûmat üzerine doğruca çekmecesinin başına gitmiş ve içindekileri gözden geçirmişti. Aslında çekmecenin içinde neler bulunduğunu bilmediğinden, bakmakla bir şey anlayamayacağı belliyse de, annesinin her çıkına vurmuş olduğu gayet sıkı kırk düğümden bazılarının çözülmüş, bazılarının da çözülmeğe fırsat kalmadığı için kesilmiş olduğunu görünce, arada kalan aklı da büsbütün çileden çıkıp gitmişti...

Görüyorsunuz ki, Dadı Kalfa verdiği haberde haklı çıktı. Zaten inanılmayacak neresi vardı ki söylediklerinin? Peri Hanımefendinin zevk ve safa hayatı başka türlü nasıl karşılanırdı?

Deli büsbütün çıldırdı ama, çılgınlığını Peri Hanım'dan saklamak zorundaydı. Zira âşüfte kız bir kaç kızgınlık arasında şunları demişti:

–Seni pençemle kavradığım gibi Kaf Dağı'nın arkasına atarım. Dış Deniz'in ötesine fırlatırım. Zaten sen başka âlemlere seyahat etmiyor musun? O gezdiğin yerler sanki Kaf Dağı'nın arkasından yakın mı sanıyorsun? Hem ben seni zevk ve safa âlemlerine gönderip geri getiriyorum. İstesem ceza âlemlerine gönderip bir daha da geri getirmem, ebedî azap içinde bırakırım. Aklını başına topla da ona göre davran.

Bu sözler zavallıyı tir tir titretmişti.

O akşam Peri Hanım Dâniş Çelebi'yi ferahlandırmak için epeyce lâtife yaptı. Neşeli göründü. Buna karşılık Dâniş Çelebi de zoraki bir tarzda şen görünmeye çalıştı. Buna rağmen ikisi-

nin birbirine açıklayamadıkları bir hissin varlığı neşelerinde görülen yavanlıktan belli oluyordu.

Yataklarına yattılar. Aradan bir kaç saat geçtiği halde, Dâniş Çelebi'nin gözüne uyku girmediğini Peri Hanım fark ederek ömrünün sonunu beklemeye başladı. Bir iki saat daha geçtikten sonra Dâniş Çelebi yavaşça yatağından çıktı. Oda kapısını açtı. Dadı Kalfa'nın odasına doğru yürümeye başladı. Bu arada Peri Hanım da ayaklarının ucuna basarak arkasına düşmüştü.

Dâniş Çelebi dadısının yatağına kadar yaklaşıp kadını uyandırmaya çalıştığı sırada, Peri Hanım da kapının içli dışlı iki perdesi arasına girmiş ve gözlerini patlatırcasına açmıştı.

Dadı kalktı. Çelebi ile Dadı arasında şu sözler konuşuldu:

–Ne istiyorsun beyim?

–Kalk Dadıcığım kalk! Hâlâ gözlerime uyku girmedi. Kederimden, merakımdan çatlayacağım.

–Haa, şu iş için mi?

–O iş için zâhir!.. Annemin o tılsımlı elleriyle bağladığı çıkınlar hep çözülmüş. Sözlerinde haklıymışsın Dadıcığım.

–Ah beyim, iki gözüm evlâdım! Benim daha nelerde hakkım yoktur... Fakat hınzır âşüfte seni öyle inandırmış, öyle büyülemiş ki... Ben daha neler biliyorum neler!.. Ama neyleyim...

–Vay, daha bildiklerin mi var?

–Geçenki kavgamızda anlatmak istedim ama siz o zaman anlayacak halde değildiniz.

–Şimdi söyle Dadıcığım şimdi söyle! Şimdi söyleyeceğin her şeye inanırım.

–Söyleyeceğim şudur : Peri Hanımefendi çengi der sever, usta der sever, genç kâtip der sever, tulumbacı der sever...

–Aman dadıcığım neler söylüyorsun!?

–Söylediklerimde hiç yalan yoktur. Erkek ol da dene, farkına var. Sen başka âlemlere seyahata çıkıyorum diye sızdığın zaman bu işlerin hepsi olup bitiyor.

–İnandım Dadıcığım inandım sana. Ben bu âşufte kızı artık hiç sevmiyorum. Tiksiniyorum. Bu akşam yüzüne baktıkça içimden hep kanlar aktı. Lâkin ne yapalım dadıcığım? Peridir. Boşayamam. Sonra bizi perişan eder. Başka çare de aklıma gelmiyor. Sen bir yol bul. Ben de yapayım.

Dadı biraz düşündükten sonra Çelebi'yi heyacanlandıran bir yol buldu:

–Ben çaresini buldum. Bu âşüfteyi öldürmekten iyisi yoktur.

–Aman Dadıcığım! Biz peri kızını nasıl öldürebiliriz?

–Bir peri kızını nasıl öldürmek gerekirse öyle öldürürüz.

–Peri kızını nasıl öldürürler?

–Babanızdan kalma bir kara saplı kama var. Yarından tezi yok ben gider Şeyh Gürgüvânî Hazretlerinin ellerine sarılırım. Her şeyi olduğu gibi anlatırım. Bu kamaya bir azimet efsunu okuturum. Getirir sana teslim ederim. Sen de yarın akşam kamayı kahpenin göğsüne, hem de sol memesinin altına vurduğun gibi işini bitirirsin. Azimet efsunu sayesinde hınzır kahbe geberir gider.

–Ciddî mi söylüyorsun dadıcığım?

–Evet. Belâsı varsa bana gelsin.

–Aman Dadıcığım, belâsı varsa bana gelsin ne demek?

–Belâsı varsa bana gelsin demek, belâsı varsa bana gelsin demektir. Sen benim dediğimden şaşma. Bende bir erkek yüreği olsaydı, bu kamayı kendi ellerimle sokardım. Zira o kahbeyi öldürmek din yolunda gazadır. Fakat yüreğim elvermez...

Dâniş Çelebi dadısının söylediklerini biraz düşündükten sonra kabul etti:

–Pekâlâ! Pekâlâ! Sen kamayı okut! Ötesini ben yaparım. Seni gidi kahbe seni. Orospuluk ha! Bu yetmiyormuş gibi yakutlarımı, zümrütlerimi çalmak ha! Dur sen, ben sana göstereyim de gör gününü. Yarın akşamdan tezi yok. Yarın akşam bu vakit kendini gebermiş bil.

Perdenin arkasında duran Peri Hanım, konuşulanları sonuna kadar dinledikten sonra Dâniş Çelebi'nin çıkmak için hazırlandığını görünce, ondan evvel yatağa girmek için koştu. Yatağına uzandığı zaman, kendi kendine şunları söylüyordu:

–Ey Peri! Asıl periliği gösterecek zaman geldi. Seni gidi Hınzır karı seni! Ben de sana bir iş yapayım da dünyaya destan olsun. Bak şu eşek fellâha bir de tuzak kuracak ha! Ahmak! Mademki deliye efsunlu kamayla beni öldürteceğine aklın kesiyordu da, niçin daha önce okutup hazırlamadın. Yarına kadar niçin bekliyorsun? Düşünmen gerekmez mi ki, ya o deli yarın akşama kadar kararından cayarsa? Ya işi sezerek bir hile de ben kurmaya çalışırsam? O halde "esma"yı üzerine sıçratmış olmaz mısın?

ON

Dâniş Çelebi yatağa geldiği zaman, karısı Peri Hanım'ı buz gibi soğuk ve uyur buldu. Eğer aklı başında biri olsaydı, bu hâline bakarak, karısının yataktan çıkıp uzun zaman soğukta gezmiş ve bu yüzden üşümüş olduğunu anlayabilirdi. Fakat Dâniş Çelebi bunlara dikkat edecek adamlardan değildi. Zaten öfkeyle zihni de karıştığından, hiç bir şeyin farkına varamadan uyudu.

Kim bilir rüyasında neler gördü? Şüphe yok ki, gördüklerinin hepsi de Peri Hanım'ın hayrına olmayan şeylerdir.

Sabah yatağından kalktığı zaman hizmet için evin içinde dolaşan dadısına kaş ve göz işâretleri yaparak aklınca kara saplı kamayı Şeyh Gürguvânî hazretlerine bir an önce götürüp afsun okutmasını istiyordu. Bu işâretleri bu delinin değil de akıllı birinin yaptığını görseydiniz, onu da çıldırmış sanırdınız.

Dadı da karşılık olarak efendisine sabır ve sükût tavsiye ediyordu. Bu gidişle delinin işin iç yüzünü ortaya koyacağından korkuyordu.

Bir fırsat bularak ona şunları söyledi:

–Bugün buralarda durma. Sokağa çık. Akşam da yemeğe gelme. Engurüsîzâde Nâfiz Efendi'de karnını doyur. Gece de pek geç gel. Geldiğin zaman, eğer Peri Hanım'ı uyumuş bulursan maksat kolay gerçekleşir. Beni görmene lüzum yok. Zira belki yüreğim elvermez de kendimce bir iş bulurum. Kamayı dönme dolaba koyarım. Oradan alırsın. Yani beni de arama. Eğer bugün buralarda durursan mutlaka kadını şüphelendirecek bir şey yaparsın.

Fakat ne fayda ki, bu kararı da Peri'ye duyurmamağa muvaffak olamadılar. Peri ise, bu karara öfkeyle dişini gıcırdatmakla yetindi.

O gün Peri'nin Dadı Kalfa'ya ettiği iltifatları görecektiniz. Önünde arkasında öyle bir dolaşması vardı ki...

Dadı Kalfa'nın en küçük işlerine kadar yardım ediyor, en küçük bir vesileyi onunla konuşmak için fırsat biliyor, başladığı sözleri de yaş deri gibi uzatıp duruyordu.

Artık bu kadar girginlik gösteren Peri'ye Dadı Kalfa da kötü karşılık vermeye lüzum görmüyordu. Zaten neden lüzum görsün? Zavallı kızcağız bu akşam ölecek. Ömrünün son gününü de kavgayla, dargınlıkla geçirmesine de sebep olmanın hiç bir manası yoktu.

Ne garip durum! Peri Hanım da Dadı Kalfa hakkında aynı şeyleri düşünüyordu. Kendi kendisine diyordu ki:

–Zavallı kadıncağız! Bu akşam ölecek. Artık ömrünün son gününü kavgayla, dargınlıkla geçirmesine sebep olmanın da manası yok...

Vay! Ölecek olan Kalfa mı yoksa Peri midir?

Peri'ye sorarsanız Kalfa ölecek. Dadı Kalfa'ya sorarsanız ölecek olan Peri'dir. Ak mı, kara mı akşam belli olacak...

Bu belâlı akşam da gelip çattı. Çelebi'nin Engurûsizâde Nafiz Efendi'nin konağında yemek yiyeceği haberi gelince Peri Hanım, oğlu Cemal Bey ve Dadı Kalfa üçü birlikte oturup yemek yediler. Artık Peri'den Dadı Kalfa'ya olan iltifatı görmeli. Yiyeceği eti koparıp Kalfa'nın önüne koyuyor. Kalfa'nın önündeki kaşığı pek temiz bulmadığından bahsederek, alıp kendi önündeki kaşığı Kalfa'ya veriyor. Aslında kendi önündeki beyaz kaşığın üzerinde, açık yeşile çalan bir bulaşıklık görülüyorsa da, maksat temizlik değil de iltifat olduğu için, Dadı da teşekkürle

kabul etmekten geri durmuyordu. Yemekten sonra kahve içmek gerekir. Kalfa kahveyi getirip de arkasını döner dönmez Peri Hanım parmakları arasında tuttuğu enfiye gibi bir şeyi kahvenin üstüne ekti.

–Aman Dadı Kalfa, sen beni üstün gördüğünden bana kahvenin köpüklüsünü vermişsin. Ama ben köpüklü kahve sevmem. Al bunu sen iç. Bana öteki fincanı ver, diye kahveyi Dadı'nın çenesine dayadı.

O akşam Dadı kalfa tütünün de bir lezzetini bulamadı. Çubuğunun birini doldurup birini boşaltırsa da, tütünde mi bir fenalık vardır, nedir, hepsinin tadını bir acayip buldu. Fakat Kalfa'nın içinden bir neşe kabarıp da beynine yükseldikçe, oturduğu yerde dersini ezberleyen ve henüz hâfız olamayan ezberciler gibi sallanmağa başladı.

Bir aralık dingala havasını tutturdu:

–Vay dingala dingala, kömür koydum mangala...

Dadı Kalfa'da bir neşe, ama kendisine ne olduğunu kendi de bilmiyordu. Nihayet bir hamaratlığı tutarak ayağa kalkmak isteyince, bütün beyni zonklamaya ve çocuk topacı gibi sağ ayağının topuğu üzerinde fırıl fırıl dönmeye başladı. Daha sonra tepesi üstüne yere düşerek serildi kaldı.

Görmüş olsaydınız dadının "babası tutmuş" sanırdınız.

İlâcın tesiriyle Dadı Kalfa istediği gibi kendinden geçtikten sonra, Peri Hanım zavallı kadıncağızı yüklenerek getirdi kendi yatağına yatırdı. Oğlu Cemal Beyi de yatak yanındaki döşeğindedir... Bunları bu halde bıraktıktan sonra kalktı, çekmecedeki mücevherleri alarak sokak kapısından çıkıp gitti.

İşte Peri Hanım'ın gidişi bu gidiş oldu...

Zavallı Dadı'ya gelince, onun da ne hâle geldiğini pek âlâ tahmin edersiniz. Gerçekten de tahmin ettiğiniz gibi oldu. Yani Çelebi gece yarısı Nâfiz Efendi konağından evine gelince, dönme dolaptan kara saplı ve üzerine Şeyh Gürgüvânî tarafından efsun okunmuş kamayı buldu. Oda karanlık olduğu için, el yordamıyla Dadı'nın sol memesinin altına kamayı soktu. Zavallıyı döşeme tahtalarına kadar mıhladıysa da, Dadı zaten ölü gibi olduğundan kımıldamadı bile...

Delide delice hareket mi istersiniz? Peri'nin nasıl öldüğünü Dadı Kalfa'ya göstermek için gidip yatağından kaldırmak istemişti. Ama ne yatak ve ne de Dadı Kalfa'dan eser göremedi. Evin içinde bir ölü bulunmasından doğan korku kendisini kaplayınca, haykırmaya başladı:

–Dadı! Dadı!..

Ses yok. Tekrar bağırmaya başladı. Duvarların aksettirdiği kendi titrek sesinden başka cevap yoktu. Nihayet,

–Peri, Peri diye haykırmaya başlamasın mı? Bunun cevabını fazla beklemedi. Zira Peri'nin ölüm hatırası yeterli bir cevap yerine geçti.

Hâsılı, her tarafından korku ve dehşet hücum etmesi üzerine, zavallı deli şaşırarak bir aralık mumu yaktı. Kendi yatağına gelip ölüye baktı. Yatan ölünün karısı Peri olacağını beklerken, Dadı olduğunu görünce korku ve telâşının ne hâle geldiği tahmin edilebilir...

Korkusu yalnız ölüden değildi. Başka birinin öldürülmesinden de ibaret değildi. Peri, sadece perilik gücüyle kendisinin yerine Kalfa'yı koyduğuna göre, elbette kendisini de cezasız bırakmayacaktı. Bunu düşünerek büsbütün çılgına döndü. Zihni perişan olmuştu. Avazı çıktığı kadar haykırarak sokağa fırladı:

–Ümmet-i Muhammed! Dadım, "sen onu öldür de ne belâsı varsa bana gelsin" demişti. İşte ben öldürdüm ama belâsı geldi dadımı buldu!

Bu sözlere bir mana veremeyenler dalga dalga koşup delinin etrafında toplandılar. Her biri bir başka türlü soru soruyorlardı.

Sözün kısası, herkes işin aslını öğrendi. Mecnunun hâli zaten biliniyordu. Bir teselli bulur ümidiyle Peri'nin gerçekten peri kızı olmadığını Dâniş Çelebi'ye anlatmaya çalışıyorlardı. Ama anlatabilmek mümkün mü?

–Aman susunuz! Ses çıkarmayınız! Peri'nin belâsı gelir sizi de bulur!

Bu sözlerle kendisi başkalarına öğüt vermeye çalışıyordu.

Olay üzerinden bir ay kadar geçtiği halde delinin aklı başına gelmedi. Ondan sonra da gelemedi ya! Fakat cinneti eski hâline geldiği için biraz müsterih olmaya başladı. Mahallede fakir ve ihtiyar bir kadını da Çelebi'nin yanına arkadaş yaptılar. Fakat mecnun hazinelerini kimseye güvenemediğinden, daha sonra sokak kapısından dışarı adımını atmaz oldu. Onbir sene daha yaşadığı halde kimseyle görüşmedi. O yüzden burada haber verilmeye değer bir olaya sebep olmadı. Sonunda cinnet hastalığı büsbütün şiddetlendi. Birgün kendisini odaların birisinde asarak öldürmüş buldular.

Bereket versin ki, bu fâcia sırasında, konakta onbeş yaşında bir oğlu, yani Cemal Bey vardı. Eğer o da bulunmasaydı, sihirbaz Saliha Molla'nın gizli çıkınları kapanın elinde kalırdı.

Bununla birlikte, on beş yaşında bir oğlu vardı da sanki o kirli çıkınlar kapanın elinde kalmadı mı?

İKİNCİ BÖLÜM

AŞIK PEDER

BİR

Bundan otuz otuzbeş yıl kadar önce Şehzâdebaşı'nda Canberd Bey adında bir zât vardı. Bilmem tanır mıydınız? Fakat tanımasanız da yadırganmaz. Zira onun kapı bir komşuları da yanı başlarındaki evde Canberd Bey'in oturduğunu biliyorlardı. Bu zâtın hususiyetlerine dair aslâ malumatları yoktu.

Şaştınız mı? Aslında kapı bir komşularının yalnızca ismini bilip de hususiyetini bilmemesi İstanbul'da şaşılacak şeylerdendir. Eğer İngiltere'de olsaydınız buna kimse şaşmazdı. Belki komşunuzun ismini bilecek kadar malumatınızın olmasına şaşanlar olurdu. İstanbul'da ise bir komşunun kendi bilemediği bazı hallerine varıncaya kadar komşuları öğrenemezlerse, bir türlü rahat edemezler. Hatta bu memlekette bir kimsenin hayat hikâyesini kendisinden sormamalıdır. Zira o adam kendi hayat hikâyesinden ihtimal ki pek çok şeyi bilemez. Komşularından ve ahbabından sormalıdır. O kadar iyi bilirler ki, adamın hangi senenin hangi günlerinde ne kadar hasta yattığını ve hekimle eczacıya bundan dolayı kaç para borcu olduğunu bile size söyleyebilirler.

Bizim Canberd Bey ise, koca İstanbul içinde bir istisna idi. Ama zannetmeyiniz ki Canberd Bey'in komşuları meraksız olduklarından halini tetkik edemediler! Hayır! Komşuları bir kaç sene meraktan çatlamışlardı. Fakat Canberd Bey'in hu-

susiyetlerini öğrenmek mümkün olmayacağına bir kaç senelik tecrübeleriyle hükmettiklerinden, artık vazgeçmişlerdi.

Bu zâtın evinde kırk beş elli yaşlarına varmış, Hesna isminde gayet çirkin bir ak Arap vardı. İsmi Hesna olduğu halde kendisinin çirkin olmasına da şaşmayınız. Bu öteden beri keşfedilmiş tuhaflıklardandır ki, ekseriya verilen isim aksine olur. Nice yalancının adı Sâdık, nice eşkiyanın adı Emin, nice öfkelinin adı Halim diye bilinir...

Evin bütün kalabalığı bu ak Arapla Canberd Bey'in kendisinden ibaretti. Dışardan eve gelecek misafirler, Bey'in evden dışarıya çıkmayışını bir zamana kadar engel saydıktan sonra, artık ona da kulak asmamak istemişledi. Bey selâmlık kabul ettiği odada otururşa, biz de haremdeki kadını görürüz diye, yine gelmeye cesaret etmişlerse de, bunlardan bir çoğuna Canberd Bey kapıyı açtı ve şu cevabı verdi:

–Hanımlar! Bu evde sizinle görüşebilecek kadın yoktur!..

Kadın misafirlerinin önünü bu suretle almıştı. Erkeklere gelince, onlardan kapıya gelenlere de Arap karısı inip kapıyı açarak şunları söylemişti:

–Ağalar, efendiler! Bu evde sizinle görüşebilecek erkek yoktur!

Canberd Bey evine kimseyi kabul etmediği gibi kendisinin ve ak Arabın da hiç bir yere gitmediği, hatırlatmaya gerek görülmeyecek kadar belli bir husustur. Ama hiç bir yere gitmiyor diyorsak, gerçekten hiç bir yere gitmediğini anlamalısınız. Çarşıya bile gitmezdi. Senede bir iki kere çıkar, yağ, pirinç, un, odun ve kömür gibi şeyleri toptan alırdı. Kasap; eti, ekmekçi; ekmeği, sebzeci; sebzeyi, bakkal; lüzumlu şeyleri getirirdi. Artık hiç bir şey için dışarı çıkmaya gerek kalmazdı.

Bazı kere evine girip çıkarken bu zâtın simâsı görüldü. Uzun boylu, iri kemikli, geniş omuzlu, kızıl benizli, kır düşmüş kara bıyıklı, kara saçlı, kara gözlü, dinç ve çevik bir adamdı. Ak Arap karısının ise kimse tarafından ne şekli görülmüştür, ne de siması!

İşte Canberd Bey hakkında dışardan verilebilecek malumat bundan ibaretti. Kendisini bu kadar gizleyen bir adamı tanımamakta herkes mazurdur.

Bu adamın Mısır kölemenlerinden olduğu rivâyet edilir. Adının Canberd Bey olmasından da anlaşılabilir bu.

Fakat Canberd Bey bu hikâyenin birinci derecede olmazsa bile ikinci derecede sayılan unsurlarından olduğu için biz, hakkındaki bilginin yalnız bu kadarıyla kalmayacağız. Hikâyenin yazarı olduğumuz için, bazı gizli kapaklı yanlarını da bilmemiz tabii karşılanacağından, okuyucularımıza bu bölümde bazı açıklamalarda bulunacağız.

Bu garip zât, doğrudan doğruya kölemen değilse de, ilk terbiyeyi Mısır'da kölemenlerin çevresinde almıştı. Sonra, Mehmet Ali Paşa kölemenleri öldürdüğü zaman, kendisi pek genç olduğu için Mehmet Ali Paşa tarafına geçti. Gerek silâhşörlükle ve gerekse diğer yollarla bir hayli çalışmıştı.

İstanbul'a üç-beş defa gelmişti. Ama başka İstanbul'a gelenler gibi şehrin bir kapısından girip diğerinden çıkmamış, memleketi güzelce ve âdeta olur olmaz İsanbulludan daha mükemmel bir şekilde tanımış ve öğrenmişti.

Dikkat ediyor musunuz? Bir büyük memleketi herkesten çok tanıyanlar, gençliklerinde o memleketin içinde biraz hovardalık edenlerdir. Irz ve namusa çok dikkat edenler, ekseriya işleri olmayan sokaklara ve öyle olur olmaz yerlere girip çık-

mazlar. Hovardaca yaşayanlar ise, ekseriya öyle yerlere giderler, öyle sokaklara girerler ki, hatırını saydıkları ve kendisinden utandıkları bir adama rastlasalar ve orada ne aradıklarını soracak olsalar, münasip bir yalan kıvırıncaya kadar bir hayli bocalarlar...

Bizim Canberd Bey İstanbul'u biraz değil, hatta haylice denilebilecek hovardalığı sayesinde tanıyabilmişti.

Vaktiyle gezmiş, tozmuş bir adamın şimdi böyle kendisini isteyerek hapsetmiş olmasına şaşılabilir. Hususiyle Canberd Bey bıyıklarına kır düşmüş olmasına rağmen, pek de ihtiyar değildi. Kırk-kırk beş yaşlarında ancak vardı. Bu yüzden biz size haber vermeyince, siz kendiliğinizden bu uzletin sebebini anlayamazsınız. En sonra, yani İstanbul'a yerleşmeden beş sene önce İstanbul'dan dönünce, Mısır Valisi Canberd Bey'in bazı hal ve tavırlarından kim bilir nasıl şüpheye düşmüştü ki, onu gizlice öldürmesi için bir silâhşöre emir vermişti.

O zamanlar Mısır'ın iç işlerinde bazen böyle mühim karışıklıklar görülürdü. Tesadüf bu ya, Canberd Bey'i öldürme emrini alan adam, onun öteden beri en iyi dostlarından biriydi. Canberd Bey'e durumu gizlice haber vermiş ve derhal Mısır'dan kaçmasını tavsiye etmişti. O da İskenderiye'ye gelerek Kaşut Rumları'nın bir gemisini kiralayıp İstanbul'a kapağı atmıştı.

Mısır'dan kaçışı kendisine duyulan öfkeyi bir kat daha artırdı. Yine dostundan aldığı bir mektupta, öldürülmesi yolunda verilen emrin icrası için İstanbul'a da adam gönderildiği bildirildikten sonra, ordan da kaçması tavsiye edilmişti. Canberd Bey küçük bir memlekette kendisini saklamanın güç olacağını gözönüne alarak İstanbul'da kimseyle ilişki kurmadan yaşamaya karar vermişti.

İşte bizim Canberd Bey böyle acayip bir Canberd Bey'dir. İstanbul'da dört beş seneden beri yaşayış şeklinde görülen garabet de bundandır.

Bu adamın evinde kendisiyle ak Arap karısının arasında bir evlenme meselesi konuşulur dururdu ki, tuhaflığından ötürü burada anlatmaya değer bir şeydir.

Canberd Bey hovardalıktan el çektikten sonra, bir aralık evlenmeyi düşünmüştü. Ancak onun gibi biraz fazlaca gezmiş, tozmuş, görmüş, geçirmiş, iğnenin deliğinden Hindistan'ı seyretmiş adamların zihinlerinde evlenmeye kolay kolay karar veremeyecekleri malumdur.

Yukarıda çirkinliğini ve ihtiyarlığını haber verdiğimiz ak Arap karısının henüz farkına varmadığı, bu yüzden bazı kadınlar için ihtiyarlığın hususi bir şekilde gerektirdiği çirkinliğin yüz göstermeğe başladığı bir zamanda satın alıp evine getirmişti.

Görülüyor ki, Canberd Bey'in niyeti bu kadını kullanmaktı. Fakat durumu diğer cariye kullananların rağbet ettikleri tarza asla benzemiyordu. Kadına dedi ki:

–Sen elbette kendinin çirkin ve kart bir kadın olduğunu görüyorsun. Şu halde seninle aynı yatağa girmemi elbette ümit ve hayal etmezsin. Fakat ben bunu yapacağım. Ama öyle bir tarzda yapacağım ki, güya hiç yapmamış gibi sayılacağım. Yani durumun câriyelikten başka bir şey olmayacak. Yemeğimi sen pişireceksin, çamaşırımı sen yıkayacaksın. Fakat bir kadının kocasına, bir odalığın efendisine gösterdiği nâzı sen bana göstermeyeceksin. Kendini bana beğendirmek için süs olarak başına bir yeşil yaprak taktığını gördüğüm gün, başını koparırım!..

İşte bu talimatı vermiş ve aradan sekiz-on sene geçmiş olduğu halde, bunların bir harfi bile değişmemişti.

Hesna zaten kart bir şey olduğu için, bir kaç sene sonra hayız ve nifastan da kesilmişti. Canberd Bey'e çocuk yapmak şöyle dursun, hatta yatak hizmetinden de uzaklaşmaya başlamıştı. Fakat bu hizmete bir başkası memur edilince Hesna bundan affolabilir miydi?

Hesna bu nükteye akıl erdirdiğinde kendini artık indinde kıymeti kalmayan bir işten kurtarmak için, efendisini evlendirmeyi kuruyordu. Canberd Bey ne zaman kendisine iltifat gösterecek olsa, bin bir türlü özür bularak evlenmeyi tavsiye ederdi. Bu münasebetle şöyle bir konuşma ikisi arasında daima tekrar edilirdi:

–Cânım efendim! Artık ben sizden hayâ ediyorum. Siz hâlâ muktedir bir erkeksiniz. Bense kadınlığını yitirmiş bir zavallı oldum. Artık beni kendi halime bırakıp da yerime bir başkasını tayin etseniz.

–Yine bana evlenmeyi mi tavsiye edeceksin?

–Tavsiye etsem haksız mı görülürüm? Şu yaşa geldiniz, henüz dünya evine girmediniz.

–Evet! Girmedim, ama kapısından çok kere baktım. İçerisini pek kalabalık, pek karışık gördüm de ürktüm.

–O da bir saadettir beyim. Her zaman gençliğiniz, zindeliğiniz bâki kalmaz. Âhir ömrünüzde...

–Sen bana bakarsın. Ahirete gittiğim zaman çenemi de bağlarsın. Sen olmazsan başkası...

–Aa! Niçin böyle soğuk sözler söylüyorsunuz? Evlenseniz, henüz çoluk çocuk sahibi olmaya müsaitsiniz. Ömrünüz buna müsaade edecek bir haldesiniz.

–Uzun söylersin Hesna, uzun! Sözü bu kadar uzatmak anlaşmamızda yoktu. Evlenmek mi?! Bak sana bir fıkra anlatayım. Akıllının birine sormuşlar: İnsan için ne zaman evlenmek hayırlıdır? O da şöyle cevap vermiş: Buluğdan yirmi beş yaşına kadar evlenirse, pek erken evlenmiş olur. Yirmibeşten otuz yaşına kadar evlenip de bir kadına esir olmanın manası yoktur. Otuz beşten, kırkdan sonra evlenecek olursa, pek geç kalmış olur. Bunun en hayırlısı, insan için hiç evlenmemektedir.

–Bunu söyleyen akıllı değilmiş beyim, divâneymiş.

–Canım! Âlemin delisi divânesi senin neyine lâzım? Sen...

–Mutfakta tencere...

–Yavaş yavaş kaynar...

–Akşama yemek...

–Ne bulursak yeriz.

İKİ

Önceki bölümde naklettiğimiz konuşmanın sık sık tekrarlandığını anlamışsınızdır. Bu konuşmalar tekrarlandıkça, yavaş yavaş Canberd Bey'in zihninde evlenmek sevdası da yerleşmeye başlamıştı. Çünkü Hesna kadın yüzüne bakılmayacak bir hâle gelmişti.

Bir gün yine Hesna ile bu konu açılınca, Canberd Bey teklifi kabul ettiğini söyledi. Fakat o mide bulandıran kadına tenezzül eden Canberd Bey, bir dul kadınla evlenmeyi uygun görmüyordu. Buna ne buyrulur?

Şu var ki, on beş yaşında bir kızla evlenmeyi de düşünmüyordu. Eski Osmanlı bu! Bin türlü düşüncesi var ki, şimdi bize çoğu garip görünür. Bunların kanaatine göre, bir erkek için dul kadın almak tehlikelidir. Zira, kadın ilk kocasını sevmiş de ikinci kocasına ilki kadar kendini sevdiremezse dirlik olmazmış. Şüphesiz Canberd Bey de bu fikirde olan eskilerdendi.

Aklı selim sahipleri elbette bu fikri yanlış bulur. Hatta şeriat hükümlerini bu fikri çürütmek için delil gösterirler. Dul kadını almak niçin tehlikeli olsun? İkinci kocası kendini kadına ilk kocası kadar sevdiremeyeceği hep düşünülüyor da, buna karşılık ilkinden daha çok sevdirebileceği ihtimali neden ve niçin düşünülmüyor? Bir kadın mutlaka ilk kocasını sevmeye mecbur değildir ya? Eğer seviyorsa, ikinci kosası da kendisini kadına sevdiremiyorsa, eskilerin hakkını teslim edelim. Ya ilk kocasından bizâr olmuş da ikinci kocasını sevmişse, bundan doğacak muhabbetin bir bâkire ile yaşanacak tecrübesiz muhabbetten daha önemli olduğu belli değil midir?

Bizim bu konudaki fikrimizi sorarsanız deriz ki, erkek için kendini kadına sevdirmenin yolunu bilmek lâzımdır. Sevmekte, sevişmekte erkânı bilip de o yolda hareket eden erkeğin,dul kadın bâkireden, bâkire de duldan daha az sevmez.

Canberd Bey'in evlenmek için aradığı kız en aşağı otuz yaşında olmalıydı. Aslında böyle kadınlar az bulunur ama az bulunuşundan dolayı kıymetli olanlardan değildirler. Yirmi beş yaşında bir kızla evlenmesini bir erkekten rica etmiştim:

–Ben öyle evlerde kalmış kızı istemem, diyerek otuz üç yaşında bir dul kadını ona tercih etmişti. Böyle budalayı bu gözler görmüştür...

Allah bilir ya, bu evde kalmışların dünya kuruldu kurulalı ilk isteklisi bizim Canberd Bey'dir. Eğer böyle bir kız bulabilirse evleneceğini, bulamadığı takdirde bu yatak belâsını çekeceğini kadına anlatmıştı.

Başka türlü olsaydı, İstanbul kazan Hesna kepçe olur, döner dolaşır, arayarak elbette isteğe uygun birini bulurdu. Fakat İstanbul'a geldi geleli sokak kapısından dışarıya çıkmamış zavallı, efendisinin istediğini nereden bulsun?

Bu yüzden Hesna Kadın'a yine Canberd Bey akıl verdi:

–Sen hamama gider yıkanırsın. Çıktığın zaman hamamcılara iki altın bahşiş verirsin. Sonra, benim şöyle bir efendim var, böyle bir kız istiyor der, oturduğumuz yeri tarif edersin. Gelsinler, halimizi görenlerden sorsunlar. Ayrıca, böyle kart kızların İstanbul'da pek isteklisi yoktur. Eğer bir yerde böyle bir kız varsa, bu haber üzerine kızı bize vermek için can atarlar...

Böyle talimat verdikten sonra, kadın yolu bilmediği için, hamama kadar kendisi götürüp araştırmaya başlattı:

Ne dersiniz? İsteklerine daha ilk gün kavuşmasınlar mı? Hamamda kocakarılar şöyle dediler:

–Aa! Durağı Cennet olsun, rahmetli Nesebe Dudu'nun Hüveydâ elimizin altındadır. Hem de o zavallı otuz beş yaşında yoktur. Belki otuzuna bile varmamıştır. Çocuk elimizde doğdu, elimizde büyüdü. Bâri kötülenecek bir yeri olsa. Nur damlası, inci tanesi gibi yavrucak...

Canberd Bey'in evini -kendi tabirlerince- salık verdirerek, işi hemen hemen kararlaştırıp bitirdiler.

Canberd Bey'in öyle uzun uzadıya teklif-tekellüf taraftarı olmadığını anlamışsınızdır. Hele kızın kimsesi olmaması da isteğine uygun geldi. Mahallenin imamıyla, muhtarını ve bekçisini çağırıp vekâletini verdi. Mihr-i müeccel ve muaccelini, diğer merâsimlerin hepsini yerine getirmek hususunu bunlara havale etti. Kendisi de perşembe günü gelinin gelmesini beklemekten başka bir şeyle ilgilenmedi.

Düğün dernek mi dediniz? Yağma yok! Sözümüze iyi dikkat ediniz. Canberd Bey'in vekâletini verdikten sonra, perşembe günü gelin beklemekten başka bir şeyle ilgilenmediğini söylemiştik. Kız öksüz olduğu için, konu-komşusu da zavallıyı o kadar himâye etmediklerinden, kız tarafında da düğün olmadı. Âdeta kupkuru bir nikâhla Hüveyda Hanım'ı getirip Canberd Bey'in in-cin girmez evine soktular.

İstanbul'a geldi geleli, Canberd Bey'in evinin ilk defa çok kalabalık olduğu gün ve gece, o günkü perşembe günüyle o geceki cuma gecesi olduğu görülmüştü. Kalabalık ise, Hesna Kadın, Canberd Bey ve bir de gelinden ibaretti.

Yenge yoktu. Malum ya! Yenge denilen kadın bundan yirmi otuz sene önce evlenen gencecik kızların mürşididir. Fakat

Canberd Bey gibi bıyığına kır düşmüş güveyilerin o zaman bile bu mürşide ihtiyacı yoktu. Hele bugün onüç yaşında gelinlerle onaltı yaşında güveylerin yengeye ihtiyaçları yoktur ya! Nasılsa bir görenek olduğundan devam edip gidiyor.

Şaka hoş ama, Hüveyda Hanım gerçekten güzel bir kız imiş. Boy pos, yüz güzelliği hep yerindeydi. Hele bir şâhâne gözler, bir samûrî kaşlar vardı ki, yüzünün güzelliği için başlıca süs sayılabilirdi.

Canberd Bey talihinin böyle yâver gitmesinden memnun kaldı. Hesna Kadın kızcağızı kıskanabilirdi. Fakat yatak işlerinden çok zamandır bıkkınlık getirdiği gibi, bu işi bizzat kendisi tertip etmişti. Ayrıca Hüveyda Hanım da pek sıcak kanlı, iyi huylu bir kız olduğundan, Hesna Kadın kendisini sevdi.

ÜÇ

Aradan üç ay geçtikten sonra Hüveyda Hanım'ın gebe olduğu ortaya çıktı. Buna Canberd Bey o kadar sevindi ki, bu sevinci tatmayanlar ne olduğunu bir türlü anlayamazlar. Çocuğun doğum gününü bulmak için anne karnına düştüğü günü hesap etmeye başladılar. Hangi ayın hangi gününden, daha doğrusu hangi gecesinden başlayıp dokuz ay on günü saymak gerektiği hususunda karı-koca ve bir de Hesna Kadın arasında ortaya çıkan tartışmalar, bazen çatışma halini alıyordu.

Herkes için yaratılıştan gelen bu sevincin Canberd Bey'de fevkalâde oluşunu çok görmemelidir. Karısının gebeliğinden en az sevinenler, en genç olanlardır. Babalık zamanı geldiği halde henüz baba olamamış kişilerin karısı gebe kalınca, babalığa namzet olmalarından doğan memnuniyet elbette fevkalâde olur. Hususiyle Canberd Bey, babalık zamanı gelip geçtiği gibi, bu konudaki ümitlerini de bütün bütün kesmişti. Şimdi beklenmeyen bir nimet olmak üzere, babalık âlemine girdiği için, herkesten çok onun memnun olması tabiidir.

Başka bir evde olsaydı, gebeliğin altıncı ayında, Hüveyda Hanım'dan doğacak çocuk için babasının bazı hazırlıklara giriştiğinden bahsedilebilirdi. Ancak Canberd Bey evlendikten sonra da evinin düzenini değiştirmemişti. Hüveyda Hanım'ın mahallesindeki komşularından bazıları ziyarete geldiği zaman Canberd Bey bunlara da önceki cevabı verip kapıdan içeri almamıştı. Çarşı ile alış-veriş işleri de eskiden olduğu gibi seyrek devam ettiğinden, ev içinde lohusa ihtiyaçlarını ne hatırlatacak ve ne de kolaylaştıracak hiç bir imkân bulunmuyordu. Altıncı

aya girilince, bunların sözleri doğacak çocuğun kız mı, erkek mi olacağı konusuna inhisar etmişti. Canberd Bey çocuğun kız olmasını istiyor, Hüveyda Hanım ise erkek olması için Cenab-ı Hakk'a dua ediyordu. Hesna Kadın'a gelince, bu zavallı ömrü boyunca çocuk görmediği için, efendisinin bir çocuğu dünyaya gelsin de, ister erkek olsun, ister kız, hünsa bile olsa onun için aynıdır.

Çocuğun anne karnına düştüğü gün olarak tayin ettikleri günden başlayarak sekiz ay yirmi yedi gün geçince, Hüveyda Hanımın ağrıları başgösterdi. Canberd Bey evvelce mahalle imamı vasıtasıyla bulduğu ebeyi evine getirtti. Dikkat ediyor musunuz, İstanbul'a geldi geleli Canberd Bey'in evinde ilk defa dört kişi toplanmış oldu.

Ağrılar artmaya ve şiddetlenmeye başladı. Nihayet doğum zamanı gelince Hüveyda Hanım'ı iskemleye oturttularsa da, rahim dar olduğundan çocuk bir türlü inemiyordu. Ebe hanım elden geldiği kadar ilâç kullandı. Fakat elinden gelen hüner pek az ve pek geçersizdi. Zavallı kadıncağızın iskemle üzerinde nasıl kıvrandığını görseydiniz haline acırdınız. Bununla birlikte, gayreti elden bırakmayıp dayandıysa da, çocuk ana karnıyla dünya arasında berzah denebilecek bir noktaya kadar gelerek orada kaldı.

Annesini mi feda etmeli, yoksa çocuğu mu?

Evet! İş bu noktaya gelmişti. Eğer o zaman ebelik mesleği bu kadar gelişmiş olsaydı, yani Allah kimseye lüzumunu göstermesin, ameliyata lüzum görüldüğü zaman ameliyat yapabilecek erkek tabibler de bulunsaydı, çocuğu ameliyatla feda ederek annesini kurtarmak imkânı elde olurdu. O zamanlarsa, böyle bir halde çocuktan ziyade annesi tehlikede bulunurdu. İşte zavallı Hüveyda Hanım da böyle annelerden oldu. Nihayet yal-

nız çocuk kurtuldu. Fakat o kurtulurken ana rahmini parçaladığı için, dışarı hücum eden sel gibi kan, önce ebe hanıma, sonra da diğerlerine, beklenen tehlikeyi haber veriyordu.

Zavallı kadıncağız. Otuzbeş sene bekledikten sonra bir kocaya vardığı ve karnındaki yavrucağı da dokuz ay taşıdığı halde, yüzünü bile göremeden, iskemle üzerinde şehadet rütbesine ulaşarak öldü gitti!

Sübhanallah! Canberd Bey'in ev halkı yine dört kişi olamadı.

Bu müthiş musibet, gerek Hesna Kadın ve gerek Canberd Bey gözünde dünyayı zindan etmişti. Bu ümitsizlik içinde, onlar için bir teselli varsa, o da çocuğun nur topu tabirine hak verdirecek bir şekilde, eksiksiz olarak dünyaya gelmesidir. Canberd Bey için de bilhassa kız doğması hususu oldu. Çocuğu, insan denilen ölülerin ilk tabutu olan beşiğe, annesini de ölü denilen canlıların son beşiği olan tabuta koydular. Evde bir yandan keder, bir yandan ferahlık hüküm sürüyordu. Şairin şu beyitte ifade ettiği hâle tamamen uygun bir hal oldu.

"Alınca lûtufla kahrın hayâle didelerim

Biri güler biri ağlar bu hâle didelerim"

Bugün Canberd Bey için o kadar büyük bir gün oldu ki, alışılmışın dışında bir şey için dışarı çıkması gerekti. Bu iş bir sarı ineği satın alma işiydi. Eski Osmanlıların bazı garip inançları -ama buna sağlam inanç demek gerekir- içinde biri daha vardır. Bir çocuğu ya annesine emzirtmeli veyahut inek sütüyle beslemelidir.

Bize sorarsanız, inek sütünü annesinin sütüne bile tercih ederiz. Zira annesinin hastalığından süt vasıtasıyla çocuğun da müteessir olması tabiidir. Allah bize üç çocuk verdi. Birisini geri

aldı. İkisi elimizdedir. Büyüğünü halkımızın bildiği ve yaptığı şekilde annesi emzirdi. Zaten annesinin bünyesi zayıf olduğundan, hem kendisi iyiden iyiye sıhhatini kaybetti, hem de çocuk çelimsiz büyüdü. İkincisini yeni Sağlık Koruma'nın tavsiye ettiği gibi besledik, yani doğduktan üç dört gün sonra inek sütüyle beslemeye başladık. Bir ara da "Farinlakte" yani sütlü un dedikleri terkibi bulamaç yaparak yedirdik. Çocuk yalnız bir kere nezle oldu. Başka hiç bir hastalık görmeden büyüdü. Hem de o kadar gümrah çıktı ki, dokuz aylık halini görenler bir buçuk yaşında sandılar.

Aslında Canberd Bey'in dikkat ettiği şey, çocuğun yalnız sıhhati değildi. Ahlâkın da südüyle geçtiğini düşünerek, ahlâkını bilmediği bir süt anneye teslim edemedi. İnek sütüyle beslemeyi zorunlu görmüştü. Bu düşüncede bizim şahsî görüşümüzü sormayınız. Zira bu konudaki bilgimiz pek azdır.

Sözün kısası, fiyatının çokluğuna, azlığına bakmayan Canberd Bey, henüz ikinci buzağısında, genç ve dinç bir sarı inek satın alarak kızına süt annesi olmak üzere evine getirdi. Zaten gündüz akşama ve gece sabaha kadar işi ne? Kızını beslemek ve ninnisini çağırmak Canberd Bey'in; bezlerini değiştirmek, yıkamak-temizlemek de Hesna Kadın'ın işi oldu. Onlar bu çocuğu öyle bir şekilde beslemeye başladılar ki, sultanların çocuğu ancak bu kadar beslenebilir. İhtimal ki bu kadar da beslenemez.

Dikkat ediyorsunuz ya! Hüveyda Hanım'ın artık hikâyede adı anılmamaya başladı. Yalnız hikâyede değil, dünyada da bundan sonra adı anılmayacak bir diyâra gitti. Dünya hali bundan başka bir şey gösterebilir mi? Dünyaya ha bir Hüveyda Hanım gelmiş, ha bir nergis, ha o nergis üzerine konan kelebek! Bıldır gördüğünüz nergisi, kelebeği ne kadar hatırlıyorsanız, bıldır gördüğünüz Hüveyda Hanım'ı da o kadar hatırlayabilirsiniz.

Ne mutlu o insanlara ki, dünyada adlarını hatırlatabilecek bir yâdigâr bırakmaya muvaffak olurlar. Hayat varsa, o da ölümden sonra insanoğlunun hatırasında ebediyyen saklı kalmaktır. Bunu ilk defa biz söylemiyoruz. Medeniyet medeniyet olalı bu bilinir. Ancak insanlar sanki bu daimi uyku içinde bulunduklarından, böyle hakikatleri rüyada görürcesine bir gafletle görürler. Uyandıktan sonra ise iş işten geçmiştir! İşte o zaman gözleri bu dünyada bir daha açılmamak üzere kapanmış ve azası bir daha hareket etmemek üzere durmuştur.

DÖRT

Tıp ilmi der ki, kadın en iyi ve en gürbüz çocukları yirmi beş yaşından sonra doğurabilir. Yine tıbba göre, kadınlığın en mükemmel zamanı otuz ile otuzbeş yaşları arasıdır. Tıp demez ama, biz tıbbın şu iki esasından hareket edelim ki, Hüveyda Hanım gibi otuzdan otuzbeş yaşına kadar kadınlık meziyetlerini muhafaza etmiş bir kadın en mükemmel çocuk yapmaya müsaittir. Zira bu kadın o metruk araziye benzer ki, nice yıl tohum saçılmamış olduğundan, bir kere aktarma yapılarak tohum saçılırsa, alacağı mahsul diğer arazilerin mahsullerinden daha mükemmel olur.

Zaten maksat, aslî ve tabii tenasül ve tevarüs olduğuna göre, bir tarla ile bir rahim arasındaki benzerliği bozacak ne vardır?

Ama bazı tıb mutaassıpları bu konuda bize itiraza kalkacaklarmış! Biz bu hükmü, mahsulü gördük de onun üzerine verdik. Gördüğümüz mahsul bir değil bir çoktur. Onlardan biri de Canberd Bey'in Hüveyda Hanım'dan doğan kızıdır.

Kızcağız sıhhatli olmaya sıhhatliydi. Uzuvları mütenâsipti. Ve ne kadar güzel, ya ne kadar şirin ve sevimliydi?..

Aslında, daha süt kuzusu denecek bir çocuğun güzelliğinden bahsetmek abestir. Ancak perşembenin gelişi çarşambadan bellidir. O kadar mütenasip endam, öyle güzel burun, ağız, çene ve alından ibaret bir yüz üzerine, Nakkaş-ı Ezelî ve Ebedî'nin kudret kalemiyle nakşedilecek resmin pek sevgili olacağını keşfedecek kadar dikkat sahibi olmayan bir adam "insanım" diye dünyada nâfile gezmemelidir.

Efendi ile cariyenin çocuğa kul kurban olarak hizmet için ortaya düştüklerini haber vermiştik. Hele Canberd Bey'in hizmeti, dikkatli bir kimseye hayret verecek derecedeydi. Zavallı adamcağız! Gece çocuğun her uyandığı zaman, sesini çıkarıp ağlamasıyla birlikte uyanmaktan başlayarak, kendisini bu zahmete o kadar alıştırmıştı ki, âdeta çocuğun uyanacağı zamanları daha uykusunda hissederek ondan önce uyanır ve emziğini filân hazırlardı. Eğer çocuğun bezlerini değiştirmek gibi diğer bazı hizmetler gerekirse, zaten yanı başında yatan Hesna Kadın'ı uyandırırdı.

Sözün kısası, ev-bark, mal-mülk, dünya ve ukbâ, Canberd Bey nazarında âlemde varlık denilen şey bu kızdan ibaretti. Garip değil midir ki, kız iki buçuk-üç aylık olduğu halde, hâlâ ona bir isim takılmamıştı. İsme ne lüzum var? Zaten evde kızı kimden ayıracaklar ki, bir isim takmaya lüzum görecekler? "Kız" dendiği zaman, bu sözün yalnız evde değil, dünyada karşılığı yalnız bu kızdı. Zira Canberd Bey'le Hesna Kadın için dünya bile, evin duvarlarıyla sınırlı bir yerden ibarettir.

Buna rağmen, bir akşam efendi ile cariye arasında bu isim konusu, hususi bir mesele olarak konuşuldu. Çocuk için bir isim aranmaya başlandı. Ama ne isim bulunacak? Öyle Ayşe, Fatma gibi isimler herkeste bulunduğu için, bunlardan birinin seçileceğini akla getirmemelidir. Herkeste bu kadar güzel, bu kadar sevimli, bu kadar kıymetli bir kız var mıdır ki, ona da herkeste bulunan isimlerden biri verilsin.

İsim araştırma işi epeyce uzadı. Birkaç gün böyle geçti. Günler geçtikçe haftalara ulaştı. Haftalar sayıla sayıla aylar oldu. Hâlâ münasip bir isim bulunamadı. Nihayet bir gün, cariye ile efendisi yine bu konuyu tartışmaya başlamışlardı.

Hesna Kadın, kıza kendi isminin verilmesini istiyordu:

–Bu isim bana yanlışlıkla verilmiş. Bâri haline uygun olarak bu kıza verilsin...

Canberd Bey bu ismi kızı için âdeta hakaret sebebi sayarak öfkelenmiş, kavga da bundan çıkmıştı. Nihayet tartışma arasında Canberd Bey şöyle demişti:

–Sen ne diyorsun Allah'ı seversen! Bu kız insan evlâdı değildir. Melektir! Bunun meleklere benzer haline uygun bir isim bulmalıdır!

Bunun üzerine Hesna Kadın da,

–Öyleyse, ismi de Melek olsun, şeklinde karşılık verdiğinden, bu "Melek" ismi de ikisi arasında ittifakla kıza verilmiş oldu.

İsmini de verdik ya! Artık Melek Hanım'ı büyütmekte biraz acele edelim. Bilirsiniz ki, bir romancı isterse, bir çocuğu iki üç satırda büyütebilir. Fakat biz Melek Hanım'ı yalnız bir "büyüdü" diyerek büyütmeyi uygun görmeyeceğiz.

İnancımıza göre, dünyada bir çocuğun annesinden doğduktan sonra beş altı yaşına kadar yetişme şeklini incelememiş adam, dünyanın hayret veren mucizelerinden birine göz yummuş demektir. O yüzden bunu inceleyenlere hatırlatmak, incelemeyenlere de haber vermek üzere şunları belirtelim: Çocuğun dokuz on aylık halinde, önceki bilmeden gülümsemelerini bilerek gülümsemeye; yerli yersiz ağlamalarını, şuurlu ağlamaya değiştirdiği demlerin güzelliğini herşeyden önce tavsiye ederiz. Ne hoştur! Ne hayret verici bir şeydir! O mini mini yavru ki, kendisine bir mütebessim yüz gösterildiği zaman bunun dost yüzü olduğunu anlar ve dostluğa tebessümle karşılık vermek lüzumuna mini mini akılcığını erdirir. O küçücük çehre kıymeti dünya değer gamzelerini göstererek tebessüm değil, hatta içini

çeke çeke kahkaha ile cevap verir. Bundan sonra, yavrunun o rahatlığına karşılık, öfkeli ve sert bir çehre gösterilecek olsa, davranışın bu değişikliğinden tavrı değişir ve pişman olur. İyi muamelenin değişmesine şaşarak infial ve üzüntüyle dudaklarını büzerek, saf ve berrak gözlerinden elmas parçalarına benzer yaşlar dökerek ağlamaya başlar.

İnsan dikkat sahibi olursa, bundan zekânın da insanla birlikte ana rahminden doğduğunu ve sahibiyle beraber büyüdüğünü anlar. Çocukluk halinde zekâsı da çocuk, gençlikte genç ve pîr halindeyken de pîr olduğu bellidir. Daha neleri neleri göz önüne alır ve üzerinde düşünürse, Mutlak Yaratıcı'nın, ilâhi sanatının mucizelerine hayran kalmaması mümkün müdür?

Yine çocuğun bu durumunda garip ve güzel haller görülür. Henüz dört ayak emekleyerek kendisini sürüklemeye gücü yeterken, odanın ta öteki ucunda gördüğü meselâ bir bez parçasına ulaşıp onu parçalamaya kadar, mini mini yüreğinde cesaret bulur. Olanca kuvvetini toplayıp cesaretli bir tavırla ve kahramanca çalışa çabalaya oraya kadar varır. Mini mini bir arslan pençesi gibi ellerini uzatıp bez parçasını kavradıktan ve yakaladıktan sonra, vücudunun ağırlığını diğer eli üzerine vererek arkasını dönüp avını güleç bir yüzle ve muzaffer bir tavırla ana ve babasına gösterir. Dikkat eden anlar ki, şan, azamet ve hırsı o zaman bile insanda vardır. O zamanda nail olduğu aferin bile insanı mutlu eder. Ama hangi zamanda olduğu hatırdan çıkarılmadı ya? Öyle bir zamanda ki, insan henüz söz ile hitabedilecek çağda değildir. Fakat tavır ile, his ile her zaman hitabedilebildiği gibi, o zaman da hitabedilebileceği şüphesizdir.

Çocuğun az önce bahsettiğimiz bez parçacığına saldırdığı pençelerin benzeri ekseriyetle sofra başlarında da görülür. Aman Yarabbi! Ne garip temaşa! O yemek derdi, çocukluk za-

manında bile insanın yakasını bırakmaz. Açlık derdinin ilâcı, ortada bulunan yemek kabını pençelemek olduğunu, anasında babasında ve herkeste gördüğü benzerlerinden mini mini aklıyla anlamış olan o küçücük insan, sofra ortasında, meselâ zeytin yağlı fasulye tabağına, ortalığın tenha olduğu bir zamanı kollar, öyle bir pençe sallar ki, avuç dolusuyla yakalar ve azık olsun diye ağzına götürmeye davrandığı bir avuç fasulyeyi elinden almak mümkün değildir. O halde çocuğu bırakınız da bakınız ne hırs ve ne açgözlülükle ağzına götürür. Ama gayretinin fazlalığından ağzın sokamayarak, ağız, burun, çene, yüz neresine gelirse tıkıştırır.

Çocuğa küçük insan deyişimizi çok görmeyiniz. Acizâne yaşadığımız tecrübelerle itiraf ediyoruz ki, biz çocuk denilen şeyde, o sözün ifade ettiği manaları bulamadık. Basbayağı bir adamda ne his ve hareket görüyorsak, hepsini çocukta da bulduk. O halde çocuğun büyükten farkı, gözümüzde yalnız mikyasların küçüklüğünden ibaret kaldı.

Çocuğu biraz daha büyütelim.

Bir yaşını doldurunca ve nihayet on beş on altı aylık olunca, henüz yemek ve hareketten katılanmaya başlamamış, tazelikte yanaklarından bir fark göstermemiş pamuk gibi ayaklarında, vücudunu kaldıracak kadar kuvvet bulunca yürümeğe başlar. Ama ne yürüyüş! Başkasına benzetecek bir şey bulamayız ki! Sarhoşun sendelemesi iğrenç bir şeydir. Hele abus yüzü!? Yeni yürüyen çocuk ise, yürümeyi kendisine en büyük bir iş bilir ve bunu en büyük bir sevinçle göstererek adım atar. Bunu seyretmek çocuğun ana-babasına iftihar sebebi olduğu gibi, çevresine de zevk verir.

Sübhanallah! Çocuktaki gayreti görmelidir! Her halinde, her hareketinde görülür ki, gayreti daima gücünden fazladır. Henüz yürüyemediği zamanlar, kendisini sürüklemeye çalışır. He-

nüz ayak atabildiği halde, koşmaya kalkar. Ama düşer. Yine kalkar. Tekrar düşer. İsterse bin kere düşsün, dünyada hiç bir şey, çocuğu gayretinden, cesaretinden ayıramaz. Kedi ile fino köpeği ile koşu yarışında kazanmak davasına koyulan o gayretli küçük adam, hiç düşmek gibi kalkmak gibi engellerden çekinir mi?

Bu zaman çocuğun öyle bir zamanıdır ki, henüz söz söyleyemez. Söyleyemez ama, anası-babası ve diğer yakınları, onun bu güzel kuş ötüşü türünden çıkardığı her sesi bir manaya tefsir etmeye çalışırlar. İşte bu saadetten biraz sonra öyle hususi bir lisan doğar ki, hepimiz o lisanı akrabamızdan öğrendiğimiz halde unuturuz. Sonra kendi çocuğumuz doğduğu zaman, bu lisanı yine çocuğumuzun yardımıyla öğreniriz.

Acaba bu lisan yüce bir âlemden mi gelmedir? Çocukluğuna bakarak gönlümüz buna böyle inanmak istiyor. O dilde kulak tırmalayan hiç bir kelime yoktur. Sevişler, gülüşler, öpücükler alış-verişinden ibaret bir dil olduğundan, çoğu sözleri içten gelen seslerdir. Dikkat edilsin. Çocuk güzeli gördüğü zaman "cici" diyorsa, ancak gönlü dilinden bu sözü çıkardığı için söylüyor. Kötüye "kaka" diyorsa, kezâ içinde doğan nefret o hisse en uygun söz olduğu için yine tabiatıyla bunu söylüyor. Yoksa güzele cici, kötüye kaka denileceği hiç bir kitapta yazılı değildir.

Bu çocuk dilini takipte, asıl dil de gecikmez. Aman Yarabbi! Zekânın ilk keskinliği ne kadar kulakla ilgilidir. Bir çocuk bir kaç ay zarfında koca bir dili öğrenebilsin! Hem de dil hakkında hiç bir fikri olmadığı halde öğrenebilsin. İncelenmesinde kafa yorulacak hallerden biridir ki, lisanı öğrenir öğrenmez, sanki sarf-nahiv ve diğer kaidelerini de mektepte öğrenmiş gibi, söylediği sözü âdeta fasih olarak söyler. Bir büyük adamın yeni öğrendiği bir dili söylemesiyle bir çocuğun yeni öğrendiği dili

söylemesi arasındaki fark ne büyük farktır. Büyük adamın o yabancı dildeki acemiliğini, o dile mensup en küçük bir çocuk bile farkederek adamla âdeta alay eder. Ama bir çocuğun kendi dilindeki fesâhatini, büyükler de kabule mecburdur.

İşte çocuğun en mühim, en sevimli çağına geldik. Ona cevap verme ve onunla konuşma zamanıdır. Aman neler sorar! Aman ne soruşturmalar yapar! Dünyanın bütün garip şeyleri bir anda dikkatini çektiğinden midir nedir, hiç hatır ve hayaline gelmemesi gereken şeyleri de sorar. Hele bazı şeyleri sorar ki, akrabası kendisine doğrudan doğruya cevap veremezler de yalan söylemeye mecbur olurlar!..

Çocuk terbiyesine ait, galiba Basiret'e olacak, hâsılı gazetelerden birisine yazdığım yazıda, soru ve cevap yoluyla çocuğa çok bilgiyi telkin etmenin mümkün olduğunu belirtmiştim. Hazır şimdi hikâyenin bu noktasında zihinlerimiz insanlığımızın ilk zamanlarına doğru dönmüşken, bu konuda ne kadar hakkım olduğu düşünülsün. Sizin hususi şekilde öğretmenizi beklemeksizin, kendi merakı üzerine size münasebetli münasebetsiz (münasebetsiz demeye benim dilim varmaz ama, bu tabir umumi olduğu için kullandım) bir çok soru sorduğu bir zamanda, cidden cevaplar vererek o genç zekâyı hakkıyla aydınlatsanız, çocuk ne kadar gelişir?

Fakat buna kimin vakti vardır? Yahut, çocuğu hakkıyla aydınlatabilecek kadar bilgi her babada bulunur mu bakalım?

İşte Canberd Bey'in Melek Hanım'ı da, çocukların garip halleri hakkında, kısaca ifadeye dikkat ederek özetlediğimiz safhalardan geçerek beş altı yaşına vardı.

"Vay! İnsan beş altı yaşına ne güç varıyormuş!.." mu dediniz? Güç varıyormuş zâhir! Hem o güçlük şu üç dört sayfada özetlediğimizden ibaret de değildir. Daha neleri vardır neleri ki, ciltler doldurur.

BEŞ

İşin şu yönünü de haber vermekten geri kalmayarak arz edelim:

Canberd Bey, soru sormaya başlayan kızının sonu gelmez sorularına cevap vermeye vakti ve gücü olmayan babalardan değildir. Kapıdan dışarıya çıkmayan bir adam, o bitmez tükenmez vaktini neye harcayacak? Kendisi epeyce büyük yerler gezmiş, büyük adamlar, büyük işler görmüştü. Zaten iyi yetişmiş bir adam olduğundan, bilgisi bir çocuğu terbiyeye yetecek kadardı. Okumaya okuması, yazmaya yazması da eksik değildi. Âdeta olur olmaz okur yazarlara da ders verebilecek bir haldeydi.

İşte bu bilgisiyle sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar kızıyla uğraşmaya başladı. Zaten kız yirmi dört saatin yirmi dördünü de babasından başka kiminle geçirecek? Dışardan eve bir yabancı ayağı basmayacak kuralı hâlâ geçerli. Hususiyle Melek Hanım büyümeye başladıktan sonra bu kurala öncekinden bin kat daha riayet edilmeye başlandı. Çünkü Canberd Bey kızını bir melek iffeti ve namusuyla büyütmek kararında olduğundan, dışarının bir kelimesinin kızının kulağına girmesini istemiyordu.

Evet, istemiyordu. Zira böyle Canberd Bey gibi gezmiş tozmuş, görmüş geçirmiş adamların dışardan gelecek kelimelere merakı pek çok olacağı malumdur.

Burada Canberd Bey'in kızına olan sevgisini uzun uzun anlatmaya gerek var mıdır?

İhtimal ki sizce yoktur. Fakat bizce vardır. Zira bu sevgi öyle her babanın çocuğuna olan sevgisiyle kıyaslanamaz. "Canberd Bey kızını çok seviyordu" diyemeyiz. Zira o sevgiye nisbetle bu tabir pek zayıf kalır. "Kızı için deli divane oluyordu. Çıldırıyordu" demek daha azdır. Zira bazı babalar için bu sözü söylerlerse de, aslında öyle olmadığından, bunu Canberd Bey hakkında da o şekilde kullanırsak gerçekten eksik kalır. Ancak bu hükmün tam karşılığı düşünülerek kullanılırsa doğru olabilirdi. Öyle ya, gündüz akşama, gece yatak zamanına kadar gözünün önünden ayırmadığı ve gecede yanıbaşında yatırdığı kızını, gece her uykudan uyandıkça, hasret ve iştiyakla göreceği gelen ve kalkıp beş on dakika onu seyretmeye koyulan bir babada sevgi çılgınlığından başka ne olabilir?

Kızını bağrına basıp da yüreği üzerinde sıkarak koklamaya başladığı zaman, içine çekip ciğerlerine doldurduğu hava, alelâde aldığı havanın on beş yirmi katına ulaşırdı. Bu hava ile birlikte aldığı tad, yine bu hava ile çıkıp gidecekmiş korkusuyla nefesini bırakmak istemezdi. Babanın bu sevgisine karşılık, kızın sevgisini de düşünmelidir. Zaten babasını sevmesin de dünyada kimi sevsin? Kız da öyle bir dünyada idi ki, sınırları evin dört duvarından ibaretti. O dünyada ise, insan ola-rak babasıyla, Hesna Kadın'dan başka kimse yoktu.

Kız büyüdü. On iki on üç yaşına girdi. Kızla birlikte baba sevgisi de büyüdü.

Aslında okudu yazdı ama hiç bir kitap görmedi. Zira Can-

berd Bey kıza vermek istediği terbiyeyi bozmayacak hiç bir kitap bulamazdı.

Gerçekte kız babasından pek çok şey öğrendi. Fakat aşk, evlenmek ve buna bağlı konuların büsbütün cahili kaldı.

Aşk mı? Ne mümkün! Bir kıza aşk kelimesi hiç öğretilir mi? Canberd Bey'in Melek Hanım için dünyada en büyük nefret ettiği şey aşk idi. Hatta korkusundan kızına, "yavrum seni çok severim" demeye dili varmazdı. Bu konuda o kadar dikkatli davranmıştı ki, kız insanın insanı sevmesinin tabii olmadığını ve "sevmek" sözünün yalnız insanın insandan başka bir şeye ilgi duymasına delâlet ettiğini sanıyordu.

İnsanoğlunun her niyet ve teşebbüsünde mutlaka yalnız kendi nefsine de ait olacak bir hususi maksat bulunması zaruridir. Zira bencillik insanın yaratılışında var olan hassalardandır. Sonra aldığı terbiye, bunu mümkün değil ortadan kaldırmaz. Bir kimse, "Şu işte benim kendi nefsime ait hiç bir gizli niyetim yoktur" derse, asla inanmamalı. Mutlaka bir maksadı olduğu veya olacağına şüphe etmeyerek, o niyetin iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu anlamaya çalışmalıdır.

Bu yüzden Canberd Bey'in de Melek Hanım'a böyle melek gibi büyütmek hususunda, hususi bir maksadı olup olmadığını düşünmeye gerek yok. Çünkü elbette ve elbette böyle bir maksadı olduğundan şüphe etmeyerek, bunun iyi mi kötü mü olduğunu incelemeye girişmeliyiz.

Bir babanın kızını bu kadar dikkat altında büyütmesinden kendi şahsı için nasıl bir maksadı olabilir? Aslında çocuğun edep kuralları ve namus dairesinde bulunması bir nimettir. An-

cak iyice düşünülecek olursa, bunda babanın kendi şahsına ait bir menfaat olamaz. Çocuk son derece iffetli ise, kendisine eş olacak kişi memnun olsun. Biz ise, aradığımız maksadı, sırf şahsî bir maksat olarak bulmak istiyoruz.

Mesele, fevkalâde meselelerden olduğundan, içindeki hakikatleri birden ortaya çıkarmak, ihtimal ki insanı şaşırtır. Fakat bunlar öyle hakikatlerdendir ki, birden ortaya çıkmasa bile, peyderpey kendiliğinden ortaya çıkar.

İyice düşünelim: Melek Hanım'ın aşk ve sevdaya dair hiç fikir sahibi olmaması neye yol açar? Şüphe yok ki, ilerde evlenmek hakkında bir fikir sahibi olamamasına sebep olur. O halde demek oluyor ki, Canberd Bey kızını koca'ya vermemek maksadıyla ona bu terbiyeyi vermiştir.

Öyle ama kızını kocaya vermemek istemesi de, sırf şahsî bir maksat sayılabilir mi? Babanın çocuğu hakkındaki şahsî düşünceleri, onun evliliğinden sonra da bâki kalabilir.

Bâki kalabilir ama, Canberd Bey'in Melek Hanım hakkındaki duyguları, öyle her babanın çocuğuna ait duygularıyla mukayese edilemez.

Düşününüz bir kere. Kızı on üç yaşını geçtikten sonra, hâlâ kundağını bağrına basıyormuşcasına kucaklayan, hasret ve işytiyakla öperek koklayarak çocuğunu kucağından ayırmamak isteyen baba, her yerde her zaman bulunabilir mi? Bu düşüncelerinize, Canberd Bey'in altmış yaşına yaklaşmakta olduğunu da ilâve ediniz. Çocukluğa benzer ihtiyarlığın, bir yandan kendi düşüncelerine güç verdiğini de bunlara katınız.

Canberd Bey için, daha beşikteyken kızını çıldırırcasına

sevdiğini ve Melek Hanım büyüdükçe bu sevginin de büyüdüğünü haber vermiştik. Kız on üç yaşını geçtikten sonra sevginin ulaştığı derece, geceleri üç beş kere kalkarak ve kızını uyandırmaktan da korkarak, hasret ve iştiyak ateşini söndürmek için yavaşça dudaklarını kızın eline, yanaklarına, çenesine dokundurmaya mecbur ediyordu. Kız daha fazla büyüdükçe bu baba aşkının da büyüyeceği belli olan Canberd Bey'in kızını kocaya vermemek kararında bulunması, sırf kızına duyduğu bu sevginin tatmininden nefsini mahrum etmemek isteğinden doğduğunu, belirtmekle yetinelim.

Desenize, Canberd Bey kızına âşık bir babaydı.

Bunu deyiverseniz ne olur? Dünya yüzünde kızından başka bir kimsesi olmayan ve dünyada kızı yüzünden aldığı hazdan başka bir zevk ve nasibi kalmayan baba hakkında böyle bir hüküm vermek çok kolaydır.

On üç yaşına varıncaya kadar Melek Hanım babası için dünyada yegâne saadet sebebiydi. Dünyada kızından başka kimsesi ve onun sevgisinden başka nasibi kalmadığını görmek ve kabul etmekle birlikte, Canberd Bey bu saadetin kendisi için yeterli olduğuna da inanıyordu:

–Dünya benim için lüzumundan fazla geniş bir yer. Hatta İstanbul, hatta kendi evim bile fazla geniş yerler. Bana şu içinde bulunduğum odacık ve onun da şu köşeciği yeter. Yalnız şu şartla ki, kızım dizimin dibinde ve hatta kucağımda bulunsun. Dünyanın dünyadan aldığı zevkin kat kat fazlasını ben şu köşede konuşmaktan alırım, derdi.

Fakat ondan sonra bu saadetin de arkasından siyah çehreli felâket yavaş yavaş yüz karartmaya başladı. Zira kız on üç

yaşına geçip on dördüne yaklaştığı zamanlar, artık baba kucağına evvelki gibi yakışmamaya yüz tuttu. Zavallı baba, işin sonunu düşünerek, bu nur topunun hangi kucağa yakışacağını hesap ederek, yüreğinin içinde inceden inceye bir sızı hissetmeye başladı. "Ah! Acaba aklıma gelen şeyler kızımın da aklına geliyor mu? Acaba kızım da bir baba kucağını bundan sonra kendisi için tuhaf bir yer sayacak mı? Eyvâh! Ben o zaman ne yaparım? İşte o zaman dünyada, nasipsiz kalacak olan benim" düşünceleri, zavallı adamı canından, dünyasından bezdirirdi. Bereket versin ki, "Yok yok! Kızım aşka, sevdaya filâna dair hiç bir fikir sahibi değildir. Hem de sahip olmayacak. Babasının şekli ondört seneden beri beynine ve kalbine yer etmiştir. Mümkün değil bir daha silinmeyecek. Benim şu ihtiyarlık halinde onun sevdasıyla aldığım haz da devam edecektir" tesellileri zavallıyı, içine düştüğü ümitsizlik kuyusunun ağzına kadar çıkarırsa da, tehlikeden büsbütün kurtulup uzaklaşamayarak o siyah kuyuyu yine yanı başında görürdü.

Kız büyüdü. Öyle bir çağa geldi ki, kadınlık sırlarını babasına açmamak gereğini (mutlaka insiyakî bir şekilde) kendi kendisine takdir ederek her halde hemcinsinden olan Hesna Kadın'a anlatabilmişti.

Tabiatın ortaya koyduğu kanunlar, çocuk gibi bir ihtiyarın değiştirmek istemesiyle hiç değişebilir mi?

İşte yalnız bu sır babayla kızı arasında bir yabancılık doğurdu. Fakat aslında zavallı kızın vicdanında "baba" adından başka hiç bir şey yoktu. Aralarını bu yabancılık çizgisi ayırmasına rağmen, birbirinden uzaklıkları yine bir hendese çizgisinin iğreti uzaklığı kadar olabildi.

Hâlâ kızcağızın uykusunu hiç bir garip rüya karıştırmamıştı. Rüya halinde rahat bir uykuya varan bu melek yüzlünün birbirini takib eden nefesleri o kadar mükemmeldi ki, en mükemmel bir saatin pandülü de ancak bu kadar muntazam, düzenli hareket edebilirdi. Gördüğü rüyalarda babasıyla Hesna Kadın'dan başka kimseyi görmez. O yüzden uykusunun aralarında ve yarıuyanıklık halinde, sayıklamak türünden ağzından bir kaç kelime dökülecek olursa, bunlar babası, Hesna Hanım ve kendisi arasındaki hususlardan başka bir şeyle alâkalı değildi. Zihin bir aynadır. Oraya ne düşerse o görülür.

ALTI

Onaltı yaşına vardığı halde Melek Hanım, çapı o kadar dar bir bilgi dairesinde dönüp duruyordu ki, o zamana kadar bir çocuğun babadan başka yakınlarının olabileceğini düşünmemiştir desek, mübalağa sanılmamalıdır. Anne, kardeş, ve bacı gibi sözleri pek geç öğrendi. Hususiyle anne-baba ile bunlar arasındaki münasebeti henüz lâyıkıyla anlamamış olması, uzak bir ihtimal değildir.

Bu hali babası bildiği için, daha önce anlattığımız teselli sebepleri gözünde henüz gücünü kaybetmediyse de, kızın çocukluktan çıkarak âdeta "kadın" vasıflarını taşıyacak bir duruma gelmesi, zavallının sık sık içine düştüğü ümitsizlik kuyusunu derinleştirdikçe derinleştirirdi. Hele bir gün öyle bir şey oldu ki, zavallıyı kahrından, öfkesinden hemen hemen helâk edecekti. Şöyle ki:

Bir gün diye belirttiğimiz günde, öğleden sonra, yakın komşulardan birisinin evinde tef ve keman sesleri duyuldu. Melek Hanım'ın uzaktan uzağa bu çalgıyı büyük bir dikkatle dinlemesi, babasının aklını karıştırdı. Sanmayınız ki, kızın kendisinden başka, hiç kimseyi ve hiç bir şeyi sevmeyeceğine dair iddiası yüzünden kafası karıştı. Hayır. Kızın çalgıya çiçeğe ve diğer bu gibi şeylere ilgi duymasını kıskanmazdı. Merakını tahrik eden şey başka. Hele şu konuşmaya kulak veriniz:

- Kızım! O çalgı sesi nereden geliyor?

- Şu ilerdeki konaktan.

- Acaba niçin geliyor?

- Düğün varmış.

- Düğün mü varmış? Düğün dediğin şey ne oluyormuş?

- Ne bileyim ben? Dadıma sordum, düğün var dedi.

- Yalnız bu kadar mı söyledi?

- Evet! Komşu hanım kızını kocaya veriyormuş dedi.

Canberd Bey gözlerini faltaşı gibi açarak sordu:

- Kızını kocaya mı veriyormuş dedi?

Melek Hanım masum bir eda ile cevap vermeye devam etti:

- Evet babacığım, öyle dedi.

- Kızını kocaya vermek demek ne demek?

- Ne bileyim ben a babacığım! Dadım öyle söyledi.

- Hele hele? Sen şu kızını kocaya vermek demekten neler anlıyorsun bakayım?

- Vallahi hiç bir şey anladığım yok!

- Yok yok! Korkma! Bilmiyorsan öğreteceğim. Şu kızını vermek sözü üzerine ne düşündün, sen onu söyle. Bunu anlamak istiyorum.

- Düşündüm ama hiç bir şey anlayamadım. Eğer öğretirsen anlarım.

- Elbette bir şey düşünmüşsündür. Mutlaka zihnin bir şeye karar vermiştir.

- Düşündüm babacığım, düşündüm ama, zihnim hiç bir şeye karar veremedi.

- Aklından neler geçti? Şu düşündüğün şeyleri düşünürken, zihnin nerelere uğradı?

- Ne bileyim ben? Bir çok kadın toplanmış, çalgı çalıyorlar diye düşündüm.

- Daha daha?

- İşte çalgı çalıyorlar.

- Ya kocaya verdikleri kız?

- İşte kocaya vermişler?

Canberd Bey can sıkıntısından patlar gibiydi:

- Of! Canım sorduğumu anlatamıyor muyum, ne yapıyorum? Şu kızı kocaya veriyorlar da niçin çalgı çalıyorlar?

- A babacığım ben ne bilirim? İşte çalgı çalıyorlar. Sen söyle de anlayım. Çalgı çalmasınlar da ne yapsınlar?

Canberd Bey, kızın düğün hakkında düşündüklerinin kendi inancına göre henüz vicdanını zehirlememiş olduğunu anlayarak rahatlamıştı:

- Ne mi yapsınlar? Ağlasınlar! Saçlarını başlarını yolsunlar! Hiç kız kocaya verildiği için sevinilir mi?

Melek Hanım derin derin düşündükten sonra babasına döndü.

- Babacığım!

- A canım!

- Koca nedir!

- Koca mı! Adı batsın! Yere geçsin! Koca! Kocayı soruyorsun değil mi? Dur ben sana kocanın ne olduğunu anlatayım. Koca ha! Kızım koca denilen şey cindir cin! Bazı kızları görür, yemek ister. Hem de parça parça parçalayıp öyle yemek ister. Gelir kızın babasına, "Ya kızını bana verirsin, yahut seni parçalayıp yerim" der. Babası da kendisini yedirmemek için kızını feda eder. İşte kızını bu şekilde cinin pençesine teslim etmeye "kızını kocaya vermek" denir. O gün ağlamak, matem etmek lâzım geldiği halde, bizim komşular bayram ediyorlar.

Melek Hanım babasından, çocuk aldatmak kabilinden duyduğu bu sözlere, tamamen inanmaya mecbur oldu. Zira böyle bir söze inanmamak için kendisinde o sözü çürütecek, önceden o konuda bilgisi olması gerekirdi. Kızda ise, o konuda babasının söylediklerini çürütecek hiç bir ön bilginin olmadığı bizce de malumdur.

Aslında bu defalık da zavallı ihtiyar kendisini ümitsizlikten kurtarmışsa da, Allah'ın insan yaratılışında varettiği tabii şeyleri menetmekle değiştirmenin mümkün olmayacağı, elbette sizce de kabul edilebilecek bir hakikattir. Bu yüzden, kızı hakkındaki aşkından mecnun olan bir babanın kendisi için felâket sayacağı hallerin bundan sonra eksilmeyeceğini elbette anlarsınız.

Biz bu arada biraz da Melek Hanım'ın gönlünden geçenleri açıklamaya çalışalım:

Gerçekten kız, koca denilen şey hakkında babasından aldığı bilgiye inanmış ve dünyada koca denilen, kızları yamyam gibi parçalayıp yiyen cinlerin pek büyük bir belâ olacağına da

kanmıştı. Hatta bu tür cinler, gece rüyasına da girerek, o sakin uykusunu karıştırdılar. Ancak bazı geceler rüyasında kendisini geniş ve zümrüd gibi yeşil bir kırda ve çağlayan suların kenarlarında bitmiş çiçeklerin arasında görür. Uzaktan, yine kendisi gibi genç, başı fesli ve dudağı üstünde ince bıyıklı birinin geldiğini görünce, "Aman koca denilen cin geliyor!" diye kaçmak istediği zaman, çoğu rüyalarda olduğu gibi, kaçmak istediği halde kaçamaz ve bulunduğu yerden uzaklaşamaz. O sırada genç adam da kendisini yakalayınca, "Aman beni parçalama, yeme! "diye masumca yalvarır. Cin onu yemediği gibi, ayaklarına kapanır, yalvarıp yakarır, ağlayıp sızlar, lütfetmesini istediğini de görünce, bu rüyayı hiç bir şeye yoramaz. Nasıl yorsun! Buna ne mana versin ki, uyanıkken bunu kendisine hissettirecek hiç bir şey görmemiştir. Böyle rüyaların kendi vicdanına ilk tesiri, ancak rüyasında kendi kendisini uçuyor gören adama, o rüyanını tesiri gibidir. Yani gerçek hayatta bu gibi şeylerin mümkün olmadığına, yalnız rüya âleminde vehimlerin doğurduğu şeyler olacağına inanılır.

Evet! Böyle inanılır ama, rüyasında kendisini uçuyor gören adamın uyanınca da aklına, "Acaba insanın uçabilmesi mümkün mü? Ah, rüyada olduğu gibi uyanıkken de uçabilsem! Çünkü uçmak çok güzel oluyor!" gibi şeyler gelir. Tarihte bir takım papazların veya diğer merak sahiplerinin havada uçmak için kendilerine kanat yaptıkları söylenir. Böyle olağanüstü şeyler, rüyada edinilmiş fikirlerden doğmuştur dense; ihtimalden uzak olmayan bu iddia hangi delille reddedilebilir?

İşte böyle, rüyada gördüğü genç cinlerin kendisini yemediği gibi, ona hoş görünen bir takım şeyler söylemesi, Melek Hanım için bazı hatıralar doğurmaktan geri kalmazdı. Yü-

reğinde sanki o cinlerden birisi varmış da onunla konuşuyormuş gibi bir şeyler duyardı. Güya o cine, "Madem ki beni yemeyeceksin, haydi bari seninle şu çağlayan suyun aşağısına doğru gidelim, koşalım, gezelim" dermiş, sanki cin de ona, "Evet! Bak çiçekler ne güzel! Ya onların üzerine konup kalkan kelebekler ne kadar renkli! Hele şu ağaca konmuş kınalı güvercinlere bak nasıl sevişiyorlar! Onların birisi erkek, birisi dişi! Dudak dudağa öpüşüp sevişiyorlar!" dermiş gibi.

Evet! Bunları gerçekten hatırlardı. Zira dışarda bazen tek tek gördüğü çayır-çimen, akarsu, çiçek-kelebek, kuş-güvercin gibi şeyler zihninde bunları birleştirecek unsurlardır.

Bu hatıraların yavaş yavaş büyümesine de mani olunamaz. Sokaktan bu kadar insan geçiyor. İçinde kadınlar var, erkekler, çocuklar var. Elbette bunlar arasında da bir nisbet var!..

Kızlar, genç kadınlar oldukça süsleniyorlar. O kadar ki, her biri Melek Hanım'ın hatırına nakşolan kelebekler kadar süslü oluyor. Erkekler de buna karşılık süslü ve ziynetli bulunuyorlar. Bu kadar süslenmek elbette kendileri için değil. Mutlaka kendilerinden başka kimseler için olacak. Bunların şu gençliği, şu süsleriyle bahçede görülen kelebeklere tamamen benzemesi için, yalnız birbirlerini kovalayıp koşuşmaları gerekir. Acaba uçuşmak, koşuşmak, oynaşmak yalnız kelebeklere, kuşlara, kedilere mi aittir? Hayır hayır! Melek Hanım da kendisine bir arkadaş bularak böyle uçuşup koşuşmak istiyor. O arkadaş bazen rüyalarında bulunuyor da dünyada niçin bulunmuyor?

Okuyucularımız! Tabii şeyleri yokluktan varlığa geçirirken,

acele ederek bir çok noktaya dokunmadan geçiliyorsa, bizi mazur görünüz! Zira insan tabiatını aynen kağıda geçirmek mümkün değildir. Fakat üzerinde durduğumuz bazı mühim noktaları hayalinizde birbirine birleştiriniz, bakınız, düşününüz, tabiatın hükmü sanki ilâhi bir vahiymiş gibi, nasıl kendi kendisini insan kalbine yerleştiriyor!

Cenab-ı Hakk'ın, bütün dünyayı bir sevgi âlemi, umumi bir sevişme yeri olmak üzere yarattığı malûmdur. En küçük bir çiçeğin bile, kendisine sevgi dolu bakışları toplayabilmek için, ne cilveler gösterdiği bilinir. Hele birbirine şekilce benzemeyen erkek ve kadın gibi iki farklı sineğin avuç içi kadar bir yerde oynadıkları aşk ve muhabbet oyunları, en kalın kafalıları bile ikaza yeter. Sözün kısası, dünyanın her hali, her rengi, her şekli o muazzam sırrı açıklamak için, hususi şekilde aşkla tertip edilmiştir. Melek Hanım olsun, Şeytan Hanım olsun, kim olursa olsun, gönül sahibi olmak şartıyla her canlının, kendi gözleri önünde bulunan o muazzam sırrı görecek kabiliyetin yokluğuna hükmetmesi ihtimal dahilinde midir?

Cennette bir çift insan vardı ki, kendilerinden önce gelmiş ve yaşamış hiç bir insan görmemişlerdi. Bunlara bir ağaçtan meyve alıp yememeleri emredilmişti! Hikmet sahibi bir müslümanın dediği gibi, mademki o ağaçtan meyve yenmesi yasaklanacaktı, ağaç niçin yaratıldı? Mademki yasaklandı, o bir çift insanı bunun dışına çıkarmak için iğva edecek şeytan yaratıldı? Niçin ona bu güç verildi? Âlemde Allah'ın rızasına ters bir şey yaratılabilir mi? Hükmetmek lâzım gelir ki, bu meyva mutlaka yenmek için yaratılmıştır. Bunlar hep birer ilâhî cilvedir. O meyva hâlâ vardır ve yiyoruz. O şeytan hâlâ vardır ve bizi iğva ediyor. O cilve hâlâ mevcuttur ve her noktada cilveger

oluyor. Bu mananın tamamı ise, bir taraftan edilen niyaz ve diğer taraftan gösterilen naz arasını ayıran, üç boyuttan mahrum mevhum noktanın altından çıkıp görünür görünmez, yine altına girip gizlenir.

Bu tecelliler kainat içindir. Kainatta insan da vardır. Bizim Melek Hanım ise, insan türünden bir ferttir. Elbette kainatın haiz olduğu o tecelliden hissesini alacaktır. Bir evde değil de, bir mahzende olsa bu tecelliler kendisine ulaşacaktır. Çünkü bu tecelliler semâvidir.

YEDİ

Melek Hanım'ın gönlünden geçenleri Canberd Bey hiç bir zaman anlamaya çalışmadı. Anlamak da istemezdi. Kız ise, zaman zaman gönlünü dinler, içinde pek çok şey de bulurdu. Ancak bunları dışarda tatbik edebilecek hiçbir şey bulamadığından, bütün duygularını yine kalbinde gizlemek zorunda kalıyordu.

Bu arada hikâyenin gelişiminden olarak şunu da haber verelim:

Melek Hanım bir çocuğun bir babası olduğu gibi, bir de annesi olması gerektiğini (babasının oldukça garipseyeceği fevkalâde bir olay olmak üzere) keşfetti ve annesinin kim olduğunu babasından sordu. O da annesinin vefat ettiğini söylemişti. Bundan sonra pek çok defa daha bu soru ve cevabı tekrar edilmişse de, kız artık böyle kısa cevaplarla yetinemeyecek seviyeye ulaştığından, annesinin nasıl ve ne şekil de vefat etmiş olduğunu bir gün babasından etraflıca sormaya başladı. Zavallı adamcağız, bu açıklamayı etraflıca yapmakta kendince pek büyük tehlike gördüğünden, yan yattı çamura battı, yutkundu, kekelediyse de kız soruların arkasını bırakmadı. Babası olayları olduğu gibi anlatmaya mecbur kaldı.

Melek Hanım'daki değişikliği görmelisiniz! Aman Yarabbi! Bugün Melek Hanım neler öğrendi neler! Annelik, çocukluk! Hamilelik! Doğum! Doğum yaparken ölüm!.. Bunlar, şimdiye kadar kızcağızın bir çok düşüncesini çevire çevire sonunda, bir noktaya bağlamak lazım geldiği, halde izah bulamadığı noktalardandır.

O günden sonra Melek Hanım, Hesna Kadın'ı enine boyuna soru yağmuruna tutmaya başladı. Aslında kadın Canberd Bey tarafından pek büyük tenbihler almış idiyse de artık Melek Hanım koskocaman bir kadın olmuş ve kadınlığa dair bir çok halleri ve sırları görmüş, anlamış bulunduğundan, hâlâ aynı tenbihlere riayeti âdeta ahmaklık görmeye başladı denebilir. Hele kızın üstüne düşerek zorladığını görünce, bir türlü karşı koyamadı ve istediği açıklamayı yapmaktan kendini alamadı.

Açıkladı. Açıkladıktan sonra işin nereye varacağını hesap ediyorsunuz ya! Yukarda açıkladığımız noktalar büsbütün genişledi. O kadar ki, bir ucu sonsuza uzandı kayboldu gitti. Diğer taraftan her biri sonsuza uzanan geniş ufuklar açıldı. Melek Hanım bunun üzerinde neler gördü?.. Daha sonra değişik yönlerde gelişip birer dünya oldular. Melek Hanım da bu dünyaların için de kaybolup gidecek hâle geldi.

Acaba bu dünyaların birer köşeciğinde, o ak saçlı, ak bıyıklı ihtiyar babasını görüyor muydu? Ne kadar uzak! Ne kadar dumanlı!

Şimdi kıssadan alınacak hisseye gelelim: Terbiyeniz altında bir genç kız var mı? Gözüne bir siyah perde çekerek dünyayı göstermeye kalkmayınız. Zira o perdeyi birazcık aralamaya gücü yeterse, dünya sevdasının parlaklığı gözlerini kör edecek kadar kamaştırır. Onu, ruhî gıda olan sevda ile ilgili meselerden mahrum bırakmayınız. Bu şekilde aç gözlü, aç gönüllü yaşayan bir kız, sevda sofrasına ulaşmaya fırsat bulunca, birden bire öylesine can atar ki, hazmedemeyerek patlar.

Gözümüzün önünde iki büyük millet var. İkisinin de tecrübeleri, medeniyet yolunda ilerleyen milletler için itibara şayandır. Birisi Fransızlardır ki, pek meraklı olan aileleri kızlarına

dünyayı göstermemek için manastırlarda büyütürler. Hele umumiyetle kızlara aşk ve sevdaya dair kitap okutmamaya varan dikkatleri ifrat derecesindedir. Fakat bu dikkatin neticesi neye yol açar? Şair bir zât olan Musset'nin dediği gibi, ekseriya karyolaların altında bir canlı varlık saklamaya çalışırlar.

İkincisi İngilizlerdir. Kızları erkekler kadar serbest büyütürler. Kızlar istedikleri gibi gezer dolaşırlar. Okur yazarlar, fakat nikâh zamanı gelince, kocalarının esiri olur kalırlar.

Ama siz bu iki halin ikisini de beğenmeyecekmişsiniz. Şu halde deseniz deseniz ne diyebilirsiniz? Birisine ifrat, diğerine tefrit, öyle değil mi? O halde aklı olan için gidilecek yol, orta yoldur.

Gözlerinin önünde açılan yeni âlemlerinin fikirlerinde yaptığı değişiklik üzerine, Melek Hanım'ın tavırlarında da görülen değişiklikler, zavallı ihtiyar babasını günde bin defa öldürür, bin defa diriltirdi.

O zamana kadar, Melek Hanım'ın saçları iki gün aynı durumda kalmayıp, her gün bir başka şekil alırsa da, eski şeklinin hepsi de sade, perişan, masum görünüşlerle ortaya çıkardı. Gerçekte bundan sonra yine saçları her gün başka bir şekilde yapılırdı. Ancak bu şekiller intizam, zarafet, işvebazlık görünüşlerini alırdı.

Bu sanatı kimden öğrendi? Bu lüzumu neden hissetti?

Olsa olsa aynadan olabilir. Aynaya baktıkça, kendisinde beğenilmeyecek şeyleri bizzat kendisi görüp beğenmeyecek değil ya! Aynaya bakması demek, kendi kendisinden dışarı çıkıp kendisini dışardan görecek bir gözün gördüğü gibi görecek demektir. Öyleyse tashihler, tanzimler bile kendisini dışardan görecek olan başka gözler içindir.

İyi ya, o gözler babasının gözleri olabilir.

Heyhat! İhtiyarlık o gözleri dumanlandırdı. Zaten o gözler kızın yalnız varlığını görmekle iktifa ediyorlardı.

Hayır hayır! Muammalar çok muğlak gitmeye başladı. Hayli güçleşti. İşte zavallı babayı kıvrandıran da bu muammaların ukdesi oldu.

Bir gün baba ile kız arasında şöyle bir konuşma geçti.

- Maşallah maşallah! Bugün ne güzel süslenmişsin kızım!

- Ne yapayım babacığım! Can sıkıntısı bu ya!

- Vay, canın mı sıkılıyor?

- Sıkılıyor da diyemem.

- Ya ne diyorsun bakalım? Şu süsün manası ne?

- Genç kısmı süslenmez mi babacığım?

- Süslenir ha? Sana bunları kimler öğretti.

- Kimleri görüyorum ki, kimler öğretecek?

- Kimseyi görmüyorsan kimden öğrendin?

- Herkesin yaptığı şeyi ben de yaparsam ayıp mı?

- Tamam tamam! İşte sorum daha çok genişledi. Sen kimseyi görmediğin halde herkesin yaptığı şeyi nasıl keşfedebildin?

- Allah Allah! A babacığım koskoca gelinlik kıza...

Canberd Bey öfkeyle kızının sözünü kesti:

- Nelik kıza, nelik kıza?

Kız korkuyla cevap vermeye çalıştı. Dudakları titiriyordu:

- Babacığım...

- Şu sözü bir daha söyle bakalım.

- Gelin...

- Aman Yarabbi! Sen o sözün ne olduğunu biliyor musun? Kim öğretti sana bunu?

- Canım! Kim olacak işte, dadım...

Canberd Bey öfkesinden çıldıracak bir hâle gelmişti:

- Dadın ha? Dadın mı? Dur ben sana dadını göstereyim.

Zaten yaşlılık yüzünden bazı titremelere maruz bulunan vesveseli ihtiyar, öfkesinden büsbütün titreye titreye yerinden fırladı. Suçunu hatırlatmaya bile fırsat bulamadığı Hesna Kadın'ı dövmek için, üzerine yürüdü. Melek Hanım imdada koştu. Kadın kendisini müdafaa etmeye çalıştı. Canberd Bey'in öfkesi arttıkça arttı. Öyle bir hâle geldi ki, tarif edilmesi kabil değil.

Bu kavga ve kargaşalığın sükunet bulması için aradan bir buçuk iki saat zaman geçmesi lazım geldi. Ondan sonra zavallı ihtiyar kızını dizi dibine oturttu. Hem kendisi ağlayarak, hem de kızını ağlatarak şu konuyu açtı:

- Ah, kızım! Ciğerpârem, Meleğim! Bugün seni bîzâr ettim değil mi? Ömründe görmediğin bir felâketi bugün gördün. Babacılığına darıldın mı kızım?

- Estağfurullah!

- Hayır hayır! Darılmışsın! Darıldın! İşte bak yüzün dargın yüzü. Fakat şu ihtiyar babacığına merhamet et de kusurunu affet. Barış. Dargın durma.

- Estağfurullah babacığım, niçin darılayım? Siz benim kusurumu affedin.

- Ne yapayım Meleğim? Bu dünyada benim senden başka nem var? Kimim var? İşte ömrüm sonuna geldi. Bir ayağım çukurda. Sen beni terkedip gitmezsin değil mi?

- Nereye gideceğim babacığım? Bizim eşiğin dışında benim için ayak basacak yer var mı?

- Yok yok! Öyle değil. Şimdiye kadar senden sakladığım sırları açıklamışlar sana.

- Nasıl sırlar babacığım? Benim bir şeyden haberim yok.

- Anlıyorum kızım anlıyorum. Fakat sen bana karşılık verme. Söz ver. Teselli ver! Babanı kahırla helâk olmaktan kurtar. Beni bırakıp bir yere gitmezsin değil mi kızım? Bu dünyada benden başka hiç kimseyi sevmezsin değil mi? Böyle söyle.

- Sevmem babacığım sevmem! Bu dünyada senden başka kimseyi sevmem.

- Ben senin kucağında öleceğim, öyle değil mi Meleğim? Senin melek yüzünü göre göre gözlerim kapanacak.

- Allah sana ömürler versin babacığım!

- Ben şimdiye kadar ömrümün çok olmasını istiyordum. Dünyada bir tek arzum kaldı. O da ben sağken, senin kucağında benden başka kimseyi görmemektir. Ne demek istediğimi anlıyorsun ya! İhtiyar babacığının şu son arzusunu da yerine getirmeye söz verirsin ya?

- Anlıyorum. Bunu sana söz veriyorum babacığım! Sen üzülme! Melek seninle beraber yaşayacak.

SEKİZ

Zavallı Canberd Bey bundan önce, odasının bir köşesinde kızıyla sohbette bulduğu zevki, başkalarının dört köşeyi dolduran çeşit çeşit tadlardan aldığı zevkten daha fazla bularak, bu zevk içinde ebedî bir hayat yaşamak istiyordu. Önceki kısımın sonunda görüldüğü gibi, artık bir an önce bu dünya belâsından kurtulmak istemesi o kadar büyük bir değişiklik ki, okuyucularımızın bu değişikliğin önemini takdir etmeleri gerekir.

Hikmet sahiplerinden bir fırka vardır. Bunlar dünyada hiç bir şeyi beğenmezler. Bunlara "müşkülpesend" demek yetmez. Zira müşkülpesend olanlar bir şeyi beğenmekte ne kadar güçlük gösterseler sonunda yine onu beğenebilirler. Dünyada kötülükten başka hiç bir şey görmeyen hikmet sahipleri ise, açıkça saadet görünen şeyleri bile felâketin en büyüğü, en kuvvetlisi sayarak, onlardan birisine rastlayacak olurlarsa, daha ziyade üzülürler.

Biz bu fikri beğenmemeye çalışanlardanız. Yazık ki, ne kadar beğenmemeye çalışsak da, yine bir çok şey bunların hakkını bize teslim ettirir. Meselâ bir çocuğunuz var ki, insan suretine girmiş Hüsn-i Cemal denebilecek kadar güzeldir. Siz bunu bir saadet telâkki edersiniz. Derken bu saadet sizin için çok görülerek çocuk elinizden alınır. O kadar üzülürsünüz ki, kahrınızdan dünya gözünüzde zindan kesilir. Bu halde hüküm neye varır? Evlâdınızın pek güzel, pek sevimli olması zâhirde saadet gibi göründüğü halde, sizin üzüntünüzü bir kat daha artıracak bir felâket getirmekten başka şeye yaramaz.

Gerçekten teessüf etmelidir ki, dünyada en büyük saadetlerden pek çoğu, ortadan kalkmakla insanı daha ziyade felâkete düşürmek için tertiplenmiş gibi, sahiplerinin kahrolmasına sebep olur. Hiç değilse insanoğlu bu hakikatten haberdar olsa da, feleğin inadına en büyük saadetleri de hikmet gözüyle hafife alabilse!... Fakat yaratılışımızda saklı olan heveskârlık da buna mani oluyor.

Bu hikmetin doğruluğunu ispat eden bir zât da bizim zavallı Canberd Bey oldu. İşte şimdiye kadar kendisi için dünyada saadet veren şey olarak telâkki ettiği kızı, bundan sonra ancak bir belâ oldu, kaldı. Aslında verdiği söz üzerine kız bir kocaya varıp da babasını yalnız bırakmayı doğru bulmadığını söylüyor ve her gün bu sözün tesirini artıracak bin türlü vesile bularak babasını temine cidden ihtimam gösteriyordu ama, ihtiyarın kızına olan aşk ve muhabbeti artık cinnet derecesine yaklaşmıştı. Kendi sağlığında değil, vefatından sonra da kızının bir kocaya varması ihtimalini düşündükçe, mezarında bile rahat edemeyeceğine hükmeder ve bu hükümle daha dünyada iken rahatsızlığını artırırdı.

Melek Hanım'ın şimdi ne yaşta ve ne halde bulunduğunu düşünecek olursanız, zavallı ihtiyarın ıstırabını artıracak hallerin mümkün değil eksik olmadığına hükmedersiniz. Hele işin sonunda bir hal oldu ki...

Şöyle ki:

Bir gün ihtiyar yarım saatten beri yanından kaybolan kızının hasretine yerinden kalkmış, neredeyse bulmak için yavaş yavaş ve titreye titreye yürüyerek sofanın öte tarafında, sokak üzerinde bulunan odanın kapısına kadar gelmişti.

Kızını bu odada buldu. Buldu ama ne halde? Eyvah öyle bir halde buldu ki, kızı bulduğuna değil, bütün bütün kaybettiğine hükmetmek gerekir. Zira sokakta, karşı sıradaki evin şahnişi altında on yedi, on sekiz yaşında, gayet güzel bir beyin yere çömelip kendi gözünden kıskandığı kızı Melek ile konuştuğunu gördü.

Yalnız görmekle de kalmadı. Aralarında konuşulan şeylerden bir kısmını da duydu. Böyle iki genç arasında konuşulan şeylerin ne olabileceğini cidden bilmediğinize hükmetseydik, onları burada tekrar ederdik. Ancak bu yoldaki sözleri hepinizin söyleyip dinlemiş olmanız mümkündür. Size bildiğinizi anlatmaya gerek görmedik.

Zavallı ihtiyar! İşin hakikatini anladığı anda, zaten bağları gevşemiş olan dizlerinin bağı çözülüp olduğu yere yığılıvermişti. Kıza orada olduğunu böyle yıkılıp yere serilmesinden doğan gürültüyle haber vermişti. Melek Hanım durumdan haberdar olur olmaz koşup babasının imdadına yetiştiyse de, adamcağızı kurtarmak için yaptığı her şeyi Canberd Bey hep birer düşmanlık gibi telâkki ediyordu. Bu kadar büyük bir felâketin sıhhate olan tesirleri Canberd Bey'i o anda helâk etmemiş olduğuna, siz de şaşınız, dünya da şaşsın. Bir tabib buna şaşmadan önce sebeplerini araştırır. Asıl sebep olarak da, eski kölemenin vücudundaki metâneti bulur.

Bu defalık da Canberd Bey, ağzına kadar gelen canını zabtedebildiyse de, bundan sonra kızına dost nazarıyla bakmağa muktedir olamadı. Önceki meselelerde olduğu gibi, kızına yalvarıp teminat almak şöyle dursun, artık yeis ve füturundan kızını yanına bile kabul etmedi, gece de odasında yatmasına izin vermedi. Şu kadar var ki, bu davranış sırf öfkenin sonucudur. İçindeki sevgi ise, kaybolacak şeylerden ol-

madığı için, geceleri zavallı ihtiyar kızının yattığı odaya kadar kendini sürükleyerek, uykudayken ciğerpâresi kızını görmeyi alışkanlık haline getirmişti.

Bu acıklı olayın üzerinden bir kaç gün geçti. O genç adamın yine sokakta dolaşmaya başladığını Canberd Bey görünce, bir çok seneden beri paslanmış kalmış olan tabancasını raftan indirip garip bir tavırla çocuğun üzerine sıktı. Koca ihtiyarın soğuyup buz kesilmiş olması gereken yüreğinde hâlâ kendisini bu harekete sevkedebilecek kıskançlık ateşi olduğu gibi, elindeki o paslı demirin içinde de eski efendisinin arzusuna hizmet edebilecek ateş gücü bulunduğundan, tabanca bir gürleyiş gürledi ki, zavallı tecrübesiz çocuğun aklı başından gitti.

Bereket versin ki, ihtiyarın elleri titrediği gibi, kıskançlık yüzünden bütün vücudunu da kaplamış olan titreme, genç adamı kaza kurşununa hedef olmaktan kurtarabilmişti.

DOKUZ

Görüyorsunuz ki, ihtiyar Canberd Bey bu korkunç olay üzerine kızdan henüz tek kelime açıklama istememişti. Kızın da bu konuda babasına tek kelime açıklama yapmayacağı bellidir. Halbuki hikâyemizin böyle büyük ve asıl konuyla ilgili olaylarını açıklamadan geçmek olmaz. O konuda gereken bilgiyi, hikâyenin yazarı sıfatıyla bizim vermemiz lâzım geldi:

Efendim! Bu genç adamın Canberd Bey'in evi karşısına gelip gitmeye başlaması, pek yeni bir şey değil, iki üç aylık bir meseledir. Ancak bu iki üç aydan ilk iki ayı sadece bir dolaşmadan ibaretti. Yalnız kıza kendisini beğendirebilmek emeliyle dolaşıp durmuştu. Melek Hanım'ın gördüğü terbiye üzerine, yalnız böyle bir gezintiyle ilgisini çekebilmenin ne kadar güç olacağı hesap edilmelidir. Bu yüzden ne kadar güç olsa da, pencerenin karşısında boynunu büküp gözlerini pencereden ayırmayan genç güzel bir beyin iştiyaklı tavırlarının, elbette güzel bir neticeye yol açacağı şüphe götürmez.

Bu neticeyi yine Melek Hanım'ın ortaya çıkarması dikkate değer. İlk olarak gencen orada ne maksatla oturduğunu kız sormuş ve şu cevabı almıştı:

- Niçin oturacağım? Senin için oturuyorum! Pencerede yüzünü görmek, benim en çok can attığım bir nimettir. Ah, seni ne kadar sevdiğimi bilmezsin ki...

Aldığı cevap kalbine o kadar tesir etmişse de, ömründe insan yüzü görmeyen o vahşi kız, böyle genç ve güzel bir beyden kendisini sevdiğine dair aldığı cevaba şaşarak, soru ve ce-

vabın devamına da meraklı bir tavırla yol açmaktan geri kalmamıştı.

Soru ve cevabın devamı, gönüllerdeki sırları dökmek demek olacağından, söz buralara intikal ettikçe, gerçekten Melek Hanım'ın gönlünde de bir takım duygular uyanmaya başlamıştı. Ama o zamanlar değil, işin üzerinden bir ay kadar daha zaman geçip de babası kendilerini konuşurken gördüğü vakit bile, aralarındaki münasebet konuşmadan ibaretti. Yoksa kızın gönlüne henüz âşık gönlü denemezdi.

Bu gencin adı nedir? Kimin nesidir? Açtığı şu sevgi kapısından hangi dilek evine giriyor? Buna dair henüz ortada malumat yoktu. Ancak tabancanın patladığı günden sonra bir kaç gün çocuğun o sokaktan ayağı kesildi. Daha sonra yine devama başlamış olması, genç adamın bu dilek üzerindeki ısrarına delâlet edebilir. Şu kadar var ki, artık sokağın karşı sırasındaki evlerin hizasından geçip Canberd Bey'in evine sürünerek giderdi. Bu suretle ihtiyar babanın düşman bakışlarından kendini saklarsa da, göz diktiği Melek Hanım'ı göremeyerek ve kendisini ona gösteremeyerek, yalnız yârin semtinden geçmiş olmak hazzını tadabilirdi.

Epeyce bir zaman böyle devam ettikten sonra, bir gün tesadüfen Melek Hanım'ı alt katta bulunan bir odanın penceresi yanında görerek, pencereyi açmasını işaret etti. Zaten bu işarete ne hacet? Kızcağız çocuğu görür görmez pencereyi açmaya davranmıştı. Hâsılı, pencere açıldı. Genç adam koynundan bir kağıt çıkarıp kıza uzattı:

- Al bunu, okuma bilirsen oku. Durumun hakikatini bundan anla! Babamdır diye hürmet ettiğin intiyarın kim olduğunu öğren. Ben her gün buradan geçeceğim. Her gün de seni alıp

götürmek için, köşe başında bir araba hazır bekleyecek. Ne zaman emredersen, seni burdan kurtarabilirim.

Sözlerini çekine çekine ve aceleyle söyleyip bitirerek geçti gitti.

Babasıdır diye hürmet ettiği ihtiyarın kim olduğunu kıza öğretecek olan kağıdın pek mühim bir şey olacağını şimdiden düşünüyorsunuz ya? Gerçekten bu kağıt pek mühim bir kağıttı. Hele Melek Hanım gibi dünyada hiç bir tecrübesi olmayan kızcağızı kandırmak için, gayet ustalıklı bir el ile yazılmıştı. Bu yüzden ehemmiyeti bir kat daha artacağı, herkesçe makbul olacağı açıkça bellidir. Kız kağıdın zarfını derhal parçalayıp içindeki bir sayfa yazıyı hemen gözden geçirdi. Şöyle yazılmıştı:

"Gerçekten melek gibi büyümüş olan Melek Hanım!

Seni ne kadar sevdiğimi şimdiye kadar gördüğün tavırlarımdan anlamışsındır. Zaten böyle âşıkâne teminatın vakti ve sırası olmadığından, bu yolda tafsilâta ihtiyaç görmüyorum. Asıl emelim, sana şu hakikati bildirmektir. Senin babamdır diye hürmet ettiğin Canberd Bey hiç baban değildir. Annenin eski düşmanı bir adamdır. Onun sana güya annenin vefat ettiğini haber verdiğini biliyoruz. Lâkin annen vefat etmemiştir. Hayattadır. Senin hasretinle gece gündüz ağlıyor. Bir zamanlar Canberd Bey denilen adam senin annene âşık olmuştu. Annen onun aşkına istediği gibi karşılık vermediği için, adam öfkesinden ne yapacağını bilemediği bir sırada seni kapıp kendi evine götürdü. O zaman sen üç yaşındaydın. Seni hiç bir gün sokağa çıkartmadı. Çünki sokağa çıkarsan annen tarafından tayin edilen adamların seni kapıp kurtaracaklarını biliyordu. Hâlâ seni bir tarafa çıkarmamasının sebebi de budur.

Eğer beni dost biliyorsan şu sözlerime tamamen gü-

venirsin. Ve eğer şefkatli anneni görmek istiyorsan bu adamın evinden çıkıp benimle birlikte kaçar, annenin evine gelirsin. Hem, ümit ediyorum ki, benim bu teklifime râzı olacaksın. Çünki sen bu ihtiyarın elinde esirsin. Belki esirler bile senden daha hürdür. Sen kafese konmuş bir kuşsun. Adam sana dünyayı göstermiyor. Senin gibi gençler gezerler, tozarlar. Oynarlar eğlenirler. Dünyanın zevkinden sefâsından faydalanırlar. Gençliklerinin, insanlıklarının icabı, gönülleri kimden hoşlanırsa onunla sevişirler. Yarın o ihtiyar mezara yuvarlandığı zaman, sen kimlerin elinde kalacaksın? Onunla birlikte mezara da gidecek değilsin ya?

Hâsılı efendim, seni düşmanca bir öfkeyle şu genç yaşında dört duvar içine hapsetmiş olan ihtiyarın elinden kendini kurtarmağa çalış.

Bunun için ben sana her yardımı yaparım. Şefkatli annen her gün senin için ağlıyor. Her gün seni bekliyor. Sen anneni görmedin ki, anne sevgisinin ne olduğunu bilesin. Fakat annen evlâd sevgisinin ne olduğunu biliyor ve senin için ettiği âhlar göklere çıkıyor."

ON

Dünya olarak kendi evinden başka bir yer görmemiş, insan olarak da babasıyla dadısından başka kimseyi tanımamış ve insanlığı da bu ikisinde gördüğü davranıştan başka hiç bir muamele görmemiş olan Melek Hanım'ın masum halini gözönüne getirirseniz, bu mektubun üzerinde yaptığı tesiri lâyıkıyla değerlendirebilirsiniz. Bununla birlikte, biz de değerlendirmede size yol göstermekten geri kalmayacağız.

Kız mektubu okuduktan sonra, başı dönüyor, gözleri kararıyor gibi, kendisinden bir takım fevkalâde haller hissederek, olduğu yer büzülüp oturdu. Beş on dakika kadar kendisini kaybetmiş gibi bir hâle gelip mektuptan aldığı malumata hiç bir mana vermeye muktedir olamadı.

Ondan sonra mektubu bir kaç defa daha okuyarak hükmünü değerlerdirmeye başladı. Mektupta bahsedilen duruma değil, onun benzerine bile önceden vâkıf olmadığı için, doğruyu yanlıştan ayırmaya gücü yetsin. Binaenaleyh, mektupta ne anlatılmışsa, hepsini tamamiyle doğru telâkki etti.

Şu kadar var ki, Canberd Bey her ne kadar annesinin düşmanı bile olsa ve her ne kadar kendisini annesine düşmanlık için alıp götürmüş de bulunsa da, o yaşına kadar kendini nazlayarak bakıp büyütmüştü. Bütün bunlar Melek Hanım'ın gözünde büyük bir güven yerine geçmiş olduğu için, bir ara mektupta tavsiye edildiği gibi kaçmasını kabule mani görünmüştü.

Ancak bu ihtiyarın evinde ebediyyen kalırsa, gerçekten dünyasından hiç bir tad alamayacağı ve eğer tavsiye edildiği gibi annesinin evine giderse, orada bir kocaya varıp diğer insanların faydalandıkları dünya nimetlerinden o da faydalanacaktı. Bu düşünceler şimdiye kadar Canberd Bey'in kucağında gördüğü nimetlerin önüne perde çekebildi.

Melek Hanım'ı bu çocukça ve masumca gafletinden dolayı ayıplayabilecek misiniz? Bize sorarsanız, aslâ ayıplayamayız. Bu yoldaki gafletler insanın yaratılışının gereği olduğundan, Melek Hanım gibi tecrübesiz bir masumda değil, tecrübeli ve hak tanır insanlarda bile bunun tesirleri daima görülür. İnsan kısmı, eski nimetleri arada bir hiç olmazsa hatırlarsa, bu hal pek büyük bir şükran-ı nimet, pek büyük bir kadirşinaslık sayılmalıdır. Yoksa eski nimetlerin, eski ümitleri eski gücüyle saklaması mümkün değildir. Hatta insanın o velinimete eski bağlılığı da bâki kalamaz. İnsanın isteyerek bağlılığı onun geleceğe ümididir. Binaenaleyh, gelecek nimet değil, yalnız buna kavuşma ümidinden ibaret bulunan bir bağlılık bile insanı istenilen tarafa yöneltmeye yeterlidir.

Aslında insanlar içinde bazı öyle değerli insanlar vardır ki, sanki müstesna gibi davranarak, kendilerini bu umumi kaidenin dışında gösterirler. Ancak kabul edilmelidir ki, bizim Melek Hanım bu müstesnalardan değildi. Olmaya bile gücü yetmezdi. Kızcağız Canberd Bey'in eski nimetlerine karşılık, mektupta teklif edilen şekilde kaçmayı kabul edemiyorsa da, annesinin evinde onu bekleyen ve mektupta belirtilen gençliğin gerektirdiği zevk ve safalara kavuşma ümidi daha baskın geldi ve onu kaçma teklifini kabule zorladı.

Bu halden Canberd Bey'in malumatı olmadığı bellidir. Malumatı olmadığı şurdan bellidir ki, kızının niyetini gerçekleştirmesine mani olmak için hiç bir tedbir almadı. Babasının tedbirsizliğine karşılık, kızda bir tedbir aranırsa, o da bu sırrı kimseye açıklamamak lüzumunu takdirden ibaret kaldı. Bir daha dönmeyeceğini çok iyi bilmesi lâzım gelen evden çıkmaya kesinlikle karar verdikten sonra, kendisine çok lüzumlu olan eşyasından hiç bir şeyi bile yanına almayı düşünememişti. Nasıl düşünsün? Kendisine bu düşünce nereden gelsin? Şimdiye kadar bir yerden kaçtı mı? Yahut bir kızın kaçtığını hikâye şeklinde olsa bile, duydu mu?

Babası gibi kendisini de zavallı sayması gereken kızcağız, ertesi sabahı bekleyerek o gece uyku bile uyumadı. Aklını fikrini kaplayan şeyin, annesinin hasretinden ve hasretli anneye kavuşmak iştiyakından ibaret sanmayınız. Mektupta da belirtildiği gibi, kız anne denilen şeyin de ne olduğunu bilmezdi ki, o konuda düşünebilsin. Gençliğin gereği olan zevk ve safa iştiyakı, düşüncesini kaplayarak uyku ve rahatını da kaybettirdi.

Vâkıa, diyebilirsiniz ki, bu kadar tecrübesiz olan bir kızın gençliğin gerektirdiği zevk ve eğlence hakkında bile bir tecrübesi olmadığından, bunların da zihnini kaplamaması lâzım gelir. Bu itiraz çok hakkıdır. Şu kadar ki, bundan önce tafsilâtı verildiği gibi, gençliğin gerektirdikleri hakkında icabeden dersleri insana verecek hiç bir kimse bulunmamış olsa da, tabiat insana bu esrarı ifşa eder. Hatta tecrübesiz olarak bu yolda hasıl olan hevesin genç kız üzerindeki tesirleri daha çok ve daha kalıcıdır.

Kızcağınız ertesi sabaha kadar bekleyerek gözlerine uyku

girmediğini belirtmiştik. Bu uykusuzluğun her hülyaya müsait olan uzun zamanında, bir aralık Melek Hanım'ın bahsi geçen mektubu, babasına dedik hata ettik, kendine göre babası olarak inandığı zâta verilmek üzere, Hesna Kadın'a bırakmayı düşünmüştü. Aklınca Canberd Bey mektubu okursa, kızının gitmesinin nasıl bir düşmanlığın intikamı olacağını düşünerek bundan ıstırap duyacak ve bu ıstırabı da annesi için öç alma yerine geçecekti. İşte ihtiyarın şimdiye kadar kendisini ettiği babalığın kız üzerinde bir türlü hakkı varsa, o da tesirini bu noktada gösterdi. Zira bu yol aklına gelir gelmez, kız kendi kendisine şöyle dedi:

" Canberd Bey benim babam olmasa da, beni evlâdı gibi sevdiğini on onbeş senelik davranışlarında beni zerre kadar incitecek hali olmaması ispat eder. Zaten benim kayboluşum onun için pek büyük bir ıstıraba mutlaka yol açacaktır. Artık bir de annemle olan eski düşmanlığını kendisine hatırlatarak zavallı adamı bir kat daha üzmenin hiç bir manası yoktur. Bu kadar taş yüreklilik de insanlığa sığmaz."

Sabah olup da yatağından kalktığı zaman, her gün yaptığı işlere el bile sürmemesi, kızın o gün için bir fenalığı olmasına delâlet edebilirse de, Canberd Bey bir zamandan beri kızına olan dargınlığın devam ettiği ve her işini Hesna Kadın'a gördürdüğü için, Melek'in o sabah gösterdiği fütursuzluğa dikkat edemedi. Hesna Kadın da yalnız kendi işleriyle uğraştığından, kızın tavrına dikkat edebilecek bir halde değildi. Melek Hanım alt kattaki odaya beş dakikada bir değil on kere girerek genç adamın gelmesini bekliyordu. Kızdaki merak aynıyla genç adamda da bulunduğuna delil olmalıdır ki, diğeri de

öyle... Öğleye ikindiye kadar kendisini bekletmeyip erkenden geldi. Hatta gelmesiyle birlikte kızı pencerede bulamadığı halde, mutlaka kızın oraya geleceğini ümit ettiğinden, biraz beklemeye de lüzum gördü.

Vâkıa bir an sonra oraya geldi. Gelir gelmez orada işaretleşerek, kız sokak kapısını açıp hemen ömründe ilk defa olmak üzere sokağa çıktı. Garip değil midir ki, kızın feracesi, yaşmağı olmadığı için, öyle açık olarak sokağa çıkması kendisince hiç bir korkuyu gerektirmemiştir. Neden gerektirsin? Zavallı çocuk ömründe böyle bir elbiseye lüzum görmüş mü? Hatta genç adam durumunu yadırgayarak hayretle sormuştu:

- Hani ya senin feracen, yaşmağın? Böyle açık saçık nasıl gidersin?

Kız bu sorunun ehemmiyetini bile takdir edemeyerek yalnızca tek kelime ile yetinmişti:

- Yoktur.

Bereket versin ki, oraya yirmi otuz adım mesafede bulunan bir köşe başında araba hazırdı. Sokak da tenhaca bir sokak olduğu için, hiç kimseye rastlamadan, hiç kimseye kendilerini göstermeden arabaya kadar vardılar. Bindikten sonra da perdeleri indirip gidecekleri yere kadar sağ salim gidebildiler.

Babası ne oldu? O zavallı adam, kızının kayboluşunu haber aldığı zaman aramak için hemen arkasından sokağa can atmadı mı?

Attı, can attı! Sokağa da çıktı. Fakat atla, arabayla veya yaya olarak değil. Tabut üstünde olduğu halde!...

Çünkü sokak kapısının dışını öğrenmeden büyümüş olan Melek Hanım gibi bir kız baba evini terkederek kaybolursa, bir kaç gün önce bir genç adamla pencereden görüşmüş ve konuşmuş olmasının da göstereceği gibi, bu kayboluşun mutlaka o genç adamın işaret ve yardımıyla olacağına delilerin bile şüphesi kalmaz. Böyle bir felâkete ise, Canberd Bey değil Canpolat Bey bile olsa tahammül edemez.

Zavallı adamcağız, bu felâketi görür görmez, aklını kaçırdı ve iki saat sonra da yatağına uzanıp kaldı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"VUR PATLASIN ÇAL OYNASIN"

BİR

Bir Mayıs ayı içindeydi. Safa Efendi'nin Çamlıca'da biraz daha ötedeki köşküne iki öküz arabası yüklü olarak gidiyordu. Bu arabaları uzaktan gören, Safa Efendi'nin köşküne göç edildiğine hükmedebilirdi. Zira arabaların üzerine ayakları yukarı gelecek bir şekilde dizilmiş ve yerleştirilmiş olan sandalyeler, sofralar, masalar uzaktan böyle bir şeye hükmetmek için delil olabilirdi. Ancak bu arabalarla birlikte, köşke girilip de bunlardan indirilen eşyaya dikkat edilecek olursa, göç değil bir büyük ziyafetin gerektirdiği şeylerin taşındığı görülürdü.

Sandalyelerden sofralardan, masalardan başka, aman Yarabbi, o arabalardan daha neler inmedi ki!... Rakılar, şaraplar, şişeler, anberiyeler! Bin türlü yemişler! Billur sürahiler, kadehler. Meze için çeşitli balıklar ve salatalıklar. Hasılı en mükemmel bir dairenin, en mükemmel bir kiler takımı bütün teferruatı ile bu arabalara doldurulmuş ve bu köşke taşınmıştı.

Bu hazırlıklar, bu külfetler, bazıları için olduğu bellidir. O bahtiyarların gelmesini o akşam beklemek abestir. O gün, o gece ve ertesi geceye kadar, uşaklar, kilerciler getirilen eşyanın tertip ve tanzimiyle meşgul oldular. Eğer buraya gelecek

olan mesut kişileri mutlaka görmek isterseniz, onların toplandığı yer Bağlarbaşı olduğundan, gidip kendilerini orada karşılamalı.

Size Bağlarbaşı'nı hatırlattığımıza göre, bir iki güzel mamur yer olarak düşünmemelisiniz. İstanbul'da medeni gelişmelerin göze en önce ve en çok çarpan kısmı Kadıköy, Haydarpaşa, Bağlarbaşı, Şişli, Feriköy'e, Yeşilköy'e doğru yeni gelişen kısımdır. Aslında yirmi sene önce âdeta kırlardan ibaret olan, civarda bulunan bazı meraklıların avcılığa çıktıkları yerleri bugün mamur mahaller şeklinde görmek, gerçekten birer gelişme sayılabilir.

Bizim hikâyemizin geçtiği zamanda Bağlarbaşı, gerçekten bu ismin sahibi olabilecek bir Bağlarbaşı idi. Eğer Çamlıca'daki köşke gelecek olan kişileri buradan karşılayacak olsaydık, Maşatlığın içinde bir güzel taşın üzerine oturup beklememiz gerekirdi.

Farz ediniz ki, o zamanda biz de Maşatlık'ta oturup bekliyoruz. Bu halde, göreceğimiz şey şundan ibaret olurdu:

Önce Üsküdar tarafından iki arabaya binmiş altı kişi tozu dumana katarak gelirler. Tam Bağlarbaşı'nın Çamlıca yönüne dönen yolun başına geldiklerinde, arabaları durdurup hepsi aşağıya inerler. Bunların içinde yalnız birisi uzun çakşırlı, diğeri hâfız kıyafetindeydi. Dördü de setreli, pantolonluydu.

Aşağıya indikleri zaman, kimisi elini alnına götürerek, yani siper alarak, kimisi gözlerini kısarak çevreye bakarlar. Bunların şu bakınmaları, av arayan bir avcıyı andırdığı gibi, keşif hizmetiyle gelmiş bir kol askerlerin orman içlerine ve ağaç dip-

lerine varıncaya kadar, her tarafı gözden geçirmelerine de benzetilebilir.

Etrafta bir şey göremeyince, aralarında şöyle konuşurlar:

- Henüz gelmemişler.

- Biz erken davranmışız.

Hatta içlerinden en serbesti bulunan uzun çakşırlı bizi görerek yanımıza kadar gelir ve şunları sorar:

- Efendiler! Bir öküz arabasına binmiş sekiz on kadar kadın buradan geçtiler mi? Gördünüz mü?

Biz de öyle bir şey görmediğimizden, o yolda cevap veririz.

Bunlar, hangileri daha önce Bağlarbaşı'na gelirse, diğerlerini orada beklemek için karar vermiş olduklarından, her biri birer sigara yakarak, hem geziniyorlar, hem de konuşarak devamlı Üsküdar tarafını gözlüyorlar. Derken aradan bir yarım saat daha zaman geçtikten sonra, Üsküdar tarafından bir öküz arabasının beyaz tentesi ve kırmızılı beyazlı püsküllleri, saçakları görünüyor. Bekleyen efendiler bunu gördükleri halde, yine "geliyorlar, geliyorlar" diye durumu birbirlerine ilân ettikleri gibi, parmaklarıyla da gösteriyorlar. Sonra arabanın gıcırtısından önce, "Ya hey!" sesleri ve keman, tef tıngırtıları duyuluyor...

Bunlar yaklaştıkça, gelmelerini bekleyen efendiler de kendilerine doğru adım adım ilerleyip sonunda birleşirler. Bir kahkaha, bir kihkihi ki, arada konuşulan sözleri duyup anlamaya mani olur.

Öküz arabası içinde çengi oldukları hallerinden, kıyafetlerinden anlaşılabilen yedi kadın ve yine efendi kıyafetli, fakat son derecedeki arsızlıklarından dolayı, dalkavuk oldukları anlaşılabilen iki erkek daha vardır.

Araba beş on dakika durduktan ve şu sözler konuşulduktan sonra, gidilmeye karar verilir:

- Sümbül ne zaman gelecek?

- O da geliyor. "Siz gidiniz, ben gelirim. Cemal çapkınından henüz bir haber alamadım, "dedi.

Böylece daha sonra arkadaşlarının geleceğini bildirmiş oluyorlar.

Fakat, evvelce iki araba ile gelen altı efendiden yalnız ikisi birer arabanın içine değil, arabacıların yanına oturup dördü de yaya kalırlar. Öküz arabasından da beş kadınla bir erkek inerek yaya yürürler. Arabanın içinde kalan beş kadın tef çalarlar. Yaya yürüyenler şarkı söylerler. Oynarlar. Naralar atarlar. Hatıra hayale gelmeyen nice rezaletlerle yola düzülürler.

İşte o zaman biz Maşalık'ta bulunsaydık. İlk önce bunları görürdük. Sümbül denilen başka bir kadının da gelmekte olduğunu öğrenmiştik ya, hazır Maşatlık'tayken onu da bekleyelim.

Tesâdüfe bakınız ki bu da gecikmez. Aradan bir çeyrek saat geçer geçmez, o zamanın en kibarına mahsus olan faytonlardan birisiyle Sümbül Hanım da çıkar gelir. Arabayla ta bizim bulunduğumuz yerin karşısına kadar gelerek pencereyi açar. Karşısında bir kız vardır ki, âdeta ayın ondördü gibi güzeldir. Bu kadar güzelliğinden başka, mücevherat içinde bo-

ğulmuş olduğundan parıl parıl parlar. Sümbül Hanım, önceki arkadaşlarının geçip geçmediklerini bizden sorar. Geçtiklerini söyleriz. Bu cevap üzerine, arabacı her biri ejderhaya benzeyen yavuz atlar üzerinde kamçısını şaklattığı gibi, araba uçarcasına harekete başlar.

Bir büyük eğlence âleminin buraya kadar gördüğümüz başlangıcı üzerine, sonunu merak etmeyecek miyiz? Biz bunu pek merak ediyoruz. Zira hikâyemizin ibret verici meclislerinden birisi bu olacaktır. O yüzden, biz işlek kalemimizi, bunların arkasından yürütüyoruz. Okuyucularımız da merak ederlerse, bu işlek kalemden dikkatlerini ayırmazlar.

İKİ

Sümbül Hanım'ın bindiği araba, önden giden curcuna alayına üç beş dakikada yetişti. Bunlar faytonu gördükleri gibi, durdular ve çeşitli kahkahalarla, rezaletler, kıyametlerle Sümbül Hanım'ı karşıladılar.

Sümbül Hanım'ın hal ve hareketleri ilk görünüşte kibir ve hiç olmazsa vakar sahibi bir kadın olduğuna hükmettirirse de, kerli ferli hanımefendilere rekabet eder, hanım arkadaşlarını gördüğü zaman o kadar şuh bir tavır alır ki, görenler şaşar kalır. Kendisi otuz üç, otuz beş yaşında bir kadın ise de ,şuh-meşrepliği gençliğini de koruduğundan yirmi beş yaşında ancak gösterirdi.

Arkadaşlarına ulaştığında, arabadan çıkıp etrafı inceleyerek ilk söylediği şey, şu oldu:

- O ne Allah'ı severseniz! Bu tozlu topraklı havada kuru kuruya yol mu gidilir? Hani rakınız?

Bu söz arkadaşlar arasında, çok açık bir şey gibi kabul edildi:

- Öyle ya, öyle ya! Yanlız yollar değil, gönüllerimiz de biraz tozluca, topraklıca. Şu gönülleri canlandıracak rakıyla sulayalım!..

Derhal büyüyecek bir şişe ve ufacık bir kadeh ortaya çıkarılarak elden ele dolaşmaya başladı.

Bu topluluk içinde, yalnız Sünbül Hanım'ın faytonunda birlikte götürdüğü kız, topluluğun umumi rezaletine katılmadı. Hiç

bir şey içmedi. Durumu uzaktan seyretti. Bu kızcağız on altı, on yedi yaşlarında ber genç kızdı.

Bizim rezalet kafilesinin ne yoldan geçenlerden sıkıldıkları ve ne de yorulmak bildikleri vardı. Yollarına öylece devam ediyorlardı. Fakta az gidip uz gitmeye ve dere tepe düz gitmeye kalmadan, dünkü öküz arabalarıyla ziyafet malzemesi getirilen yere vardılar.

Buranın Safa Efendi adında bir zâtın bağı olduğunu daha önce söylemiştik. Safa Efendi'nin asıl ismi bu değildir. Bu isim, kendisine dostları tarafından verilmişti. Zevk ve safa erbâbı tarafından verilen bu ismin niçin verildiğini aramaya lüzum yok sanırız. Fakat Safa Efendi hakkında burada biraz açıklamaya ihtiyacımız vardır.

Safa Efendi, vaktiyle epeyce servet sahibi bir adamdı. Şimdi eski servetinden geri kalan Çamlıca'da bir güzel bağ ile Boğaziçi'nin en güzel yerinde bir yalısı ve İstanbul'da bir konağı, Yeşilköy ile Florya arasında da bir köşkü vardır. Fakat bunların hiç birisini kiraya vermez. Elde başka bir geliri de kalmamıştır. Kendisi her şeyin en iyisini bilir. Hele ziyafet tertibinde, oldukça bilgisi olan bir adamdı. Bunun için İstanbul'un en müsrif sefahat erbâbı ile dostluk kurmuş ve bunlara masrafları kendileri tarafından, hem de fazlasıyla karşılanmak şartıyla, bağında, yalısında, evinde, köşkünde ziyafetler tertibederek vakit geçiriyordu.

Meğer Safa Efendi bağa daha önce gelmişti. Gürültüler, patırtılar, rezaletler, misafirlerin geldiğini bildirince, bağın sokak kapısına kadar inip onları karşıladı. Zaten kadınların yarısı, daha yarı yolda feraceleri çıkarıp omuzlarına atmış olduklarından, geri kalanları da bağ kapısından girer girmez, fe-

raceleri, yaşmakları parçalayıp yırtarcasına çıkarıp atarlardı. Hepsi birden bağ içine daldılar. Öyle çılgınca bir şekilde koşmaya başladılar ki, onları görenler, ya "ebeme pilâv pişirdim" yahut "esir almaca" oynuyorlar zannederdi.

Uzunca bir zaman böyle kudurduktan sonra, Safa Efendi bunlardan bir kaçını güç belâ bir araya toplayıp sofranın hazır olduğunu haber verdi. Bu haber ağızdan ağıza hepsine yayıldı. Nasılsa, toplanıp sofranın kurulmuş olduğu salona geldiler. Sümbül Hanım'ın faytonunda birlikte getirdiği genç kızı da orada buldular. Zira bu kız bahçe çılgınlığına da çıkmamış ve edebiyle salonda oturup bahçedekileri seyretmişti.

Topluluğun sofraya davet edildiklerine bakarak, bunun yemek sofrası olduğunu mu sanıyorsunuz? Böyle bir topluluğun sofrasını, diğer ziyafetlerde görülen yemek sofralarına benzemeyeceğini herkes gibi siz de bilirsiniz. Bu sofra ordakilerin hepsine yetecek kadar büyüktü. Üzerinde her çeşit içkiden bir kaç şişe bulunduğundan başka, çeşit çeşit de mezeler vardı. Tavuk sövüşü, midye dolması gibi âdetâ yemek denmeye lâyık şeyler de mezeler arasında bu sofraya konmuştu. Mezelerin miktarı o kadardı ki, eğer ordakiler oturup akıllı adamların yemek yediği gibi yeseler, hepsini doyurabilirdi.

Ekseriya bu sofraya alaturka saatle onda oturulur, sofradan kalkınca yatak odasına gidilir, gitmeye gücü kalmayanlar götürülecek bir zamana kadar otururlar.

Fakat otururlar demekle hata ettik. Böyle topluluklarda sofra başında mıhlanmış gibi oturmazlar. Herkes bir tarafta veya bir kaçı bir yerde olarak, kendi âlemlerini icra ederler. Sofraya da lüzum gördükçe başvururlar.

Hele bizim çılgınlar topluluğu, her yerde görülen usulden farklı olarak eğleniyorlardı. Bu toplantı bir çengi toplantısı olduğu için, burada yemek içmekten, zevk ve safadan başka, çalgı, şarkı, ve raks da vardı. Evet, bunlar bir dereceye kadar her toplantıda bulunurdu. Göstermek istediğimiz fark, burdaki halin başkalığıdır. Diğer toplantılarda çalgı, şarkı ve bilhassa raks, işret ve sohbete nisbetle ikinci derecede kalırlar. Burada ise, bunlar birinci derecededir.

Bu toplantıyı bir acemisi görse, kına gecesi sanır. Çünkü ortada bir kol çengi var ve usulüne göre bir eğlence sergiliyorlar.

Bir ara dostlarının aklına Cemal Bey geldi. Bilindiği gibi, yolda Cemal Bey'in neden geciktiği Sümbül Hanım'dan sorulmuştu, o da Bey'den henüz bir cevap alamadığını söylemişti. Bu defa sorulan soruya cevap olarak, Bey'in pek mühim bir iş için Beyoğlu'na gittiğini ve akşama doğru ancak geleceğini haber verdiler. Vâkıa bu gecikmenin dostları biraz geciktirdiğine bakılırsa Cemal Bey'in bu topluluk içinde pek büyük bir ehemmiyeti olduğu anlaşılabilir. Ancak bu gecikme topluluğu eğlencesinden alıkoymuş diye düşünülürse, işte bunda pek büyük hata edilmiş olur. İyi bilmelidir ki, böyle toplantılarda hiç kimse için kimse eğlencesinden geri kalmaz. Zira oraya herkes yalnız kendi keyfi için gelmiştir.

ÜÇ

Önceki bölümde bu meclisin bir çengi meclisi olduğunu ve burda çalgı ve raksın her türlü eğlenceden önce geldini bildirmiştim. Okuyucularıma şu verdiğim bilgiyi genişleterek, raks temaşasından hasıl olacak zevki kalemle de taddırabilmek için, raks sanatı hakkında birkaç söz söylemek isteği gelince, bundan beş sene önce Dağarcık isimli mecmuada "Raks" başlığıyla yazdığım yazı da hatırıma geldi.

Bu yazı o zaman yazarlar tarafından beğenilmişti. Hatta saadetli Ekrem Beyefendi, burdaki tespitleri doğrulamak ve onlara katılmak için, adı geçen mecmuaya bir makale gönderip yayınlatmıştı. O zaman Fransızca yayınlanan Loryan İllüstre adlı resimli gazete de bizim raksla ilgili yazımızı aynen tercüme ederek yayınlamıştı.

Bir zamanlar bu kadar rağbet gören bir yazıdan şimdi kendim de belki faydalanırım diye, üşenmedim, Dağarcık'a başvurdum. Zira okuyucularımın hoşuna gidecek hiç bir yorgunluktan üşenmemek birinci âdetimdir. Fakat hayretle üzgünüm ki, şimdi bu yazıyı önceki kadar dikkate değer ve hoşa gider bulamadım.

Hem de gerçekten bu kadar ilgiye değer bulamadım. Bir kere coğrafya ve tarihin şimdi bana gösterdiği hikmete uymaz buldum. Zira adı geçen yazıda o zaman şöyle demişim:

"Dünyanın çeşitli yerlerini şöyle bir gözden geçirecek olsak, âdeta hiç bir memleket göremeyiz ki, halkı indinde raks

meçhul olsun. Hatta medeniyetten bütün bütün mahrum bulunan vahşilerde bile raksın var olduğunu görürüz."

Şimdi bu parçadan anlaşılıyor ki, raksın vahşilerde olmaması gerektiği halde, onlar arasında bile malum olmasını, her medeni millet nezdinde raksın var olduğunu ispat düşüncesiyle yazmışım. Ne büyük hata etmişim. Raks aslında bedeviyette mevcut olup medeniyet, bedeviyetin pek çok güzel ve tabii hususiyetlerini bozduğu gibi, raksı da eski mükemmeliyetine nispetle pek aşağı bir mertebeye indirmiştir. Eski vahşiler indinde raks, ibadet derecesinde kutsal görülürdü. Yeni medeniler bunu rezâlet derecesinde bir küçümsemeyle görülmek mezelletine indirdiler. Bugün vahşilerin bazı rakslarında hâlâ o kadar güç sanatlar görülür ki, icrası değil, taklidi bile kabil değildir. Medenilerin raksı ise buna nisbetle gezinti makûlesinden sayılır.

Zikredilen yazıda raksın insan için yaratılıştan olduğunu ispat emeliyle, küçük çocukların masumâne çırpınmalarını da raksdan saymışım. Vâkıa bu hüküm hakikatten pek de uzak değildir. Fakat hakikate yakınlığı, yakınlık denecek derecede olamadığını şimdi görüyorum. Raks içinde aşk var, şehvet var. Bu ikisinin yolaçacağı çılgınlık var. Bunlar masum bir çocukta henüz ortaya çıkmamış, yahut gelişmemiş arzulardandır.

O zamanlar raks içinde daha bazı hikmetler aradığım sırada, köylü kızlarının erkeklerle karışık, el ele tutuşarak bir daire teşkil ederek, bazen dairenin merkezinde toplanıp bazen de çevresine doğru uzaklaşmalarını, güya bunların lisân-ı hal ile şöyle demeye getirdiklerini ifade etmiştim:

" Hemşehriler! Analarımız hep bir yerde doğurmuş bizi,

hepimiz bir vatanın evlâdıyız. Vatan sevgisi bizi o merkez noktada toplar. İnsanın ihtiyaçları bazen onu uzaklaştırır. Ancak her birimiz diğerimizle omuz omuza vererek el birliğiyle çalışıyoruz. Şu dakikada seven sevdiğine ve sevilen de sevene hayretle bakıyorsa da, analarımız bizi yine birbirimiz için doğurduğundan, hep birbirimizin kısmetiyiz."

Ne kadar uzak bir münâsebet! Şimdi bu münâsebetsizlikten dolayı, âdetâ kendime güleceğim geliyor. Bu raks dairesinde merkeze doğru toplanma ve çevreye doğru uzaklaşma, visâl ve hicran manasını açıkça anlatıyor. Çehrelerde görülen âşıkâne tavırlar, manayı kuvvetlendirdiğini nasıl da o zaman düşünememişim...

Aşk ve sevda, kanın çılgıncasına galeyanıyla erbâbını cümbüşe getirdiği bir anda, işin içine filozofluk hiç girebilir mi?

O koca yazı içinde bugün de beğenebildiğim parçalar yalnız şunlardan ibarettir:

" Meşhur bir ressamın yaptığı tabloyu yahut bir heykeltraşın yaptığı heykeli niçin takdirle karşılayarak temaşasından zevk alırız? Tabiatı güzel taklit edebildiği için değil mi? Halbuki raks bir kere taklit değildir. Tahkiktir. Yani tabiat kendisinden ibarettir."

" Bundan başka, tablo veya heykel yalnız davranışı tasvir eder. Halbuki raksedenler bir dakikada nice davranışlar tasvir ederler ki, bunların her biri erbâbı tarafından bir tablo olarak tasvir edilmeye veya heykel olarak yapılmaya değer. Böyle olunca raksa "bir canlı tablo" veya "yaşayan heykel" denemez mi? Bence denebilir. Hatta böyle olduğu için rakstan zevk alıyorum."

Bu yazıda raks sanatının daha ziyade geliştirilmesini arzu

ettiğime dair şu cümleleri de yazmışım ki, şimdi bir dereceye kadar bunu da beğeniyorum:

" Meselâ gönül ister ki, oyuncular güzel güzel davranışlardan yalnız ayakta mümkün olanları gösteriyorlar. Halbuki ayakta mümkün olan davranışları gösteren tabloları veya heykelleri temaşa ettiğim zaman ne kadar zevk alıyorsam, otururken veya vücudun serpilip yattığı zamanki davranışlarını gösteren tablo ve heykellerin temaşasından da o derece zevk alıyorum. Binâenaleyh, bunlar da raks sanatına dahil edilip ilâve edilse..."

Ah! Durum ve zaman müsait olsa, sırası gelse de, eserlerimdir diye utanmadan okuyucuların önüne çıkardığım şeyleri tekrar bastırsam, her birini yine kendim tenkit etsem. Zaman geçtikçe, mütalâanın çevresi geliştikçe insan fikrinin ne kadar ilerlediğini de değerli okuyucularıma göstersem. İşte şimdi şu anda en büyük emelim bundan ibaret kaldı.

Tasavvur ve hayallerimin bugünkü derecesini bundan beş altı sene önce niçin mevcut olmadığını düşünerek, ihtimal ki, insaniyetli okuyucular arasında bu üzüntümden dolayı beni mazur görenler bulunur. Lâkin yemin olsun ki, şu anda yüreğimde duyduğum şey, böyle bir üzüntü hissi değildir. Pek büyük bir şükran hissidir. O şükran ise, velinimetim okuyucularım, efendilerime kendimi borçlu gördüğüm bir şükrandır. Zira düşünüyorum ki, sekiz on seneden beri yazıp yayınladığım şeyleri bin türlü eksikleriyle beğenmemiş olsalardı, ilgilerini gördükçe hizmetimi genişletmeye çalışmak mecburiyetini hissedemeyerek, hep bundan sekiz on sene önceki eksiklikl'erle kalır giderdim.

Bununla birlikte, şimdi nefsimi olgunlaşmış görmekle mağ-

rur olmuyorum. Bilâkis, yazarlık hizmetinde devamın sonucu olarak, üç beş sene evvel yazdığım şeyleri bugün beğenmemek derecesindeki ilerlememi gözönüne almakla gelişmemin bundan ötesini de arzu ederek nefsimi çalışmakta devama mecbur görüyorum.

Konunun dışına çıktıksa, affınızı rica ederiz. Yazı hayatında bize nice güçlükleri göze aldıran şey, işte böyle eserleri okuyucuların rağbeti sayesinde elde etme başarısını ve bu başarının sebep olduğu zevki yaşamaktır. Bu başarı, bu zevk, okuyucularım efendilerimi bana saadet ve yükselme sebebi olarak tanıttığından, bu durumu kendilerine bildirmezsem, nimeti söylemekte kusur etmiş olurum diye düşündüğümdendir.

DÖRT

Çamlıca'da Safa Efendi'nin bağında tertip ettiğim çengi âlemine, bundan beş yıl önce Dağarcık'ın raks yazısını yazdığım zamanki gözlerle baktım, bugünkü gözlerimle baktım. Gördüğüm şeyleri size tasvir ederek anlatayım:

Salonun büyük bir salon olduğunu ve orta yerde bir de büyük sofra kurulduğunu daha önce söylemiştim. Şimdi şunu da haber vermeliyim: Salonun ön tarafıyla sofraya kadar olan mesafesi üç çenginin oynamasına beş çalgıcı kadının çalmasına, bir de Sümbül Hanım'ın faytonunda getirdiği o mahcup ve acemi kızın bir köşede oturmasına, ve sekiz ahbabın seyretmesine müsait olabilecek bir meydancık teşkil ediyordu.

Üç çengiden Sümbül Hanım'ın hali ve tavrı, eski mitolojideki güzellik tanrıcası Zühre'ye benzetilebilirdi. Güya o hâl tavırla kanatlanıp insanlığın üzerine kanat açıp yükselmeye çalışıyor gibi zannedilecek bir şekil de idiyse de, bunun iç yüzünde o kadar âşüftelik, o derece işvebazlık kat kat kıvrılır ki, birbirine asla imtizaç kabul edemeyen ve en mâhir ressamların bile bir çehrede tasvir etmeleri mümkün olamayan şu iki hali Ezelî Ressam'ın bir çehrede nasıl toplayabildiği en önce akıllara durgunluk verecek bir şeydi.

Arife ismindeki ikinci çengi, yalnız güzellik imtihanında belki Sümbül'den de önce gelebilirse de, güzelliği basit bir güzellikten ibaretti. İşvebazlık, fettanlık ve âşüftelik o güzelliğe karışamıyordu. Nazlı ismindeki üçüncü çengi ise, diğer ikisi kadar güzel olmadığı gibi, alelade temaşa için sathice dikkat eden

gözler, ilk anda bunu oldukça çirkin bulabilirdi. Güzellikten anlayanlar bu çehreyi görürlerse, her biri ateş gibi parlayan gözlerden, menfezleri kabarıp koklad ığını yutacak zannedilen biraz çekme burundan, alt dudağıyla muvazi olacak derecede yumrulmuş çeneden ve hararetinden dolayı daima galeyan halinde bulunan, kanı fışkıracak sanılacak derecede kırmızı ve ince olan dudaklardan ve şu başlıca uzuvlarının birleşmesiyle uzunca oval bir şekil teşkil eden yüzünden, bu kadının bütün iştahlı duygularının bir araya toplanarak onların tecessümüyle vücuda gelmiş olduğuna hükmedebilirdi. Bu tür kadınların çehrelerinde daima gönül ağırlığına delâlet eden bir takım nefret alâmetleri ve tabiatlarındaki iştiyak ve hasreti gizlemek için, sun'i olarak göstermeye çalıştıkları istiğna tavrı görüleceği de, başkaca dikkat edilecek hallerdendir.

İşte bu üç çengiden Sümbül Hanım'ın çengilere mahsus fistanı pembe atlastan, Arife'nin açık maviden ve Nazlı'nınki ise hal ve tavrına pek ziyade yakıştığı kendisince de bilinen siyah satenden yapılmıştı. Sümbül ile Arife, fistanları üzerine nakşedilen pulları renk renk düzenli şekillerde işlettikleri halde, Nazlı pulları gelişigüzel serpiştirivermiş ve bu şekil de doğrusu pek güzel olmuştu.

Ne o kadar tiz ve seri ve ne de âhesteliğinden şikâyet edilecek şekilde olmayan, orta yollu bir âhenk ile terennüm edilen musikiye uygun hareketlerle raksa başladıklarında, bu üç kadının sanatlı hareketleri, gerçekten büyük bir dikkat toplamıştı. Ordakilerden en çok kendilerini beğendirmek istedikleri adamların karşısına geldiklerinde, omuzlar, kollar, bilekler ve memeler gibi her bir uzvu, yerlerine yay ile bağlıymışcasına, güzel bir şekilde titreyen vücutlarını zabtedebilmek için, sanki sağlam bir ayağa şiddetle ihtiyaç duyuyormuş gibi, olanca ce-

saretleriyle durup sanatlarını icra ediyorlardı. Bu arada bellerinden aşağıya sarkan birer kucak saç da, vücudun titremesinden dolayı, bir türlü zabtedilemiyordu. İhtimal ki, yüzlerine hasret olan âşıklardan kıskanarak yüzlerini örttükçe, bunlar zillerini uçlarına sıkıştıramadıkları küçük ve zarif elleriyle saç demetlerini yakalayıp omuzlarının arkasına öyle güzel ve yapmacık bir öfkeyle atarlardı ki, iştiyaklı âşıkların yüreğini hepsinden ziyade bu hareket gıcıklardı.

Çengilerin seçtileri zevât karşısında irkilip bu suretle raks icra etmeleri, ancak bir iki dakika devam ederdi. Tam hasretli âşıkın şevkinden kendisini kucaklamaya kalkacağını anladıkları zaman, o pullu fistanlı âşüfteler aynen felek gibi kendi mihverleri üzerinde dönerek derhal uzaklaşırlardı. Uzaklaşacakları kadar uzaklaştıktan sonra, gayet zarif ve bir dereceye kadar da müstehziyâne tebessümlerle zavallı âşıkların mahrumiyetlerini alkışlarlardı. İşte bu suretle ne tasvire, ne de resmetmeye imkân olmayan bir tarzda dikkatle seyretmeye mecbur kalırlardı.

Bu müstağni hâlin ciddî değil, yapmacık olacağını anlarsınız ya. Fakat yapmacık da olsa âşıkı meyus etmekle ümitvar etmek arasında, yine işvebâzca bir sınır olmak üzere, bazı sanatlara daha ihtiyaç vardır. Hiç şüphe edilmemelidir ki, bu sanatları icrada da şu üç kadının mahareti son derecedeydi. Raks sanatının içinde icrası mümkün ve tasavvur edilebilecek olan bütün inceliklere varıncaya kadar icra ettikten sonra, güya önceki yaptığı gaddarlıktan dolayı mahcup olurmuşcasına sağ elinin tersini yüzüne çevirerek ve o elinde bulunan zilleri hareketsiz tutarak gösterdiği tavrı; elini yüzünden kaldırdığı an gözlerini bayıltırcasına süzmesi, hep o sağ elini arka tarafından bel kemiği hizasına getirip vücuduyla yine kendi beli

üzerine yaslanması, bir gümüş deniz gibi meydana çıkardığı gerdanı ve bundan sonra eliyle kendi dudakları üzerinden güldeste gibi dürüp isteklilerine doğru nâzikâne fırlattığı bûseleri gören âşık, önceki naz ve eda yapmacık olmayıp ciddi bile olsa, yine affederdi. Belki istirham eder bir vaziyette ayaklarına yüz sürmeye mecbur olacağı bile şüphe götürür şeylerdendi.

Bu şekilde icra edilmeye başlanan raks, yarım saat kadar sürdükten sonra isteklisinin sabırsızlığı ve çengilerin bu huyu işin. düzenini bozdu, ortalık karma karışık oldu. Bu karışıklık yine işret sofrasını ziyaret emeliyle ortaya çıkmışsa da, karışıklık, o dereceyi bulmuştu ki, hangisi ne tür içki içti, her biri arzu ettiği mezeyi nereden aldı, kim kime ne söyledi; bu gibi şeyler bu karışıklığın gürültüsü, şamatası, kahkahaları, kih-kihileri arasında kayboldu gitti.

Meclisin bu şekilde karışması ve bu karışıklık arasında zaman zaman dikkatli gözlerin önünde açılan sırların garipliği ve güzelliği, bir çeyrek saat kadar zaman geçtikten sonra, yine bir sükut ve sükunetle son buldu. Daha sonra, ordakiler Sümbül Hanım'ın yalnız olarak raks etmesini ricaya başladılar. Sümbül her ne kadar nâz ve istiğnalarla imtina gösterdi ve hususiyle Cemal Bey gelmedikçe bunun mümkün olamayacağını söylediyse de Bağlarbaşı'na arabayla gelerek arabadan indikleri zaman gördüğünüz altı adamdan "uzun çakşırlı" olarak tarif ettiğimiz delikanlının ricasına karşı koymak mümkün olmadığından, şunları söyleyerek kabul etti:

- Öyleyse bu bir doluca kadeh rakı ister!

Doluca kadeh mi ister? Bu emir üzerine herkes bir kadeh takdimine kalkıştığından, Sümbül Hanım'ın dudağı önünde yedi sekiz kadeh toplanmıştı. Ancak Sümbül Hanım hepsini

nâzikâne tebessümlerle uzaklaştırarak, yalnız Uzun Çakşırlı'nın takdim ettiği doluca bir kadehi kabul etti. İçtikten sonra da şöyle dedi:

- Bu oyunu senin için oynayacağım. O yüzden senin kadehinden başkasını kabul etmem...

Bunun üzerine Uzun Çakşırlı teşekkür etmek için, Sümbül Hamın'ın pamuk gibi ellerine sarılıp iştiyakla öptü.

Öte taraftan çalgılar Sümbül Hanım'ın o zaman yalnız raskettiği havayı çalmaya başladıklarından, o da önceki zilleri çıkarıp yerine özel zilleri taktı. Oynamaya başladı. Vâkıa evvelce diğer iki arkadaşının ayaklarına uymaya mecbur olduğundan, bu defa yalnız olarak başladığı oyuna nisbetle önceki hiç bir şey değildi. Ancak biraz sonra görülen hale nisbetle bu sefer başladığı oyun da hiç bir şey olmamak derecesinde kaldı.

Biraz sonra dediğimiz hâl, yedi sekiz dakika sonra başgöstedi. Ortaya çıkışı Sümbül'ün Uzun Çakşırlı'ya doğru gayet hasretle bakarak göz sözüp ve ondan sonra şiddetli bir âh ile arkasındaki pullu fistanın ön düğmelerini söküp atarcasına bir hiddetle çıkarmasından ibarettir. Pembe pullu fistanın altından sakız gibi bir fistan daha ortaya çıktı ki, onun da yakası ve yeni ile eteklerine incecik pul işlenmişti. Kadın şevkinin şiddetinden bu beyaz fistanın kollarını sığayıp uzun gömlek altından bir de gümüş gibi bileğini gösterince, Uzun Çakşırlı dediğimiz delikanlı, şevkinden çıldıracak hâle geldi:

- Ayaklarını öpeyim cânım Sümbül! Raksdan evvel pamuk gibi ellerinle bana bir kadeh sun, dedi.

Bu rica, nâzın niyâzın para edeceği bir anda arz olunmamış bulunduğunu Sümbül Hanım işvebâzlığıyla derhal an-

layarak, istiğna yerine, Uzun Çakşırlı'nın isteğini yerine getirdi. Hatta fazladan o da ondan doluca bir kadeh daha istedi. Bunların birbirine takdim ettikleri kadehleri nasıl bir minnetle içtiklerini ordakiler dikkatle seyrettiler. Onlar içeceklerini içip bitirdikten sonra, diğerleri de hep birden sofraya koşup bu iki dostu alkışlayarak onların aşk ve muhabbetleri adına içtiler.

İşte bunlar olup bittikten sonraydı ki, Sümbül Hanım süratli bir hava ile raksa başladı. "Dünyada raks denilen şey buna denir" demek pek az gelip "insanın uçtuğunu görmek isteyenler Sümbül'ü görsünler" denilmesi zaruri olan bir şekilde dönmeye başladı.

Bu raksda titremek, göbek oynatmak gibi şeyler o kadar kaba, o kadar çirkin görülecekti ki, eğer Sümbül sanatının bu kaba yanlarını icraya tenezzül edecek olsaydı, kendisine aferin diyecek hiç kimse bulunamazdı. Dizlerinden aşağıya ancak inebilen beyaz fistanın gizleyemediği küçücük ayaklar, yalnız parmakları tarafından yere dokunuyordu. Fakat tavırlarının değişmesi son derecede süratli olduğu için, ayak uçlarının yere dokunduğu bile görülmeyerek, şüphesiz kadın muallakta olduğu halde icrâ-yı san'at ediyor zannedilirdi. Hareket ve tavırlarındaki değişikliği bu kadar süratli tasvir ettiğimize bakıp da vücudun üst kısmında telâşlı bir çırpınış olabileceğini ve bunun da nazarlarda pek hoş bir temaşa teşkil edemeyeceğini zannetmemelisiniz. Sümbül'ün vücudu üst ve alt olmak üzere, ikisi birbirinden ayrı iki kısımdan teşkil edilip bunlar bel tarafından birbirine eklenmiş midir, nedir? Ayağın ucunda bir nokta üzerine saniyede bin defa basarak, bu süratle hiç basmıyormuşcasına bir şekil gösterdiği halde, göbekten yukarı vücudu bir serv-i bülendin gayet şahâne bir surette, gözlere letâfet bahşeden salınışı gibi salınır ve bir dakika sonra bu üst

kısmın her uzvu güzel bir şekilde hareketlerle akılları çileden çıkarırdı. Bununla beraber, ayak uçlarından birisi bir dairenin merkezini tayin etti, diğeri de gayet âheste dönerek o merkezin çemberini gösterdi...

Hakkiyle tarifi kalemi bile âciz bırakan bu sanat gösterisi, oradakilerin hepsini şaşkınlıktan parmakları ağızında bıraktı. Nihayet kadının,

- Of bayıldım, diye bir kanepe üzerine kendisin atıp serilmesi, bir kaç dakikadan beri meclise çöken sessizliği bozdu.

İşte bu arada, Safa Efendi salonun kapısını açarak, Cemal Bey diye daha önce adını duyduğumuz bir genci meslise aldı. Oradakiler de genç adamı karşılamak için ayağa kalktılar.

Hani, Çengi Sümbül'ün faytonunda birlikte getirdiği mahcup ve acemi bir kız meclisin şevkinden, neşesinden aslâ bir tad alamadığı halde, Cemal Bey'in gelişi, bu yavrucuğun çehresinde bir büyük sevinç uyandırdı.

- Nerede kaldınız? Saat biri geçti. Gözümüz yollarda kaldı, gibi sözler ortalığa bir kargaşalık daha verdi. Yine kimin ne dediği anlaşılamayacak bir hâl ortaya çıkmış ve bu hâl on beş yirmi dakika kadar devam etmişti. Kargaşalık bir taraftan devam ededursun, biz bu sırada okuyucularmıza Sümbül Hanım hakkında vermeye mecbur olduğumuz bazı malûmata geçelim.

BEŞ

Sümbül Hanım'ın vasıflarına dair buraya kadar verdiğimiz bilgiler yeter. Bu bölümde vereceğimiz malûmat ise, durumunun hususiyetine dair olacaktır.

Bu kadın vaktiyle emsali arasında o derecede ilerlemişti ki, gerek o zamana gerekse o zamandan bu vakte kadar hiç bir çengi onun çapına ulaşamadığı gibi bundan sonra da başka birisinin o seviyeye erişemeyeceğine hükmolunsa yeridir. Zaten asrımız çengilik asrının son demleri olduğundan, eski sanatlardan pek çoğuna devrimizde rağbetsizlik belirdiği gibi, bu sanat da inkıraza uğramıştır.

Sümbül'ün zekâ ve anlayışından da bir nebzecik malûmat vermiştik. Fakat zekâ ve anlayışı bir nebzecik değil ki, o nisbette verdiğimiz malûmat kâfi olabilsin. Pek az okuyup yazabildiği halde, zekâsı sayesinde, olur olmaz adamların anlayamayacağı muğlak şeylerden manâ içinden manâlar çıkarır ve yazdığı şeylerde de, kezâ olur olmaz anlayış sahiplerinin anlayamayacakları şekilde, manâ içinde manâlar ima etmeye muktedir olurdu. Hele güzel hayaller bulmada bu kadının maharetinin sonu yoktu. Tesirine almak istediği adamı kıskıvrak bağlayıp zaptetmek ve yirmi otuz âşıkı birden idare ederken hiç birisine diğerleri hakkında renk bile vermemek, kadınlar içinde kendisine mahsus marifettlerdendi.

Bu sayede devlet adamlarından, askerden, esnaftan velhasıl her sınıf adamlardan edindiği dostluklar, kendi gücünü bir kat daha artırdığı için, ipten adam kurtarmak ve ipe adam ver-

mek derecesinde mühim şeylere kadar gücü yetiştiği rivayet edilir.

Sümbül'ün kazandığı para birkaç Kârun hazinesi doldurup yine artacak bir miktara ulaşırsa da, gönlü zengin olduğundan mal toplamaya heves etmezdi. Parayı nasıl sefihâne ve müsrifane bir yolda kazanırsa, yine öyle sefihâne ve müsrifâne bir yolda harcardı.

Meclisleri şenlendiren biri olduğundan, bulunduğu yerde zevk ve safa, şevk ve neşe kaynağı olurdu. Lâkin kendisi böyle meclislerin zevkinden pek bir şey anlamazdı. Zevklerin en büyüğünü yorgancı kalfaları, tulumbacılar, sırık hamalları gibi aşağı tabaka insanlarının gerçekten hovardacasına yiyip içmeyle sabaha kadar eğlendikleri meclislerde bulurdu. Buna şimdi bizim şaşmamız lâzım gelmez. Vaktiyle şaşanlar pek çok olmuş ve o konuda kendisine pek çok nasihat verilmişti. Ancak âşüfte, bu konuda verilen nasihatleri pek kolay bir şekilde çürütür ve reddederdi:

- Ben sizin keyfinizi yerine getirmek için elinden geleni esirgemiyorum. Siz de benim zevkime mani olmayınız. Benim için sekiz on hovardayı çok mu görüyorsunuz.

Gerçekten dostlarını neşelendirmek için kendisinin katlandığı fedâkârlık üzerine bu kadarcık bir safasına mani olmayı da doğru bulmazdı.

Tulumbacılar ve sırık hamalların bu kadının huzurunda son derece saygılı ve bağlı, her emrini kabule hazır edepli bir şekilde vakit geçirdiklerini söylersek, şaşar mısınız? Bunda şaşılacak bir şey yok. Adamların her biri, başkalarının hasret çektikleri bir kadına yaranmaya kendilerini mecbur hissederdi. Çeşitli lütufları, bunların her birini bağlı olmaya zorlardı. Bundan

başka bir de kadının öyle çekilmez bir kahrı vardı ki, en gözü kanlı babayiğitlerin edep dairesinin dışına ayak atmasını önlemeye yetiyordu. Zira Sümbül'ün emriyle Kâğıthane'de yahut Maslak'ta veya diğer tenhaca bir yerde kırbaçlar altında, paralanmış bir kaç yaralının isimleri, hiç birisinin aklından çıkmazdı.

Sümbül'ün hususiyetleri arasında şunu da belirtelim: Kendisini tanıyanların hepsi, bu kadınla vuslatı hayatıyla satın almayı cana nimet bildikleri halde, o yalnız bu lütuftan cümleyi mahrum bırakır ve o nimeti âşinâları arasında en çok takdir ettiği bir tek kişiye bahşederek, ondan soğuyuncaya kadar münasebetinde sadâkattan ayrılmazdı. Hele bir âşıktan senelerce usanmaması, âşıklarını herşeyden bahtiyar eden şeylerden sayılabilir.

Son defa olarak gönül verdiği zâtın buraya kadar bir kaç defa ismi geçmiş olan Uzun Çakşırlı olduğunu, görülen bazı münasebetlerden anlamışsınızdır. Sümbül'ün her sevdiği adamda mutlaka söylemeye değer bir meziyet olması gerektiği gibi, bu Uzun Çakşırlı'nın Sümbül nazarında rağbet gören bir takım haller var ki, onlara dair biraz bilgi vermek yine kadının hususiyetlerini tamamlamak demektir.

Bu zât otuz iki yaşında bir babayiğittir. Sümbül erkekte güzellik aramayıp vücutça bir kusur olmasının erkek için en ziyade güzellik sayılacağına inanan mert tavırlı kadınlardan bulunduğu için, bu zâtta güzellik aramamıştır. Uzun Çakşırlı'nın ismi Koç Ali'dir. Sanatı olan imâmecilikteki mahâreti çarşı içinde kendisinden başka kimseye mahsus olmadığından, akran ve emsali yanında en çok para kazanan adamdır. Kazandığı paranın bir miktarını bir üvey annesiyle iki dul üvey hemşiresini bayağı refahla beslemeye karşılık bilerek, geri kalanını zevk ve

sefa ile yer. Lâkin zevk ve sefa âleminde ettiği israfin derecesi, kazancının miktarıyla mütenâsip olup o derecenin dışına bir adım bile atamazdı.

Gayet cesur, fakat gayetle de halim bir adam olduğundan, gözünü budaktan esirgemediği halde, içinde bulunduğu toplulukta canını sıkacak ne kadar fenalıklar görse, müteessir olduğuna dair hiç bir renk vermez.

Ömründe iki kadını birden sevmemiş, ömründe sevmediği bir kadını sever gibi görünmemiş, ömründe sevdiği bir kadını, kendi muhabbetinin sınırladığı esaret dairesinde hapsetmeyi düşünmemiş, ne sevdiği kadını ayakları altına almış, ne kendisini sevdiği kadın yanında ayaklar altına aldırmıştı...

Kimseye bir kuruş borcu yok. Etmemiş. Kimsede bir kuruş alacağı da yok. Olmamış. Haftanın altı gününü makine gibi geceli gündüzlü çalışmakla geçirir. Altı günde kazandığı paradan ev halkı için ayırdığı miktardan başkasını tamamem yedinci günü yer. Velhâsıl bu Koç Ali, her haliyle, her tavrıyla koçyiğitliğini isbat edebilecek bir babayiğittir.

Sümbül hiç bir erkeğin durumunu iyice öğrenmeden kendisini sevmediği gibi, Koç Ali'ye olan sevgisini de hususiyetlerini öğrendikten sonra açıklamıştı. Bu arada garip bir olay daha ortaya çıktı ki, dikkate değer: Sümbül, Koç Ali ile muhabbeti kaynaştırdıktan sonra, kendi sefihâne masraflarına Koç Ali'nin her halde az sayılamayacak derecedeki kazancının yetmeyeceğini hesaplayarak, ona hususî masrafına karışmamasını ve kendisinin çengilikle eline geçen kazancın, kendilerini her zaman mesut bir şekilde idare edebileceği gibi, kibarların meclisine davet olduğu zamanlarda bile, elbette âşıkıyla birlikte dâvet

olunmayınca gitmeyeceğini söylemişti. Ali buna karşılık şöyle demişti:

- Ben kibar meclisi, sefâhat ve paranın kifâyetsizliği falan tanımam, haftadan bir günden başka da seninle görüşemem. O günde ise, elimde bulunan parayı mutlaka sarfetmeliyim. Ben öyle bedava cümbüşten hoşlanmam...

- Canım iyi ya! Kazandığın para senin olsun. Onları biriktir. Sermaye sahibi ol.

Sümbül'ün bu sözlerine karşılık Koç Ali bileklerini göstererek, şöyle demişti:

- Benim sermaye bunlardır. Bu bilekler bende oldukça bu parayı kazanırım. Biriktirmeyi aklıma bile getirmem. Zira para biriktirmeye çalışmak sanatımdaki maharetimle yetinmemek demektir. Ben bir imâmeciyim, amma sanatına mağrur bir imâmeciyim...

Bu sözleriyle Sümbül nazarındaki değerini bir kat daha artırmıştı.

İşte bizim Sümbül'ün hususi hallerini velev ki kısaca da olsa, buraya kadar verdiğimiz malûmatla gördünüz. Bu hanımın Safa Efendi'nin bağında imâmeci Koç Ali'yi de birlikte götürmüş olduğu ziyafet öyle bir ziyafetti ki, orda bulunanlar Koç Ali'yle refâkat değil, adeta onu uşak olarak kullanmaya bile kendilerince tenezzül edemezlerse de Sümbül'ün hatırı, imâmeci Koç Ali'yi mecliste kendilerinden öne almaya bunları mecbur ediyordu.

ALTI

Cemal Bey'in gelmesiyle birlikte bir karışıklığın meydana geldiğini ve bunun on beş yirmi dakika devam ettiğini bildirmiştik. Böyle meclislerin sık sık karışıp durulduklarını erbabına malûmdur. Binâenaleyh, bu defa da meclise bir çeşit sükûnet geldi. Cemal Bey'le daha önce bahsettiğimiz mahcup ve acemi kızın oldukça çekingen bir şekilde hasbihal edişleri, Sümbül ile Uzun Çakşırlı Koç Ali'nin şakalaşmaları ve çengilerden üç beş kadınla erkeklerden üç beşinin birbirine yılışmaları esnasında sofra başında bulunan iki erkek arasında da şunlar konuşuluyordu:

- Cemal Bey dedikleri bu zât imiş ha?...

- Tanır mıydınız efendim?

- İsmini çoktandır işitirdim ama, henüz müşerref olamamıştım. Dün gece sabaha kadar vur patlasın çal oynasın âleminde bulundum. Onun yorgunluğu hâlâ üzerimdeyken bu gece buraya gelişim, hususiyle bu zâtı görmek içindi.

- Vâkıa görülecek bir zâttır. Meşhur Dânış Çelebizâde Cemal Bey.

- Hani mecnun Çelebizâde mi?

- Evet! Geçenlerde kendi kendisini asmıştı. Peki, şu yanındaki güzel kızla olan münasebetini biliyor musunuz?

- Hayır! Ne o kızı tanıyorum, ne de muhabbetlerinden haberim var. Hatta akşamdan beri herkes gülüp oynadığı halde, o

kızın dertli dertli bir köşede oturup seyretmekten başka bir şeyle meşgul olmadığına da şaşıyorum.

- Oo! Bu münasebetin durumunu mutlaka bilmeniz lâzımdır. Bu adeta başlı başına bir hikâyedir.

- Eğer lütfederseniz biz de bu hikâyeden haberdar oluruz.

- Başüstüne beyim. Bu Cemal Bey'in nasıl bir mecnunun oğlu olduğunu biliyorsunuz değil mi? Bu zavallı kızcağız da başka bir türlü bir mecnunun kızıdır. Babasına Canberd Bey derlermiş. Eski kölemenlerden kalma imiş. Daha çocukluğundan beri kızına olan baba aşkı cinnet derecesine vardığı için, aklınca kızını kocaya vermemek üzere kadınlığa-kocalığa dair hiçbir şey öğretmemiş ve hatta kapıdan dışarıya çıkarmadan büyütmüş...

- Acaip şey! Ya sonra Cemal Bey nasıl olup da bu kızı sevmiş? Nasıl kolayını bulup da öyle bir babanın elinden kurtarıp dışarıya çıkarmış.

- İşte asıl garabet bunda ya! Fakat bu garabeti size anlatabilmek için önce hikâyeye, Cemal Beyin Sümbül Hanım'la olan alâkasından başlamalı.

- Demek oluyor ki, Cemal Bey bu kızdan önce Sümbül Hanım'ı sevmiş?

- O Sümbül Hanım'ı sevmiş ama, Sümbül ona kendisini sevdirmek istememiş.

- Neden? Cemal Bey gibi genç, güzel, Binbir Gece hazinelerine sahip bir beye kendisini sevdirmeyip de, öte tarafta bir imâmeci...

- Siz Sümbül'ün hâlini bilir misiniz? İşte o Cemal Bey gibi

genç, güzel, terbiyeli bir beyi sevmez de, öte tarafta bir imâmeciye ömrünü, gününü verir. Zavallı Cemal Bey'in vaktiyle bu kadına nasıl yalvardığına ve ayaklarına ne kadar göz yaşları döktüğünü görseydiniz, merhametinizden yüreğiniz parçallanırdı. Mümkün değil, Sümbül o gence merhamet etmedi. Nihayet bir gün çocuk yine olabildiğince alçalmayı göze alıp da birkaç saat yalvardıktan sonra Sümbül kendisine dedi ki: "Bak beyim, sen henüz on yedi yaşında körpecik bir çocuksun. Ben otuzunu geçmiş ve hatta otuz beşe yol almış bir kadınım. Ben seni kucağıma alırsam, zannederim ki, evlâdımı kuçağımda görmekten büsbütün hayâ ederim. İşte sana kat'i olarak şu cevabı veriyorum. Benden kendi arzu ettiğin yolda muhabbet bekleme. Yok, yalnız dostâne görüşmek istersen, başımla berabersin. Evime geldiğin zamanlar, aziz, en iyi ahbabım sen olursun."

- Vay gidi hovarda karı vay!

- Evet, bilirsiniz ya? Bu en kestirme cevabı Cemal Bey'e verdi ama, zavallı Cemal'in beş on bin kesesini nazla, fındıkçılıkla yedi.

- Acayip! Beş on bi kere az para değildir yahu!...

- Cemal Bey'e göre pek de çok para değildir.

- Hayır onu demek istemiyorum. Beş on bin kese dediğniz para ile Sümbül Hanım gibi beş on cariye satın alınabilir.

- Bir söz söylüyorsunuz ki, Sümbül'ü hiç tanımadığınıza hükmedeceğim geliyor. Sümbül gibi bir âşüfte, bir adamı soymak emeline düşer de o adamın beş on bin kesesini tereyağından kıl çeker gibi çekmez olur mu?

- Orası da öyledir.

- Öyledir zâhir! Hususiyle Cemal Bey gibi tecrübesiz, körpecik bir çocuk olursa, Sümbül'ün elinde oyuncak olmak bile az gelir. Şu kadar var ki, Sümbül yine bir bakıma insaniyetsizlik etmemiş sayılabilir. Zira kendi vuslatını Cemal Bey'den esirgemediyse muhterem efendiye kendisine bedel bir Melek Hanım buldu ki, elbette Cemal Bey için Sümbül'den daha da güzeldir.

- O Melek Hanım bu kız mıdır? Öyleyse gerçekten diyecek yok.

- Evet, o kızdır. Lâkin o kızın sokak kapısından dışarıya ömründe ilk çıkışı Cemal Bey için olduğunu hatırlıyorsun ya?

- Ha! Doğru! Hikâyenin garabeti az kalsın bu garipliği bana da unutturuyordu.

- Bunda en fazla garipsenecek şey, Canberd Bey'in evinde böyle bir kız bulunduğunu Sümbül'ün nereden haber aldığı hususudur. Bunu kendisinden sorduk, "İstanbul'da şaşacak, eğlenecek, zevki çıkarılacak böyle bir şey olur da ben haber almaz mıyım hiç? Benim gibi her tarafta eli, her tarafta bezi olan bir kadından gizli ne olabilir? İçinizde kendisini en çok sır saklar sanarak karda gezip de izini belli etmemek idiasında bulunan adamların bile ta yüreklerindekini bilirim" dedi.

- Evet, Sümbül böyledir. Fakat İstanbul'da öyle kızını, sokak kapısından dışarı çıkarmayan bir baba elinden ne şekilde kurtarmış?

- Bu da pek kolay! Cemal Bey'e son sözü söyledikten sonra dedi ki: "Beyim sen gençsin, sevmek sevilmek istersin. Hususile babanın sana bıraktığı hazineler seni mutlaka kendi haline bırakmaz. Behemahal sen bunları mirasyedilik yolunda yiyeceksin. Bâri sana bir dostluğum geçsin. Falan yerde şöyle

bir kız var. Eğer onu ele geçirebilirsen, çektiğin zahmete değer".

- Tamam tamam! Anladım, sonra?

- Sümbül'ün teşvikiyle Cemal, bir hayli zaman Melek Hanımın sokağından gidip gelmeye devam eder. Sonunda kızı pencerede görür. Bittabi beğenir. Hep Sümbül'ün düzenlerinden olmak üzere, bir yolu bulunarak sır küpü denilecek Canberd Bey'in evindeki sırlar öğrenilir. Meğer kızın annesi kendisini doğurduğu sırada vefat etmiş. Bu hakikat bir hile şekline çevrilir. Canberd Bey'in bu kızı, henüz hayatta olan annesinin kucağından kaçırdığı, gayet uydurma bir mektupla kıza bildirilir. Annesini isterse, onun yanına kaçırılmasına yardım edileceği de vâdedilir. Bu tuzaklar, zaten tecrübesiz ve yalnız bir halde bulunan kız, kandırılarak kaçırılır.

- Lâkin gerçekten garip! Ee, hayatta olduğu söylenen annesi kimmiş?

- Kim olacak? Sümbül Hanım! Bunu da başka bir sır olarak ortaya çıkarır. Bir zamana kadar Cemal Bey'i kendi fındıkçılığıyla soyduğu gibi, ondan sonra da kız analığı sıfatıyla soymaya başlar.

- Ha, bak bu budalalık Cemal Bey'in. Madem ki kızı elde etti, artık Sümbül'ü tanımayabilirdi.

- Ne mümkün! Sümbül o uydurma mektuplarla kızı kandırdığı gibi Cemal Bey'i de kandırmıştır. Sonradan kızın kendi kızı olduğuna Cemal Bey'i de inandırmıştır.

- Sakın bu gerçek olmasın?

- Orasını bilemem. Bu hakikat çeşitli rivayetler içinde kaybolup gitmektedir. Bir rivâyete göre, Canberd Bey Melek Ha-

nımın babasıdır. Annesi doğumda vefat etmiş... Diğer bir rivâyete göre, Melek Hanım Sümbül'ün kızıdır. Canberd Bey kadınla aralarında geçen aşk kırgınlığı üzerine kızı kaçırıp saklamış...

- Lâkin hikâyenin garabetine diyecek olmadığı gibi, Melek Hanım'la Cemal Bey'in birbirine muhabbetlerine de bir diyeceğim yok. Siz hikâyeyi anlatırken gözlerimi kendilerinden ayırmadım. Her hâl ve hareketlerini inceledim. Sanki birbirini yiyecekler. Bu ne kadar muhabbet!...

YEDİ

Bu iki zâtın birbirleriyle konuşmalarının, Melek Hanım'ın aldatılma şekli hakkında bizim için bir takım bilgiler verdiği bellidir. Hikâyeyi anlatan zâtın birtakım rivâyetler arasında kaybolup gittiğini söylediği hakikat da bizde bulunduğu için. Melek Hanım meselesinde en doğru malûmatın bizde olduğuna kanaat etmeliyiz.

Gerçekten bu iki genç arasındaki sıkı fıkı münasebet, muhabbetlerinin de sıkı fıkılığına delâlet edebilir. Şu var ki, kızın gerçekten anası olduğuna bizce bile şüphe bırakmayacak şekilde kol kanat geren Çengi Sümbül, zavallı Melek'i daima gözaltında bulundurduğu için, o mecliste kızı alelâde neşelendirmezdi. Söze sohbete karışmaz, güldürmez ve göz açtırmazdı.

Böyle umumî şekilde eğlenilen meclislerde erkek kadın herkesin birbiriyle şakalaşması uygun olacağı belliyse de, Sümbül'ün Melek Hanım'a daima kanat germesi, o tarafa kimseyi yanaştırmayacağı, buraya kadar verdiğimiz malûmat üzerine, biz söylememiş olsak da herkesin anlayabileceği şeylerdendir. Hatta bizzat Cemâl Bey'in bile bir saat kadar Melek Hanım'la müsaadesiz hasbıhâlini Sümbül kâfi gördüğünden bir aralık;

- Oo beyim! Biz buraya burun buruna fısıldaşmaya gelmedik. Eğlenmeye geldik. Haydi bakalım biraz da diğer ahbablarla yüz yüze bakışalım. Böyle burnunun dibinden ayrılmazsan Melek'in de canını sıkacaksın, diye pişip

kaynamakta olan aşk ve muhabbet aşına soğuk su katmıştı. Melek:

- Hayır anneciğim canımı sıkmıyor, dediyse de, Sümbül buna kulak asmadı. Cemal Bey'i masa başına çekip götürdü.

Onun bu hareketi mecliste bir dalgalanmaya daha sebep oldu:

- Masa başına! Masa başına!

Bu sözler bir ağızdan tekrarlandı. Kadehler döndü. Niyayet bir daha fasıl yapılması ısrarla istendiği için, çalgılar yine başladı, çengiler de zilleri taktılar.

Artık kafaların gereği gibi ısınmasıyla başlayan şu faslın ne kadar çılgıncasına işveli icra edildiği ve ordakilerin bu işvebazlığa ne kadar taşkın karşılık verdiği kalemle anlatılacak hallerden değildir. Ya görmeye yahut da şimdiye kadar görülen benzerleri göz önüne getirilerek anlaşılmaya muhtaçtır.

Vakit gece yarısına yaklaştığında, ordaki efendilerden bir ikisi âdeta sızıp zıbarmış ve bir kaçı da yıkılıp zıbarmak derecesini bulmuştu. Bu sırada Safa Efendi dostlarına yemeğin hazır olduğunu haber verdi. Güzel ama yemeğe rağbet şöyle dursun, onu düşünebilmeye kudret nerede? Sümbül Hanım:

- Ben çokça içersem yemek yiyemem, diye özür beyan etti. İmâmeci Koç Ali ister istemez ona tâbi oldu. Fakat zavallı Melek Hanım'da yemeğe istek vardı:

- Anneciğim! Ben yemek yiyeceğim, müsade edersen Cemal Bey de benimle birlikte yiyecek.

Bin minnetle verilen müsaade üzerine, Melek Hanım Cemal Bey'in elini eline alarak öteki odada hazırlanan sofraya

doğru yürüdü. Çengilerden diğer ikisi bunlarla gelebilmişlerdi. İşret evinde sarhoşluğun son derecesine varmış ve sızmalarına ramak kalmış olan kadın erkek üç dört kişi, sarhoşluk denizinin tâ dibine kadar dalmak için bir düziye çakmakla birlikte, sazsız, yalnız sözleri ve sarhoşluktan çatal çatal çıkan titrek âvâzeleriyle yine köşkü temelinden sarsmışlardı.

Lâkin bunların son neşesi, yemekte bulunanların sofradan kalkabildikleri zamana kadar da sürekli olamadı. Seslerindeki kuvvet azala azala nihayet oldukları yerlerde sızmış ve böyle toplantılarda âdet olduğu gibi ev sahibi bulunan Safa Efendi'nin bunları sırtlayarak birer birer yerlerine götürmesi gerekmiştir.

Yemek sofrasında bulunanlardan başka ordakilerin hepsi kendilerinden geçip zıbarmıştı. Orada bulunan dikkatli bir adamın tecessüsü, yemek sofrasındakilere münhasır kalacaktır. Hususiyle bu sofrada bulunan Cemal Bey ile Melek Hanım'ın halleri her yönüyle tetkik ve tecessüse şayandı. Dünya denilen ibret veren yere yeni çıkan Melek Hanımın henüz nice çeşit çeşit elemlerle vicdanı zehirlenmemiş olduğundan, her tesadüf ettiği şey kendisi için bir memnuniyeti mucip oluyordu. Bu sırada tesadüflerin en mühimi olmak üzere, Cemal Bey'den gördüğü heves ve istek, kendisini bütün bütün büyülediğinden, zavallı kızcağız hasret ve iştiyak dolu gözlerini Cemal'in yüzünden bir türlü ayıramıyordu. Cemal'in yüzünde gördüğü gerek mütebessimâne ve gerek müteessirâne her türlü değişiklik üzerine kendi çehresini de değiştirmekten mümkün değil geri kalamıyordu.

Cemal Bey'in aşk tuzağına ne kadar dolaşmış, sarılmış kalmış olduğu konusunda, sözü uzatmaya hiç lüzum yok. Babadan kalan hazinelerin bir yandan akıp gitmesi, divânelerin bile dikkatini çekecek şeylerden olduğu halde, zavallı çocuğun

gözünde yalnız Melek Hanım olduğundan, hazineler değil, gözüne dünya bile görünmüyordu.

Yemek esnasında, bu iki genç arasında konuşulan şu bir kaç söze dikkat edilirse, aşkları hakkında bir fikir sahibi olunabilir:

- Yapılan gerdanlığı beğendin mi Meleğim?

- Vallahi ben pek beğendim ama annem beğenmedi.

- Annem beğenmedi mi? Demek oluyor, ki sen de beğenmemeye mecbursun. O halde çaresi?

- Çaresini bilmem. Fakat ortadaki gülün beş büyük taşı ortasında bulunan altıncısı leblebi kadar olduğundan ufacık düşmüş de o yüzden beğenmemiş.

- Fındık kadar mı olmalıymış?

- Öyle söylüyor. Hatta bu akşam yine ne kadar izin vermediğine dikkat etmedin mi? Bu dargınlık hep gerdanlık meselesindendir. Bana tenbih bile etti.

- Ne dedi Allah'ını seversen Meleğim? Yine bu merhametsiz kadın ne tenbih etti?

- "Bu gece odana gelmek isterse, mutlaka kabul etmeyeceksin, sonra kemiklerini kırarım" dedi.

- Yapma Allah aşkına, merhamet et iki gözüm!

- Benim elimde ne var? Sen bir kere düşünmeli değil misin ki, kapıma gelip de yalvarmaya başladığın zaman, "Bu gece sizi kabul edemem" demek benim için ne kadar acı, ne kadar güçtür.

- Bilirim Meleğim ah, bilirim. Senin beni ne kadar sevdiğini

bilirim. Eğer şimdi valide hanımın beğenebileceği bir gerdanlık yaptırmayı vadedersem?

- Evet onu da söyledi. Bunu vadederse bu gece kabul edersin, dedi.

- Bir gerdanlık değil, ikincisini de vâdederim. Tek sen memnun ol!

- Ben gerdanlıkla memnun olmam. Senin muhabbetin beni memnun etmeye yeter. Zaten kaç gerdanlık yaptırırsan yaptır, takacağım bir gerdanlıktır. Ondan sonra annem çekmeceye koydu mu, bir daha çıkmaz. Tâ ki sen yaptırıncaya kadar...

- Vay! Gerdanlık dediniz yaptırdım. Alınlık dediniz yaptırdım. Bilezik, küpe, yüzük, iğne dediniz yaptırdım. Bunlar bir çamaşır sebeti dolusu elmas eder. Bunlar senin elinde değil mi?

- Yok... Ama sus beyim Allah'ını seversen. Belki annem duyar da darılır. Kulağına. Belki bu kadınlar anneme söylerler.

- Zararı yok Meleğim. Ben bu halden daha çok memnunum. Demek oluyor ki, senin sevdiğin şey elmaslar, inciler, paralar değil. Sen yalnızca beni seviyorsun yavrum, beni!

- Bunu daha anlayamadınsa, kıyamete kadar da anlayamazsın.

SEKİZ

İstenilen gerdanlığın imal edileceği hakkında verilen vaad üzerine, zavallı Melek Hanım'ın da annesinden aldığı talimat gereğince hareket edeceğini elbette anlarsınız. Lâkin Cemâl Bey'in ağzından "bir değil iki" diye dökülüveren sözün hükmünün de icra olunacağına kim ihtimal verir? Halbuki beşyüz keselik bir gerdanlık daha fazladan yaptırılması için böyle ağızdan bir sözün çıkıvermesinden başkasına da ihtiyaç yoktur.

Böyle masraflara kim bakar? İstenilen şey o gece bağda sabaha karşı doğup Çamlıca'yı aydınlatan mehtapta Melek ile Boğaziçi ve Marmara'ya doğru cephesi olan bir pencere önünde başbaşa kalmaktı. Bu maksat hasıl olduktan sonra, daha Daniş Çelebi'nin annesi tarafından büyücülere has bir maharetle düğümlenen kirli çıkınların çözülmesi değil, hatta çıkınlarıyla feda olması bile göze alınabilirdi.

O gece sabah açılırken, yanlız Melek Hanım'la Cemal Bey'den başka, uyanık kimse bulunmadığına inanabilirsiniz. Meclisin diğer fertleri ise suyunu çekmiş, mideyi, ciğerleri ve ağzı yakıp kavurmuş olan rakının tesiriyle su şişelerini aramak için yalnız birer gözlerini açtıkları sırada güneşin ışıklarını görür görmez buna nefretle baktılar. Rakının verdiği acıyı dindirmeye gecenin uzaması medar olurmuş ve gecenin uzaması da gözünü kapamakla gerçekleşirmiş gibi derhal gözlerini yeniden kapadılar. Benzetmekten utanacağımız hırslı ve istekli bir şekilde sularını içtikten sonra hemen yorganlarını başlarına çektiler. Yanlız iki dalkavuktan birisi sanatının gerektirdiği istidat hasebiyle bir aralık gözünü açınca, olanca kuvvetini top-

layarak güya yarı uyur yarı uyanık bir halde bulunan beyleri ve hanımları eğlendirmek için, "şu karşıki dağda bir kuzu meler" diye kulakları tırmalayacak bir şekilde bir haykırış haykırmıştı ki, duymuş olsaydınız, bu sesin seslerin en çirkinleri arasında sayıldığına hükmederdiniz.

Fakat bu meyhaneci benzerinin sesi yalnız Cemal Bey'le Melek Hanım'dan başkasını rahatsız etmemişti. Zira diğer sarhoşlar öyle bir kendilerini kaybetmişlerdi ki, çoğu yerlerde soyulmanın az tehlike sayılacağı kazalar işte hep böyle kendini kaybetmişlik hali denebilen sarhoşlukta ortaya çıkar ki, insanı öldürseler bile haberi olmaz.

Gündüz alaturka saatle beş bucuğa, altıya doğru sarhoşlar birer ikişer baş kaldırmaya başladılar. Lâkin bunların başlarını başlarını bizim burada haber verdiğimiz kadar kolaylıkla kaldırabileceklerini düşünebilir misiniz? Akşamdan beri vücuttaki kanın büyük bir kısmı kafada toplanmış olduğundan, bütün damarların en ince kısmına varıncayadek çatlayacak kadar gerilmiş kalmış olan beynin helâk derecesindeki yorgunluğu beş on saat uykuyla ortadan kalkabilir mi?

Uyku dedik. Ne büyük hata ettik. Sarhoşun bu ilk uykusuna uyku demekten başka büyük hata olmaz. Vücut için öyle bir azaptır ki, insan dostlarının vücutlarını bu azaba düçar olmaktan muhafaza etmesi için Cenab-ı Hakka dua etmelidir. Dostların vücutları değil, hatta düşmanların vücutları bile lûtfen ve mürüvveten duada bulunmalıdır. Zira sarhoşluğun ölümden hemen farkı, bir nefesten ibaret kalan hissizliği olmayıp da, insan o hastalığa hissiyatı yerinde olarak düçar olmuş bulunsa, adetâ helâkini kolaylaştırmış olacağı şüphesizdir.

Sarhoşlar daha yataklarındayken gözlerini açıp da yataklarında kımıldanmaya güçlerinin yetip yetmeyeceğini dü-

şündükten sonra, nasılsa olanca güçlerini toplayarak kalkıp oturmuşlardı. Bir odadan diğer odaya nidalarla birbirlerinin isimlerini çağırmaya ve hallerini sormaya başlamışlardı. Bu aralık Safa Efendi elinde bir şişe ve kadeh olduğu halde her odaya girerek;

- Beyim bunun ilacı budur, diye mahmurlara birer, gerekirse ikişer üçer kadeh sunuyordu. Tecrübe sahibiyseniz, bu şişe içindeki ilacın limon ve rakıdan meydana gelmiş bir deva olduğunu tahmin edebilirsiniz.

Bütün erbab-ı işret, mahrumluk için bu terkibin âcil deva olduğuna inanırlar. İsterseniz nasıl şifa verdiğini size kısaca açıklayalım:

Akşamdan beri yanıp kavrularak damaklarındaki tükrüğü kurutmuş ağızlarını çiriş çanağına benzetmiş olan ispirto hararet üzerine limon veya diğer ekşiler ağzı pek geçici bir şekilde düzeltir. Rakı da sarhoşluğun son pişmanlığıyla hastalanan erbab-ı işretin cesaretini biraz yenileyeceği için, yine geçici olarak iyi tesir gösterir zannedilir.

Hakikati isterseniz, bunun ikisi de sarhoş itikadından ibarettir. Akıl için gerekli olan şey, işrette bu hale gelmemektir. Kazaen gelinirse, ilacı o gün bir sıcak çorbadan başka bir şey yememek ve yataktan çıkmadan istirahat etmektir. Bu şekilde yine şifa verecek şey, aradan zaman geçmesiyle beynin işret yorgunluğunu defetmesinden ibarettir. Başka çare arayan beyhude yorulmuş olur.

Biz yine sarhoşlarımızın haline bakalım:

Safa Efendi'nin dağıttığı devadan sonra, erbab-ı işret yataktan inmeye cesaret ettiler. Uşakların daha önce mümkün mertebe temizledikleri işret salonuna girdiler. Hiç birisinin yü-

zünde kan kalmamıştı. Yüzleri ölü yüzüne benzediği için, herkes birbirinden ve hele aynaya bakanlar kendi yüzlerinden korkuyorlardı. Hangisine, "Beyim nasılsın" diyen olsa, alacağı cevap, "Vallahi pek fena, kafam çatlıyor"dan ibaret kalırdı. Vâkıa bunlardan her biri pişmanlığı diğerinden saklamak ve bunu da akşamki eğlenceleri anmak için, "Ama ne eğlendik! Neydi o neşe! Doğrusu şimdi yorgunluk çekiyoruz ama, zevkimiz dert üstüneydi" derler idiyse de, bu sözün pek kıymeti olmadığı herkesçe muhakkak bulunduğundan, pişmanlıklarını pek üstü açık bir şekilde gizleyebiliyorlardı.

Sigara geldi. Can istemez. Kahveler geldi. Can istemez. Bazı pek cesaretliler limonlu rakının limonunu da ayırarak, işret maksadıyla değil, tedavi maksadıyla çakıştırmaya devam ediyorlardı. Nihayet Safa Efendi'nin hazırlattığı büyük işkembe çorbası buharını etrafa yayarak gelince, herkes memnun oldu.

Hekimin birisine sormuşlar ki, işrete müptelâ olanları bundan caydırmak için ne yapmalıdır? Cevap vermiş ki, o adam ayık olduğu zaman, kendisinden geçmiş bir sarhoşu göstermelidir.

Vâkıa bu hikmetli söz, ilk nazarda kuvvetsiz görüneceği için, o kadar şöhret bulamamışsa da, biz deriz ki, bir işret meclisinin yeni kurulduğu zaman, meclistekilerin diğer bir işret meclisinin son bulduğunu görecek olsalar, eğlence diye rağbet edilen bu azabı canları isteyerek kabul etmeyeceklerine eminiz. Hele hiç bir işret meclisi görmedik ki, hemen sonra erbabı böyle sefahetlerden usanç getirmeyerek yakın zamanda bir diğerini daha tertibe teşebbüs etsinler. Eğer insanoğlu her şeyde sonundaki pişmanlığı daha önceden hatırlayacak olsa, nefsini arındırarak melekler gibi bir masumiyet dairesinde memnun ve müsterih ömür sürebilirdi.

DOKUZ

Melek Hanım'la Cemal Bey, halk tabiriyle kayınvalideleri sevmediği için, işkembe çorbasına yetişememişlerdi. Bunlar alaturka saatle altıda uykudan uyandılar. Bir hayli zaman yine yataklarında dönüp durarak bir hayli hasbihalden sonra kalkmışlardı. Giyinip kuşanarak süslendikten sonra ahbâbın toplandığı salona gelmişlerdi. Denenmiştir ki, bir kadına ilgi duyup da istekleri onun yüzünden gerçekleşecek olan âşıklar eğer sevdikleri tarafından ümitsizliğe yol açacak bir karşılık görmeyerek, maksadına ulaşmak saadeti içinde olurlarsa yiyip içmeye o kadar rağbet göstermezler. İşte Cemal Bey, zamanı bir işret sofrasında geçirmekten ziyade bir halvethânede geçirmekten zevk alanlardandı. Akşam da biraz geç gelmiş olduğundan, sıhhatini işretle berbâd etmemişti. O yüzden diğer erbab-ı işretin gülümsemeye üşenecek kadar neşesiz ve keyifsiz bulunmalarına karşılık bu iki genç güya o gece geçen mesut demlerin şükranını tebessüm ve ferahlıkla ifâ veyahut ahbap arasında saadetlerini bu şekilde ilân edeceklermiş gibi, her kimin yüzüne baksalar, gayet lâtif ve tatlı gülüşlerle onları da ferahlandırırlardı. Diğerlerindeki pişmanlıktan bunlarda hiç bir eser olmadığı gibi, arada bir, birbirlerine de hâlâ hasretle, iştiyakla bakmalarından anlaşıldığına göre, bu iki genç o gece de birbirlerine doyamamış ve bu yüzden en yakın zamanda yine bir meclis tertibini arzu ediyorlardı.

Herkesin esnediği, inlediği, yorgunluk ve hastalıklarını iti-

raf ettikleri bir yerde artık eğlence aramak lâzım gelmediğinden, dostlar birer ikişer dönmekten bahsetmeye başladılar. Mahmurluktan uzaklaşarak biraz kuvvet bulan bir iki zât, o gece de orada kalmayı teklif etmişlerse de meclisin ruhu durumunda olan Sümbül Hanım, o akşam bir yere sözü olduğundan bahsederek, kalamayacağını kesinlikle bildirince dağılmaya birlikte karar verildi.

Bir yandan arabaların hazırlanması emredilirken, diğer taraftan da Sümbül ile Cemal arasında fısıltıyla şu sözler konuşuluyordu:

- Bu akşamki topluluğa ben de dahil miyim?

- Artık her toplantıda senin de bulunman boynumuza borç değil ya!

- Ah Sümbül Hanım! Söylediğinizi o kadar sert söylüyorsunuz ki, her noktası kurşun gibi ciğerlerime işliyor.

- Ya nasıl söylemeliymişim efendim? Bu gece sen yoksun vesselâm.

- Melek var mı?

- Meleğimin hiç benden ayrıldığını gördün mü?

- Demek oluyor ki, Melek'i de bu gece beraber götüreceksin.

- Evet efendim, öyle demek oluyor.

- Eller meclisine ha? Ah ben, zavallı ben ah...

- Yine mi başladın? Canım benim senden ne korkum olabilir? Ben Melek'i eller kucağına verecek olsam senin yanında, senin gözünün önünde veremez miyim zannediyorsun?

- Yaparsın Sümbül Hanım, yaparsın! Senin taş yüreğin, sana bunu da yaptırır.

- Hayır, işte benim taş yüreğim bana bunu yaptırmaz. Melek için ayaklarıma kapanan, ayaklarımı gözyaşlarıyla yıkayan senin gibi bin tane Cemal Bey vardır. Lâkin benim taş yüreğim bunlardan hiçbirisinin istirhamından müteessir olmaz. Ben bir kere sana vaadettim. Sana söz verdim. Verdiğim sözden geri dönmem.

- İnanayım mı Sümbül Hanım? Bel bağlayayım mı?

- İnan! Bel bağla.

- Öyleyse bu akşam da beni niçin kabul etmiyorsun?

- Her akşam, her akşam temcid pilavı değil ya?

- Temcid pilavı olsun bana usanç vermez. Canım Sümbül Hanım, kölen olayım. Hem senin için on gün evvel ısmarladığım bilezikler bu akşam bitecek. Onları da takdim etmiş olurum.

- Oh! Sen benim sözümü bir çift bilezikle mi geri aldıracaksın? Bir kere olmaz dedim olmaz.

- Allahaşkına diyorum be!

- Hem o bilezikler eski vaad. Bin yıllık vaad.

- Bir de yenisi olursa diyecek yok ya?

- Ben bir çift bileciği ne yapayım?

- Başka her ne istersen emret Sümbül Hanımcığım.

- Peki emredeyim. Ama yapacaksın hâ!

- Canım sen ne emrettin de yapmadım?

- Bak çocuğum, ben koca kadın oldum. Bir çift zümrüt küpe isterim. Ama zümrütler avize billuru gibi sarıklı, üstündekiler de pırlanta olmalı.

- Vallahi pek güzel olur, yaptırdım gitti. Önceki gün çekmecenin gözünde istediğin gibi bir çift zümrüt gördüm. Şimdi gider onları Serkiz Usta'ya götürürüm. Bilezikleri alır sana getiririm. Bu akşam sizin konağa geleceğim, öyle değil mi efendim?

- Evet! Bizim eve geleceksin!

Bileziklerden başka bir çift de zümrüt küpe karşılığında o akşam için müsaade almaya muvaffak olması, Cemal Bey'i o kadar memnun etmişti ki, tarifi kabil değil. Zira bundan önce de haber verdiğimiz gibi Cemal Bey'in gözünde elmasın, incinin çakıl taşı ve boncuk kadar bile ehemmiyeti yoktu. Dünya'da en büyük nimet olarak telâkki ettiği şey, ancak Melek Hanım'la birlikte olmaktı. O yüzden Melek Hanım'a dönerek şöyle dedi:

-Bu akşama hâ? Meleğim! Bu akşama!

Kuyumcu dükkânında görülecek işleri geciktirmemek için, hemen hazır olan arabasına koşarak Üsküdar'a doğru yola koyuldu.

Cemal Bey'in bu hâli diğer ahbablar için o kadar garip olmadı. En çok bir dakika birbirlerinin yüzüne bakakalmalarını icap ettirdi. Zira diğer arkadaşlar da sefahatte aynı fikirdeydiler. Bunların Cemal Bey kadar başarı gösterememeleri, onun kadar servete sahip olamamalarındandı. Yanlız imâmeci Koç Ali, çocuğun bu kadar israfı üzerine tahammül edemeyerek Çengi Sümbül'e serzenişe başlamıştı:

- Allah'tan korkmaz! Bu kadar da insafsızlık olur mu?

Ancak kadın böyle serzenişten müteessir olur takımından bulunmadığı için, imâmecinin sözlerine kulak bile vermedi:

- Ne zannettin ya? Sen herkesi kendin gibi bedavaya konar mı sanıyorsun?

Dur bâri senden de ağır bir kemer isteyeyim de gör!

Cemal Bey'den sonra arabaya binenler Çengi Sümbül ile Melek Hanım olmuşlardı. Onlardan sonra diğerleri de gecikmediler. Yine geldikleri gibi rezilâne bir şekilde Üsküdar yolunu çın çın çınlatarak gittiklerini görseydiniz, bir işret meclisinden döndüklerinden ziyâde bir işret meclisine gittiklerini zannederdiniz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

"VUR PATLASIN ÇAL OYNASIN ÂLEMİNİN SONRAKİ PİŞMANLIĞI"

BİR

Okuyucular arasında ömrün zevki "Vur patlasın Çal Oynasın" âleminde çıkarılabileceği inancıyla bu yaşayış şekline heves edenlerin, Çamlıca'da Safa Efendi bağında geçirilmiş olan gecenin durumuna dair bundan önceki bölümde verdiğimiz malûmatın delâletiyle, o sürekli içilen meclisi hatırlayarak iştiyâklı bir şekilde göğüs geçirecekleri bellidir. Ancak ümit ediyoruz ki, okuyucular arasında bazı dikkat sahipleri de, öyle gecelerin neşesinin ertesi sabah görülen mahmurluk ıstırabına değmeyeceğine dair, baş tarafını verdiğimiz fikri geliştirerek kendi hatt-ı hareketleri olmak üzere bu âlemde, bu ömürden edecekleri istifadenin yolunu da ona göre düzenlerler.

Ancak bu yoldaki yaşayıştan görülecek neticeler yalnız bir gecenin neşesi, yalnız bir sabahın mahmurluk ıstırabına değmeyeceğini görmekten ibâret kalmasına yüreğimiz râzı olmaz. Biz şöyle tasavvur etmek istiyoruz ki, sefâhat yolunda geçen ömrün kaç gecesi ve gündüzü varsa, bunların hepsi safa dolu bir geceden ibaret olup asıl mahmurluğuna dayanılmayacak sabah ise, o ferdâ-yı nedâmettir ki, oraya varıldığında geçirilen şeylere bakmak, yalnız bir gecenin geçiş şekline bakmaktan hasıl olan bu tesir gibi bir tesir meydana getirmez. Öyle bir tesir meydana getirir ki!.. Bunu okuyucularımdan hiç birisinin tecrübe etmesi arzusunu menetmeye çalışmak mümkün değildir.

Böyle tesirlerin dostlar üzerinde değil, hatta düşmanlar üzerinde bile tecrübesine, mürüvvet-i insaniye razı olamaz. Zaten âlemde düşman sıfatıyla tanınan adam görmek istemeyiz. Bizim nazarımızda bu sıfatla tanınan adam, pek çoklarının dostu olamaz mı? İhtimal ki dostlarımızın dostları bile olabilir. Bu halde o adamın felaketi ilk bakışta bizi öç alırcasına ferahlandıracak bile olsa, kendi felaketine ağlayan dostlarının göz yaşlarını görürsek, insanlık gereği müteessir olmamız lâzım gelir. Böyle tesirlerin tecrübelerini, hikâye ve tiyatro âlemlerinde görmek ve göstermek iyi bir şeydir. Zira bunlar bizim içinde bulunduğumuz maddi ve hakikî âlemin bir kitaba veya tiyatro sahnesine aksetmiş şeklinden ibaret olup anlayış sahipleri için bu iki âlemde gördüğü şeyleri, bu maddi ve hakikî âleme tatbik edebilmek pek mümkün ve hatta pek kolay bir şeydir.

Hakikî ve maddî âlemden şimdiye kadar hikâyemiz sahasında akseden hâller içinde en neşeli bir hâl varsa, o da Cemal Beyefendi hazretlerinin hâli olduğu görüldü. Kendisi genç, o yüzden sıhhati yerinde, büyükannesi Saliha Hanım'ın biriktirdiği ve babası Dâniş Çelebi hazretlerinin saklamaya muvaffak olduğu hazineler ağzına kadar dolu. Melek Hanım pek tatlı. Çengi Sümbül'ün neşelendirdiği işret meclislerine paha biçilmez. İnsan hayatında bundan neşeli bir hal olabilir mi?

İnsan hayatında değil, hatta bir gecenin yiyip içme şeklinde bile görülür ki, neşe denilen şey hiç yoktan başlar. Fakat gittikçe artması, dört katı hisbette vukû bularak en sonu en süratli ve şiddetli zamanıdır.Ne gibi biliyor musunuz? Yukarıdan

aşağıya düşen ağır cisim ki, düşmeye devam ettiği sürece dört kat süratini artırarak yere yaklaştığı anda sürati en ziyade olur. Ancak yine o düşen ağır cisim gibi neşe de birden bire süratini kaybedince nasıl bir çarpmanın tehlikeli tesirlerine uğrayacağı düşünülmeye değer. Bir ömrün neşesi de nisbette bunun aynıdır. Neşeli ömrün anası olan sefahat hiç bir vakitte ilk başladığı süratle devam edemez. Gittikçe artarak en ziyade süratini en sonunda göstermekle birlikte, kuvvetten büsbütün kesilmesi ve bu kesikliğin sebep olacağı çarpmayla sahibinin helâki de onu takip eder.

Geliştirmekte olduğumuz girişten hangi sonucu çıkarmaya çalıştığımız anlaşılıyor ya? Cemal Beyefendi hazretlerinin gençliği için açtığı sefihâne yaşayış gittikçe genişleyerek kendisini helâke yaklaştırdığını anlatmak istiyoruz. Haftada bir kaçar tanesi imal edilen alınlıklar, bilezikler, küpeler, yüzükler, elmas iğneler, çiçekler hazinede bulunan mücevherleri tükettiği gibi hazır parayı da Çamlıca'da, Yeşilköy'de, Boğaziçi'nde geçen geceler tüketmiş olduğundan, elde epeyce emlâktan başka servet sayılabilecek hiç bir şey kalmamıştı.

Devamlı sarhoşun arada bir gözlerini açarak hezeyan türünden, fakat akla yakın bir kaç söz söylediği gibi, sefihlerin de sefâhat sarhoşluğuyla kendilerini kaybsettikleri müddet içinde, bazı kere hakikatini gören gözlerini açar gibi bir tavır göstererek kendi nefislerine hitâben akla yakın bir kaç söz söyledikleri görülür. Hatta sarhoşlar gibi bunlar da hakikatleri neşelerinin sonlarına doğru söylerler. Böyle sözleri bizim Cemal Bey de söylemişti:

– Paralar su gibi akıp gidiyor. Hazıra dağlar dayanmaz, derler. Aklımızı başımıza almalıyız. Zaten parayla mü-

cevherlerin büyük çoğunluğu gitti. Ancak elde han, hamam, evler, bostanlar gibi bu kadar emlâk var. Onlardan gerdanlık, bilezik imal olunmaz ya? Hiç birisini satmam. Para gibi, mücevher gibi şeyler tükeninceye kadar eğlenirim. Gençliğin hakkını icra ederim. Ondan sonra da yan gelip emlâk gelirleriyle yaşar bir adam olurum...

Ancak evdeki pazar her zaman çarşıya uymadığı gibi, ekseriye insanın içinden düşündüğü ve tasavvur ettiği şeylerin de dışındaki hareketlerine uyamadığı herkesin tecrübe ettiği bir hakikattir. Bakınız Cemal Beyefendi'nin evde yaptığı pazarlık nasıl çarşıya uymadı.

İKİ

Çengi Sümbül Hanımefendi bir çok hesaplarla, bir çok alâmetlerle Cemal Bey'deki para ve mücevheratın tükenmeye yüz tuttuğunu anladı. Çocuktan bir gerdanlık daha istediği halde, önceki gibi o gerdanlık onbeşinci günü gelmedikten başka, Cemal Bey tarafından işin aslı belli edilmemek için bir takım yalanlar dolanlar da söylendiğini görünce, öteden beri yolduğu bir kazın bu şekilde cascavlak kaldığını anlayarak bir ara üzülmüştü. Ancak Cemal Bey'de para ve mücevherattan başka bir çok emlâk da bulunduğunu evvelce kendisinden aldığı haberler üzerine bildiğinden, zavallı çocuğun derisini yüzmek kabilinden bunları da elinden almayı kurdu.

Kadın bu karar üzerindeyken, bir akşam Cemal Bey evine geldi. Fakat evvelki gibi şen-şetaretli olarak ve göğsünü gererek değil, herhalde süngüsü düşük ve boynu bükük, garip bir tavırla Sümbül'ün evine geldi. Sümbül ise çehresini astı. Çocuk Melek Hanım'ı arıyordu. Sümbül Hanım Melek'in evde bulunmadığını söyledi. Bu münasebetle aralarında şu sözler konuşuldu:

– Melek burada yok mu dedin? Melek nereye gidebilir? Sen Melek'i yalnız bir yere gönderebilir misin?

– Evet! Cemal Beyefendi hazretleri, bir kalay parçasından ibaret olan bir gerdanlığı esirgemeye başlarsa, Sümbül de ondan daha âlâ bir gerdanlığı esirgemeyecek başka bir zât bulabilir ve Melek'i de onun yanına göndermekte mazur olur.

– Aman Sümbül Hanım! Bu nasıl söz? Senden böyle yürek parçalayacak sözleri ilk defa işitiyorum.

– Evet beyim! Hakkınız var. İlk defa işitiyorsunuz. Fakat sizden beni bu sözleri söylemeye mecbur edecek davranışı ilk defa gerdanlık meselesinde gördüm. Epeyce bir zamandır sizden ne kadar küçük bir şey istesek, yapıldığını göremiyoruz.

– Canım! Şimdiye kadar yaptırdığım gerdanlıklar elliyi buldu...

– Vay! Şimdi de başımıza kakmak ha! Teşekkür ederiz beyim. Fakat şunu bilmiş olunuz ki, Çengi Sümbül ile düşüp kalkmak ve Melek Hanım gibi bir kızı sevmek için yaptırılan gerdanlıkları saymak lâzım gelmez. Bu kibarlıkta yoktur.

– Canım yaptırmayacağız dediğimiz yok ya! İşte o hınzır kuyumcu...

– Bu yalanların çoğunu dinledik beyim.

– Yalan mı?

– Yüzünüze karşı pek açık konuşmuşsam affediniz. Fakat her halde yalan olduğu açıkça belli.

– Aman Sümbül Hanım, şimdi çıldıracağım ben, yalan...

– Affedersiniz beyim. Bu akşam biraz hastayım. Bizi rahat bıraksanız, gerdanlığı yaptırmaktan daha büyük bir yardımda bulunmuş olursunuz.

– Demek oluyor ki, beni evinizden kovuyorsunuz ha?

– Hayır! Estağfurullah! Melek burda yok. Ben keyifsizim. Eğlenemezsiniz de onun için söylüyorum.

– Canım Melek nereye gitti?

– Osman Bey'in konağına.

– Nasıl Osman Bey? Osman Bey kim oluyor?

– Üç aydan beri Melek Hanım için ayaklarımı öptüğü halde, size verdiğim söz üzerine daima reddettiğim Osman Bey ki, dünyalara sahip zengin, kibar bir babayiğittir.

Kadından aldığı bu bilginin Cemal gibi Melek Hanım'ı cidden seven bir genci ne kadar üzeceğini düşünmelisiniz. Kıskançlık yüzünden çocuk, Osman Bey hakkında kadını daha fazla konuşturmak istediyse de, Sümbül Hanım temaruzu artırarak sözü kısa kesti. Zavallı Cemal Bey de artık beyhude yalvarmanın fayda vermeyeceğini anlayıp ümitsiz ve mahzun bir şekilde dönmeye karar verdi.

Konağın kapısından... Evet, konağın kapısından Sümbül Hanımefendi'nin oturduğu yere ev diyemeyiz. Şimdiye kadar bu tabiri kullandıksa affediniz. Orası konaktır. Çünkü "konak" denildiği zaman akla ne gelirse, Sümbül Hanım'ın oturduğu yerde de onların hepsi vardır.

Konağın kapısından çıkarken Cemal Bey kapıcıya Melek Hanımefendi'nin evden ne zaman çıktığını sordu. Kapıcı da evden çıkmadığını, konakta olduğunu söyledi.

Hatta Melek Hanım'ın mutlaka çıkmış olduğu hakkında Cemal Bey'in ısrarı üzerine kapıcı da onun mutlaka çıkmadığı hakkında inat etti. Cemal Bey geriye dönerek Sümbül'e musallat olmayı kurduysa da, kadının bu davranışı gerdanlık meselesinden ileri geldiği için, tasallutun faydası olamayacağını ve gerdanlığı mutlaka yaptırmak lâzım geldiğini düşündü ve mahzûnâne bir göğüs geçirerek kapıdan çıktı gitti.

Melek Hanım'ın evden çıkmadığına dair elde ettiği güven,

Cemal Bey'i epeyce rahatlattı. Lâkin emlâki satmamaya karar verdiği halde, gerdanlığı yaptırarak Osman Bey gibi bir rakibden Melek'i kurtarmak için mutlaka emlâktan bir parça şey satmak mecburiyeti kendisini muzdarip etmiştir diye düşünmüyor musunuz? Heyhat!

Emlâktan bir şey satmamak kararı bundan önceki kararı. Bundan önceki şeylere mâzî ederler. Mâzî ise herkesçe hatırlanmazmış. Konaktan çıkar çıkmaz zihninde rakibe rekabetten başka hiç bir şey yoktu. Doğruca kendi sarrafına gitti. Adamın tanıdığı ve Bey'in gidişine göre hiç şüphe yok ki çoktan beri satılacağını bilerek her birine ayrı ayrı paha biçtiği emlâktan bir hamamı satmak fikrinde bulunduğunu söyledi. Daima dost görünmek ve o şekilde konuşmak sarraflığın birinci şiarıdır. Sarraf da böyle güzel bir mülkün satılmasına razı olamaz. Şu kadar var ki, muamele-i sarrafiyenin temini için hamama rehin olarak beş yüz kese akçe vereceğini arz etti. Çocuğun canına minnet olduğu için kabûl etti. Gerdanlık da yapıldı.

Burada dikkat edilecek iki şey vardır ki, bunlardan birisine dikkat edeceğiz. Diğerine ise Cemal Bey dikkat etmişler bile.

Bizim dikkat edeceğimiz şey, rehin ile para almak ne şekilde caiz görülür ve ne yönden memnun olacağı hususudur. İstikraz edilen para bir iş için sermaye kabul edilerek istifadeye çalışmaya medar olacaksa, emlâk gibi, mücevherat gibi şeyleri elden çıkarmamak için, muvakkat satma demek olan rehine vermek caizdir.

Bu halde beklenen fayda hasıl olunca, akdedilen istikraz tediye edilerek hem iş görülmüş, hem de rehin elden çıkarılmamış olur. Fakat istikraz edilen para harcanacak ve borç

da başka şekilde ödenemeyecek olduktan sonra, terhin, yani rehin verme usulünün ne faydası vardır?

Cemal Bey'in dikkat ettiği şey ise, mücevherat denilen, kıymetine pek çok akılların ermekten âciz kaldığı küçük taşların ne kadar değerli oldukları hususudur. Şimdiye kadar israf ettiği taşlar için hiç bir kere yüreği sızlamadığı halde, bu defa bir gerdanlığa iki yüz kese verince, önceden sahip olduğu mücevherâtı hesap ederek öyle derin bir soluk aldı ki, görseydiniz yüreğiniz sızlardı.

Ama çare yok! Ortada Osman Bey'in rekâbeti var. Câhilâne gayreti bir taraftan bütün tesirlerini gösterirken, öyle bir rakibe mağlup olmaktansa, emlâkten bir kaçını da elden çıkarmanın daha iyi olacağı fikri çoktan aklına gelmişti!..

ÜÇ

Bunca hazinelerin kâfi gelemediği sefâhate beş on parça emlâk mi kâfi gelecek?

Cemal Beyefendi'nin bir çok nimetini yemiş olan, yüreğinde zerre kadar iyiliği bulunan dosta benzer bazı adamlar, bir taraftan nasihata başlamışlardı:

– Velinimetimiz! Kursağımızda bulunan nimetiniz hakkının zorlamasıyla söylediğimiz sözlerin acılığından dolayı affımızı rica ederiz. Şimdiye kadar sefâhat yolunda bunca hazineleri harcadınız. Şimdi de emlâkinizi yok etmeye başladınız. Fakat merhamet buyurunuz. Biz de şunu düşünüyoruz ki, harcadığınız malın birisini kazanıp yerine koymaya muktedir değilsiniz. Bir yandan akıp gelmedikten sonra, diğer taraftan akıp gitmek şartıyla denizler bile tükenir. Yarın eli boş kaldığınız zaman ne yapacaksınız? Elde mevcut emlâkinizin geliri sizi hâlâ bir Cemal Bey olarak besleyebilir. Vazgeçiniz şu Melek'ten! O sizin için Melek değil, gerçekte şeytandır.

Cemal Bey'e dostları böyle en acı sözlere varıncaya kadar söylediler.

Tesiri oldu mu?

Oldu ama iyi tesiri değil, kötü tesiri görüldü. Bu doğru nasihatları söyleyenler beyefendi nazarında melun görünerek, şunları diyenler hikmet söylemiş sayıldılar:

– Adam sen de! Bu dünyanın neye tahammülü var? Genç-

siniz. genç! Gençlik ele geçmez. On dokuz yirmi yaşındayken giden ne kadar genç istersiniz? Şu kadar var ki, biraz idareli davranırsanız, mevcut servetiniz sizi ömrünüzün sonuna kadar idare edebilir. Babanız bu kadar servete sahipken dünyadan ne kadar faydalanabildi? Hazinelerine bekçi olmaktan başka ne zevkini sürdü? Bunun sonu ölümdür. Ölüm! Yiyelim, içelim, eğlenelim!

Öte taraftan Çengi Sümbül bulunmamış olsaydı, ihtimalden uzak değildir ki, Cemal Bey geri kalan aklını başına toplayarak servetinin elde kalanını muhafaza edebilirdi. Fakat hınzır karı Cemal Bey'e karşılık Osman Bey'in bahsi geçen rekabetinden pek büyük fayda sağladı. Hatta bir akşam Cemal Bey kadının konağına gittiğinde kellifelli, gayet süslü giyinmiş otuzbeşlik bir babayiğidin büyük sofada Sümbül ile Melek Hanım'a veda ederek gittiğini görmüş ve bu zâtın Osman Bey'den başkası olamayacağını yüreğinden hissederek anlamıştı. Bunu anladığı zaman zavallı çocuk ne kadar mahzun, ne derece ümitsiz oldu bilir misiniz? Bilmek istersiniz ama hakkıyla ve lâyıkıyla bildiğinize güvenemeyiz.

Zavallı çocuk! Göz pınarlarında biriken gayet sıcak ve acı gözyaşlarını yüzünden fırlayıp çıkan alevlerle kurutabilmekten aciz kalarak adeta hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ömründe bu kadar ağladığını iddia etsek, mübalağa etmiş oluruz.

Ya buna karşılık Sümbül'ün gösterdiği taş yürekliliğe ne dersiniz? Ağlayış sebebini Cemal Bey'e sorunca şu cevabı aldı:

– Ah Sümbül Hanım! Bunda soracak ne var? Bunun anlaşılmayacak yeri neresidir? Gördüğüm adam Osman Bey dediğiniz melun değil midir? Ben onu Melek'imin yanından çıkıp giderken görürsem, ağlamaz da ne yaparım?

Bu sözleri duyduğu zaman yalancıktan da olsa hiç bir teessür göstermedi:

– Ne yapalım beyim? Siz sevdiğinizi idareden âciz kalırsanız elbette işin olacağı budur. Bana kalırsa ağlamamalısınız. Bilâkis memnun olmalısınız. Zira şu anda sizin Melek Hanım üzerindeki hakkınız o kadar azdır ki, böyle ayda bir kaç defa görmenize o hakkın müsaadesi yoktur. Fakat ben sizden gördüğüm iyiliklerin hakkını inkâr edemeyeceğimden, size müsaadeyi kendi tarafımdan veriyorum.

Böyle her bir kelimesi yıldırım gibi çocuğun yüreğine inen sözleri Sümbül fütursuzca söylemişti.

Ah! O gece Cemal Bey'in Melek Hanım'la geçirdiği âlem, eski âlemler gibi paha biçilmez bir nimet sayılamazdı. Bu azâbı elîmdi. Hele şu muhaverelerine kulak veriniz de bakınız. Bu muhavere kendi halvethânelerine dahil olduğu zaman Melek Hanım'ın bir köşede, Cemay Bey'in diğer köşede bir hayli ağlaşmalarından sonra vuku buldu.

Melek Hanım'ın da ağlamasından sonra mı?

Evet! Ne zannettiniz ya? Melek Hanım'ın kim olduğunu unuttunuz mu? Dünyada hiç bir şey bilmediği halde ilk olarak gördüğü ve tanıdığı Cemal Bey için baba evini feda eden bir kız, ortada dönen ahvâl üzerine ağlamaz da ne yapar? Bu acı haller üzerine öyle bir zavallının ağlamaktan başka elinden ne gelir? Hele şu muhaverelerine kulak verelim:

– Sen ne ağlıyorsun Melek? Sana ne oldu ki? Niye ağlıyorsun?

– Seni ağlar görüyorum da onun için ağlıyorum.

– Yüreğim senin bu sözlerine inanmaktan haz duyacak. Fakat ne yazık ki, inanılabilmesi zor bir söz söylüyorsun. Benim ağlayışım seni neden müteessir ediyor?

– Ah! Bak karnıma çocuk dört aylık oldu. Gümbür gümbür oynuyor!..

– Benim aşkımın mahsulü mü? Aman Melek! Sen beni büsbütün zehirledin, diye Cemal Bey daha fazla ağlamaya başladı.

– Evet beyim! Senin ve benim aşkımızın mahsulü. Ah o kâfir anam.

– Evet! O kâfir anan! Şu Osman Bey meselesi değil mi Meleğim!

– .....

– Neden sustun? Niçin söylemiyorsun? Niye etrafına bakınıyorsun? Kimden korkuyorsun? Allah'ını seversen söyle, emret şimdi şu konağı alt üst edeyim. Cayır cayır ateşlrle yakayım.

– Aman Allah aşkına olsun beyim! Bana hiç bir şey sorma.

– Nasıl sorma? Sen benim başımdaki felâketi bilmiyor musun Melek?

– Senin başındaki felâketi senden çok ben bilirim. Lâkin sorma dedim sorma. Nâfile kendini üzme. Beyhude yoruluyorsun.

– Canım niçin beyhude yorulayım?

– Söylemem de onun için.

– Demek oluyor ki bana söyleyecek bir şey var da söylemiyorsun?

– Bu sözü siz söylüyorsunuz fakat doğru söylüyorsunuz.

– Söylememeye yemin mi ettin?

– Evet yemin ettim. Hem de öyle bir yemin ettim ki, bozmak benim için imkânsız. Çünkü benim için dünyada en mukaddes olan yemini ettim.

– Hangi yemin Meleğim? Allahaşkına doğru söyle hangi yemin?..

– Senin başına! Senin adına ettiğim yemin.

– Ah, demek oluyor ki ben yine mesut imişim. Senin bu muhabbetin benim için büyük bir teselli olacaktır Melek! Sen beni sev de başka bir şey istemem. Ben senden ümitsizlik belasıyla helâk olur gidersem, benim için ağlayacağını artık yakînen biliyorum. Başka bir şeye ihtiyacım kalmadı. Sümbül Hanımefendi'ye kendimi yarandıramadıktan sonra o Osman Bey denen melunun hiç yarandıramayacağına şüphem yok.

– Senden bir ricam var Bey'im. O ricamı kabul etmeni pek ziyade rica ederim. Eğer benim seni sevdiğimin binde birisi kadar olsun sen de beni seversen, bu ricamı kabul edersin.

– Emret iki gözüm.

– Peki emredeyim. Emrim şudur: Benim yanıma geldikçe o Osman Bey adını kaale bile almayacaksın.

– Neden?

– Neden olduğunu hiç sorma. Kaale almayacaksın vesselâm.

Çamlıca'da Safa Efendi'nin bağında "vur patlasın çal oynasın" şeklinde geçen âlem hatırınızda mıdır? Hatırınızda ise, o gece herkesin şevk ve neşe duyguları ciğerlerine sığmıyorcasına bir surette geçen halleriyle bir de bu gece ağlayarak geçen zamanı mukayese etmenizi rica ederiz. Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer derler. Bu sözün doğru olduğu şimdi sabit oluyor ya? Fakat şunu da biliniz ki, bu söz birbiri ardına gelen zamanlarda çeşit çeşit olayların hepsi hakkında doğru olmak üzere söylenmiştir.

Cemal Bey gibi kendiliğinden hiç bir şey icad ve o icadının semerelerini toplamaya muktedir olamayacağı halde, ilk gördüğünü sonra da görmek için hatta hareketini değiştirmeye râzı olmayanlar nazarında, bundan sonra da ispat edeceğini şimdiden beklersek, hata etmemiş olacağımızı kabl'el-vukû haber kabilinden olmak üzere arzederiz.

DÖRT

Aşk yolunda kendisine rakip olan Osman Bey rekabet sebebiyle ve hususiyle önceki kısımın sonunda beyan edildiği şekilde, bir gece Melek Hanım'ın Cemal Bey'e gösterdiği samimiyet ve dostça duyguların tesiriyle bir kaç ay zarfında elde bulunan emlâkın hepsi rehin suretiyle sarrafa satıldı. Elde yalnız beyin oturduğu konaktan başka şey kalmayınca, hali daha fena bir şekil aldı.

Bu aralık akıl ve hikmet yine nasihatlarını dinleterek Cemal Bey'i geçmişe nazaran geleceği keşfetmeye davet etmişti. Gelecek keşfedilmiş oldu. Şu kadar var ki, bu inkişaftan meydana çıkan hakikatle istifade edilebilecek yollar çoktan kapanmıştı. Sefahat sarhoşuna bir ikinci intibahın tesiri olabildiyse, o da Sümbül Hanım nezdinde bir zamandan beri söylenmeye başlanan yalanların daha ziyade çoğalmasına ve daha sanatlı olmasına münhasır kaldı.

Bir yandan ufak tefek masrafların ödenmesi için alınan borçlara, elde kalan konak karşılık olmak üzere meydanda bulunuyordu. İşler bu dereceyi bulduktan ve hususiyle Çengi Sümbül Hanımefendi nezdinde bu derece malum olduktan sonra, zavallı çocuk epeyce vakitten beri soğuk bir şekilde konağa kabul edildiği konakta, daha soğuk bir şekilde karşılanmaya başladı.

Fakat bu soğukluğun artarak sonunda vardığı dereceyi

tayin etmek lâzımdır. Sümbül Hanımefendi hazretleri bir takım ahmak aldatan sözlerle çocuğun cahilane gayretini tahrik etmekte hiç bir fayda olmayacağından, o şekilde konuşmaktan da vazgeçmişti. Artık söylediği sözler çocuğu Melek'le konuşmaktan tamamen ümitsiz etmek için o suretle tertiplenmişti ki, önceki sözler gibi her kelimesindeki değil, her harfindeki tesirler zavallı Cemal'in yüreğini delik delik ediyordu.

– Yalvarmanın faydası yoktur beyim. Elime ayağıma sarılmakla merhametimi tahrik etmek sevdasındaysan, boşuna. Vakıâ biz burada insanın zâtına da riayet ederiz. Fakat bizi esir eden şey ancak variyettir. Herkes burada varlığına göre hüküm sürebilir. Sende paralar kalmadı. O halde burada hükmünün de kalmadığına râzı olmalısın. Hem ne hâcet! Melek gibi aylı günlü bir kız öyle gülüp oynamak yorgunluklarına tahammül edemez. Bundan sonra doğuracak. Lohusa olacak. Emzikli olacak. Tâ bir çok zamanlara kadar Osman Bey'e bile varamayacak. Vazgeç diyorum, vazgeç. Unut. Buna sürgit demişler! Şimdiye kadar gördün.. Bundan sonra da vazgeçmeli...

Bu sözleri diğer sözlerine nisbetle en hafif, en tesirsiz sözlerden sayılabilirdi.

O konak kendi sayesinde ortaya çıkmamışsa bile, hiç olmazsa o sayede gelişmişti. Şimdi oradan kovulmakla bir sayılabilecek muamele görmesi Cemal Bey'e eski saadeti hemen unutturup kendisini her şeyden vazgeçirtebilir mi sanıyoruz? Bir hikmet sahibi demiş ki, cinayetlerin en çoğu aşk yüzünden vuku bulur. Şüphe yok ki bu aşk sözünden kastedilen şey, aşkın ümitsizliğinden ibarettir. Bu sözün doğruluğu, Cemal Bey için de ortaya çıkmaya başladı.

Sümbül'ün daha önceki müdafaası üzerine, yalnız kendisinin eski saadetini kaybedeceği için değil, belki yarın Melek Hanım'ın düşman kucağına düşeceğinden duyduğu ümitsizlik yüzünden, aklınca kadına biraz diş gösterirse üstün çıkacağını hesabederek bir akşam o şekilde davranmıştı. Şimdiye kadar verdiklerini hatırlattıktan sonra, kuşağının arasındaki kabzasına elini uzatarak:

– Beni buradan kovmak isteyen her şeyden önce canından bıkmış olmalıdır. Şimdiye kadar param, mücevheratım hüküm sürdü bu konakta. Bundan sonra onların hükmü kalmayacaksa, şu demir parçası hüküm sürecektir, diye kamayı kınından sıyırıp çıkarmıştı.

Heyhat! Sümbül öyle her olur olmaz patırtıya pabuç bırakacak kadın mıdır? Genç adamın elinde parıl parıl parlayan ve aksettirdiği ışığın her huzmesi korkakların gözüne ok gibi saplanan silah karşısında kadın kılını bile kıpırdatmadı. O zamana kadar ilk defa olarak el çırptı. Her zaman seslendiğinde cariyeler koşup gelirken, bu defa el çırparak yaptığı işarete bir kaç dakika sonra izbandut gibi altı adam koşarak geldi. Kadın bir polis zabitinin erâta emri gibi sert bir çehreyle;

– Alın şu çapkını dışarı atın. Elinde bir maşa kadar da iş görmeyecek kamasıyla kurum satmak istiyor, dedi.

Bu emir verilir verilmez, çocuk karga tulumba kapıdan dışarıya atıldı.

Sümbül Hanım bu emri bir salonda vermişti. Öyle bir salondu ki, buraya dört kapı açılırdı. O anda o dört kapının birinin perdeleri arasından uzanan bir baş, zavallı Cemal'in yaka paça edilmesi üzerine;

– Ah benim zavallı Cemal'im, seni bu halde de mi görecektim, sözlerini ağlamaktan boğulurcasına bir üzüntüyle ancak tamamlayarak kendisini atlas döşeli sedir üzerine fırlatmak için odaya çekildi.

Bu başı görmüş olsaydınız, Melek Hanım olduğunu anlayamazdınız. Zira Melek Hanım'ı bir defadan başka ağlarken görmediniz, o masum çehreyi daima gülümser gördünüz. Şu olay üzerine burnunun delikleri yırtılırcasına kabardı ve gözleri patlarcasına fırladı. Rengi de ölü benizi andırıyordu. Şimdiki hali, gerçekten tanınmayacak bir şeydir.

Kapıdan dışarıya atılan Cemal Bey artık Melek Hanım'ı da, onun aşk ve muhabbetini de düşünmeye vakit bulamayarak canını kurtarmış olduğuna müteşekkir kaldı. Kendi evine kadar geldiyse de, bir kaç gün geçtikten sonra, bunca senelik zevk ve sefadan, maldan, yârdan mahrumiyetin tesirleri hep birden hücum etmeye başlayınca, zavallı çocuk öyle bir ümitsizlik içine düşmüştü ki, tarifi kabil değil. Konakta Çengi Sümbül altı izbandut gibi adama o hakaretâmiz emirleri verdiği zaman, elindeki kamayla altısını da yere serdikten sonra Sümbül'e de intikamını alacak bir darbe vuramadığına bin kere üzüldü. Ancak ümitsizliğin tesiri bundan ibaret de kalmadı.

– O benim malımı elimden aldı. Yârimi elimden aldı. Ben de onun canını almazsam yüreğim rahat edemeyecek. Ama onun adamları varmış. Varsın olsun. Onlar nihayet beşer onar kuruşa tutulmuş çapkınlardır. Canlarını feda edercesine sadakat onlara mı kalmış? Gider yapacağımı yaparım.

Bu ümitsiz azimle mahut kamayı beline takıp Sümbül'ün konağına kadar gitti.

Hınzır karının kapıda gözcüleri mi vardı ne, Cemal Bey kapının önüne gelir elmez içerden sekiz on kişi birden fırlayıp kamasına davranmaya meydan bırakmadan çocuğu yakaladılar. Kapıdan içeriye alıp ellerini arkasına bağladılar. Daha sonra en yakın karakola müracaatla getirdikleri dört zaptiye neferine teslim edip gönderdiler.

Nereye gittiği mâlum ya? Sümbül Hanımefendi'nin bundan önce haber verdiğimiz nüfûzunun derecesi, sorguya ve mahkemeye hâcet bırakmadı. Nazlanarak büyütülen o bedbaht beyceğizi kuru tahtada yatmak üzere hapishanenin bir odasına attılar.

Çocuğun o halde akıttığı göz yaşlarını görenler tahammül edemeyeceği gibi, bunun etraflıca anlatılmasına kalem de tahammül edemez. Sümbül, Melek Hanım, mal ve mülk değil, dünya bile gözünden çıktı. Köpek önüne doğrar gibi zavallının önüne attıkları bir çift tayın ekmeği, gönlü huzurda ve başı selâmette olanlar için belki saadeti tamamlayabilirdi. Lâkin bunlar hapishanede Cemal Bey için kahrolmuşluğun ve talihsizliğin tamamlayıcısı oldular.

Affedilmesi için ettiği istirhamlar, yürekler parçalayacak derecenin üstüne çıktı. Daha sonra Sümbül'ün adını anmayacağı ve Melek ismini hatırından çıkaracağı hakkında o kadar büyük yeminler ve o kadar büyük teminat veriyordu ki, işitip de inanmamak ve zavallının durumunu düzelttiği hakkında emniyet hasıl etmemek mümkün değildir. Ne fayda ki, bunca yanıp yakılmalar, bu kadar feryâdü figânlar zâbıtanın kulağına bile girmedi.

Tam ikibuçuk ay müddetle bu ıstıraplı sıkıntıda kaldıktan

sonra bir gün zabıtanın büyücek bir memuru bu ümitsiz mahpusu huzuruna çağırdı. Kendisinin taarruz halinde bulunduğu Sümbül Hanımefendi hazretlerinin ne kadar hatırlı ve ne derecede nüfuzlu bir kadın olduğunu uzun uzadıya anlattı. Eğer iki defa taarruzun üçüncü defa da tekerrür ettiği görülürse, dünyanın öte ucuna kadar sürgün edileceğini ve hatta bu kere de yalnız hanımefendinin merhameti üzerine salıverildiğini anlatmış ve zavallı beyceğiz nice yeminler ve kasemlerle bir kat daha teminat verdikten sonra güç hâl ile yakayı kurtarabilmişti.

BEŞ

Bundan sonra Cemal Bey'in düştüğü bütün haller perişanlıktan ibaret kaldı. Kendi evinin masraflarını karşılamak için yaptığı borçlara karşılık yine kendi oturduğu evden başka elde hiç bir şey kalmamıştı. Halbuki yedi sekiz ay zarfında aldığı borçlar evin bedelini bile aştığından, alacaklıların müştereken açtıkları dava üzerine ev de satıldı.

Acımalıdır o tecrübesiz, hünersiz, akılsız, terbiyesiz gence ki, sokak ortasında kalıp kendisini üç beş akşam için bazı en aziz dostlarına misafir kabul ettirebildikten sonra, son karargâhı camilerin son cemaat yeri oldu. Cebinde karnını doyuracak beş parası bulunmadığından, sabah akşam imarethânelere başvurmaktan başka çaresi kalmadı. Olanca eşyası arkasındaki elbiseye münhasır bulunduğundan, bir kaç zaman zarfında bunlar da eskidikten sonra, yama yama üzerine binmeye başladı.

Şu serserilik zamanında zavallının başına gelmedik felâketler mi kaldı? Ayak takımıyla beraber dolaşmanın sonucu olarak, bir kaç defa dayak yedi... Kendi kendisini müdafaaya pazusunda güç olmadığından, başkalarının şefkat ve merhametinden himâye isteyerek, o şekilde yakasını kurtarabiliyordu.

Hele bir gün, uykudan geç kalktığı için imâret çorbasına yetişmemişti. Açlığa öğleden sonraya kadar tahammül ettiği halde, nihayet dayanamadı, bir ekmekçiye başvurdu, Allah rızası için ekmek dilenince de heriften şu cevabı aldı:

– Hele şuna bak şuna! Aygır gibi herif! Taşı sıksa suyunu çıkaracak! Utanmadan dilencilik ediyor. Elinden hiç bir şey gelmezse, kahveci çırağı da mı olamazsın be herif?

O zaman halka göstermekten utanarak ve elini gözlerine tutarak sel gibi akıttığı gözyaşlarını görseydiniz, zavallı çocuğun eski israf ve sefahatlarını unutarak mutlaka ona acırdınız.

Hatta o arada çocuğun halini görerek kendisine acıyan da bulundu. Sandalcı kıyafetli bir adam yanına yaklaşıp şöyle dedi:

– Birader üzülme! Senin soylu bir adam olduğun görünüşünden belli oluyor. Düşmez kalkmaz bir Allah derler. Fakat şu düşkünlük halinde ekmekçinin sözünden ibret al. Bir kahveci çıraklığı, dilenmekten iyidir.

Çocuktan şu cevabı aldı:

– Ben kimseyi bilmem. Bilsem bile benim bildiğim adamlar beni bilmek istemezler. Nereye baş vurayım? Ne yapayım?

Bunun üzerine adam kendisine yardım edeceğini vaadederek elinden tuttu. Evvelâ bir poğaçacı dükkânına götürüp karnını doyurduktan sonra, yine kendisi gibi sandalcılar, balıkçılar, sırık hamalları ve tulumbacılarla dolu olan bir kahvehaneye götürerek kahveciye takdim etti.

Bir adamın çalışmak istediğini söylediği anda işe alınacağını hesabetmek pek büyük hatadır... Çalışmak istediğini söyleyen Cemal Bey'e kahvecinin gösterdiği naz, bu hatayı açıkça ortaya koyabilir. Kahveci nazlandı. Cemal Bey yalvardı. Sandalcı kefâlet gösterdi. Nihayet boğaz tokluğuna işe alınabildi.

Cemal Bey... Yok artık Cemay Bey değil sadece Cemal! Kahvede müşterinin bir emrini iki etmeyerek hizmete başladı. Gündüz akşama, gece yatsıdan sonraya değin hizmet ettikten sonra, gece kahvede yatan üç beş bekâr tulumbacı ve hamalların hizmetini de ifa ederek sabahları ateş yakmak için seher vakti uyanmak Cemal'in günlük işi oldu.

Bu arada geçen olaylardan biri olarak şunu da haber vermeye mecburuz:

Bir akşam kahvede yatan tulumbacılar arasında Çengi Sümbül'e dair söz açıldı. Cemal'in bu konuşmaya derhal kulak kabarttığına hükmedersiniz ya? Vâkıâ kulak kabarttıysa da, bunu kimseye sezdirmeye cesaret edemedi.

Adamlar o gece Sümbül'ün Eyüp taraflarında bir Fulya bahçesinde bulunduğunu konuşarak oraya gitmek arzusuna düştüler. Konuşma tarzlarından anlaşıldığına göre, o akşam Sümbül bahçede bazı hovarda takımıyla cümbüşe gitmiş. İçlerinden birisi gidip de kabul edilmezlerse ne yapacaklarını sordu. Diğeri şöle cevap verdi:

– Kabul etmemek hadlerine mi düşmüş. Kırbaç sağ olsun...

Nihayet kendilerini ya güzellikle, veyahut zorla kabul ettirmeye karar vererek kalktılar. Tam gidecekleri sırada içlerinden birisi Cemal'e dönerek:

– Haydi be Cemal! İstersen sen de gel. Sabahdan önce yine döneriz. Ustanın haberi bile olmaz, diye ona da birlikte gelmesini teklif etti.

Kimbilir zavallı çocuk bu teklifi nasıl candan bir istekle kabul etmiştir.

Hayhat! Pek yanlış düşünüyorsunuz.

Öyle ya! Vâkıâ zavallı çocuk önceleri meclisin sahibi durumundayken, bugün ya güzellikle veyahut zorla kendilerini kabul ettirmek kararında olan hovardalarla nasıl birlikte gidebilir? Eğer Melek Hanım orada düşman kucağında olursa, ona uzaktan seyirci olmaya nasıl tahammül edebilir?

O da değil... Cemal daha Çengi Sümbül ismi telâffuz edildiği anda, yüreğinden kaynar sular akıyormuş gibi bir şeyler hissetmişti. Ancak zabıtada çektiği hapislik belâsının acısı hâlâ yüreğini sızlattığından, oraya verdiği sözün aksine hareketle başını tekrar belâya sokmamak düşüncesi çocuğa mâni oldu.

– Ben Sümbül falan tanımam birâder! O taraklarda bezim kalmadı. Siz buyrun gidin. Benim zaten bütün gün ayakta canım çıktı. Yatıp rahat edeceğim...

Bir yandan da ustasının kendisine verdiği âbâ yağmurlukla müşterilerin dayanmasına mahsus olan saman yastıkların birisinden ibâret bulunan yatağını hazırlamaya başladı.

Tulumbacılar gittiler. Ertesi sabah Cemal henüz kahve ocağının ateşini yakarken geldiler. O gece geçirdikleri âlemleri, sürdükleri safaları birbirlerine hatırlatmaya başladılar. Bütün bunlar Cemal'in yüreğine tesirden hâli kalmadıysa da, Melek Hanım'ın kucağında bulunan çocuğa dair söyledikleri söz, Cemal'in ciğerlerini ağzına getirmişti. Yakmak için bir taraftan üflediği ateşi, gözünden akan yaşlarla diğer taraftan söndürdüğü, aslâ mübalâğaya hamledilemeyecek hakikatlerdendir.

Adamlar da Cemal'in şu göz yaşlarına dikkat etmekten geri kalmadılar. Hatta içlerinden birisi ağlayış sebebini sordu. Vah zavallı Cemal!.. Hâlini kime açabilirdi ki...

– Sabahleyin soğan ekmek yedim. Gözlerim onun için yaşardı, diye kaçamak cevap verdi. Bu cevaba tulumbacılar da kanmış göründüler...

ALTI

Cemal'in bu kahvede çıraklığı altı ay kadar sürdü. Boğaz tokluğuna yapılan pazarlığa ustası Ağa hazretleri, kırk para da gündelik ilave etmişti. Bununla birlikte, çocuk epey zamandan beri parasız kalmamaya başlamıştı. Böyle tulumbacı takımının cömertliği, bulundukları mevkiye nisbetle pek büyük olduğu gözden kaçmayacak şeylerdendir. Bunların arada bir,

– Al Cemal! Şununla da katık alırsın, diye verdikleri onar, yirmişer para, çocuğun durumunu epeyce düzeltmişti.

Düzeltebilir miydi?

Ne sandınız ya? Boğaz tokluğuna çalışan bir adama onar, yirmişer para bahşişinin ne büyük yardımı olacağını hesap etmiyor musunuz?

Yine bu arada vuku bulan olaylardan biri olarak şunu da haber verelim:

Bir akşam kahvede geceleyen adamlar halk dağıldıktan sonra kumar oynamaya kalkıştılar. İçlerinden bazıları nazlandığı halde diğerlerinin zoruyla oyuna karar verildi. Altı kişi iskambil oynamaya başladılar. Zavallı Cemal de oyunu seyretmek için yanlarına oturdu. Üç kişi bir kaç parti çevirdikten sonra yirmi beşer otuzar kuruş kazandılar. Daha sonra içlerinden birisi,

– Kısa gecenin kârı bu kadar olur, diyerek oyundan kalktı. Arkadaşları ondan boşalan yeri Cemal'e teklif ettiler. Cemal kabul etmedi.

– Ne korkuyorsun be? İşte kazanıyoruz, dedikleri zaman Cemal şöyle cevap verdi:

– Hayır! Arkadaşlar, ben fukara bir çocuğum. Dişimden tırnağımdan artırdığım beş on parayı kaptırmam, kazancından da vazgeçtim.

Cemal'i bu sözden döndürmek mümkün olamazdı.

Gerçekten zavallı çocuk dişinden tırnağından artırdığı beş on parayı biriktiriyordu. Yekünü otuz kuruşa henüz varmayan bütün servetinin kendi gözünde o kadar büyük değeri vardı ki, babasından kalan hazinelerin o zamanki kıymetinin bundan çok aşağı kalacağına inanmalıdır. Bu noktaya kendisi de dikkat ederek elden çıkardığı servetin şimdiki kıymeti üzerine hasretle göğüs geçirdikçe, ağzından alevler çıkıyor zannedilirdi.

Bu kahvecilik âleminin altı ay sürdüğünü belirtmiştik. Bundan altı ay sonra kahveciliğin kendiliğinden sona erdiği anlaşılıyor. Biz yalnız bitiş şeklini anlatalım:

Haniya, Cemal'i bu kahveye yerleştiren adam yok mu? Bir akşam yine kahveye geldi. Bir ara Cemal'i yanına çekip halini sordu. Ölmeyecek kadar geçindiğinden dolayı müteşekkir kaldığına dair cevap aldıktan sonra şöyle dedi:

– Ömrünün sonuna kadar kahveci kalmak kararında mısın?

– Ah! Bu çektiğim sıkıntılara bir dakika bile katlanacak adam değilim ama ne yapayım? Bir lokma ekmeği yüz suyuna batırıp yemektense, alın terine batırıp yemeyi daha iyi görüyorum.

– Geçmişleri unutmalı kuzum. Şimdiki hâle de bakmamalı. İşin daima ilerisini düşünmeli. Eğer ömrünün sonuna kadar kahveci çırağı kalmak istemezsen, senin için bir ticaret yolu bulabileceğime aklım kesiyor.

– Nedir o yol?

– Mâlum ya, ben bir sandalcıyım. Sandalımda senden başka bir arkadaşım daha var. Sen de gelirsen üç olacağız. Yapacağımız ticaret yük taşımaktan ibaret değildir. Üsküdar'dan Anadolu Kavağı'na ve Ortaköy'den Rumeli Kavağı'na kadar yalıların çocuğunun pencerelerinde parmaklık olmadığına dikkat ettin mi?

– Etmedim ama, bu sözden muradını da anlayamadım.

– Bak kuzum sana fikrimi açıkça söyleyeyim. İnsan ne kahveci çıraklığıyla zengin olabiliyor, ne de sandalcılıkla. Ben akşama kadar çalışsam elli kuruş kazanamam. Fakat bir gece yalılardan birisinin penceresinden girip de iki çift şamdan aşırırsak, üç kişinin hissesine hiç olmazsa beşer yüz kuruş düşer.

Cemal fena halde bozuldu:

– Ne? Hırsızlık mı?

– Vâkıa ismi biraz fenadır amma ticaret!..

– Teşekkür ederim dostum. Ben...

– Vallahi senin menfaatin için söylüyorum. Yaptığım teklif şimdilik pek ağır görünüyorsa da, faydasını görmeye başladığımız zaman ağırlığı kaybolur.

Cemal adamın sözlerine kulak vermeyerek sözüne devam etti:

– Ben hırsızlıkta sana arkadaşlık edersem nihayet ne kazanabilirim?

– Ne kazanabileceksin? Birkaç bin kese akçelik adam olmak bile mümkündür.

– Pek güzel! Ben bir kaç kere bir kaç bin akçelik adamdım. Onun tadını taddım. Şimdi boğaz tokluğuna benzer bir şekilde, şunun şurasında hizmet ediyorum. Elimden kaçırdığım servete acımak elde değildir. Bugün eski servitimin zekâtı nisbetinde bir servete nail olsam ne yapacağımı ben bilirim. Lâkin buna hırsızlık yoluyla nail olmayı aklımın ucundan bile geçirmek istemem. Malım mülküm elden gittiyse, ırzımın namusumun bâki kaldığını görerek teselli oluyorum.

– Ya! Öyle ha?

– Evet! Böyle. Bu teklifi bana dost olarak yaptığına teşekkür ederim. Siz de arkadaşlığınızla müşerref olmayacağım için beni mazur görün.

Bu konuşma sandalcıyı biraz düşündürdü. Cemal de boynunu bükerek biraz düşündükten sonra adamı terkedip işine dönmeye karar vermişti. Sandalcı emin bir tavırla elinden tutarak dedi ki:

– Aferin Cemal! Muradım seni tecrübe etmekti. Namuslu çocukmuşsun. Fakat sana başka bir teklifim var. İlk teklifim gibi değil. Hatta tecrübe yolunda da sana öyle bir söz söylediğim için affımı rica ederim. Bu ikinci teklifim gayet namuslu.

– Neymiş bakalım. Bir de o ikinci teklifinizi görelim.

– Konağın birisinden akıllı uslu, İstanbullu, terbiyeli, nâzik bir uşak istiyorlar. Düşündüm taşındım seni buldum. Eğer râzı olursan götürüp kapılandırayım. Yarım kese akçeye kadar maaş verecekler. Üst baş, yemek içmek hep onlardan.

– Bu fena değil ama!

– Aması ne oluyor?

– Önceki teklifin üzerine güvenemeyeceğim geliyor. Bak ben sözümü açık söyleyen bir adamım.

– Yok birader yok. Öyle değil. Bu işte bana güven. Çocuk değilsin ya! Gösterdiğim yol işine gelmezse geri dönebilirsin. Cidden söylüyorum, muradım seni tecrübeydi. Ne diyeceksin bakayım? Pek düşünüyorsun da cevap vermiyorsun.

– Öyleyse siz bilirsiniz.

– Ben bilirsem kalk bakayım, düş önüme.

YEDİ

Sandalcı kıyafetli adam Cemal'i önüne kattığı zaman doğruca Mahmutpaşa'ya gidip bir hazır elbise dükkânına girdi. İstediği gibi bir kat elbise seçmesini Cemal'e söyledi. Epeyce bir zaman sefalet içinde yuvarlanmış olan zavallı çocuğa bu davranış hayret verirse ayıplamayınız. Cemal korku ve hayret içindeyken kendisini toplayarak sandalcının kulağına,

– İyi ama benim cebimde otuz kuruştan başka para yok, sözünü titreye titreye söyleyebilmişti.

– Zararı yok. Parasını ben veririm. Sen de aylığından yavaş yavaş ödersin, cevabını alması üzerine bir kat daha hayrete düştü.

Kendi kendisine, "Bu adamın bana bu kadar dostluk göstermesi boşuna olmamalıdır. Sakın hınzırın kötü bir niyeti olmasın" diye, bir ara yapılan iyiliği kabul etmek istememişti. Lâkin gösterdiği yol işine gelmeyecek olursa geri dönebileceğine dair adamın söylediği söz hatırına gelerek ihtiyatlı davranmayı gerekli gördü.

Elbise seçmekte zaten âciz olmayan Cemal öyle bir kat elbise ayırdı ki, o zamanın modasına tamamen uygun olduğu gibi bu yoldaki bilgisi kendisini gerçekten kahveci çırağı olarak telâkki eden elbiseciyi şaşırttı. Aldığı elbiseler o zamanın fiyatıyla bin ikiyüz kuruş tuttuğundan, sandalcı paraları tamamıyle ödedikten sonra yokuştan yukarıya doğru yürüdüler.

Böylece gittikleri yer Mahmutpaşa Hamamı'ydı. Bunun lüzumunu sandalcının isbat etmesine hacet kalmadı. Cemal

bunu daha önce kestirmişti. Hamama berber getirilerek tıraş ve saç kestirmek suretiyle de temizlik tamamlandı. Cemal yeni elbisesini giydikten, eskilerini hamam hademesi arasında ancak külhancıya lâyık görmesi dikkate değer.

Hamamdan çıkan iki arkadaş bir çok mesafe katettikten sonra nihayet bir konak kapısından içeriye girmek lâzım geldiğinde, sanki konağın içinden bir ejderha gözlerini kızartıp dişlerini gıcırdatıyormuş da Cemal Bey de bundan ürkmüş gibi, çocuğa birden bire bir dehşet geldi. Zira girdikleri konak Çengi Sümbül'ün konağıydı... Sandalcı kıyafetli adam dönüp Cemal'in yüzüne bakınca, en dikkatsiz bir adamın bile gözlerine çarpacak korku ve dehşet âlâmetlerini görerek sebebini sormaya başladı. Cemal bu soruya ne cevap verebilir? Bizim bir kısmını şöyle bir kitaba ancak sığdırabildiğimiz olayları nasıl anlatabilir?

Kapının eşiği üstünde bir kaç defa tereddüdü şu mel'un konağa girmemek için hatırına gelen bin türlü düşüncenin tesiri sonucuydu. Tereddütlerine mâni olarak yine eşikten içeriye adımını atmak için gösterdiği her cesaret de önceki düşüncelerini boşa çıkarmak üzere, yine zihnine hücum eden bin türlü düşüncenin zorlaması sonucudur. Şu kadarını haber verelim ki, en sonra konağa girmek azmini kesinlikle gerekli gösteren düşünceler içinde, sırtındaki elbiseden dolayı sandalcı kıyafetli adama borcun bir tesiri vardı.

Şu anda Cemal'in gözlerinden ıstırap yaşları damladığını düşünüyorsanız, düşüncenizden dolayı mazur görülebilirseniz de isabet etmiş olmazsınız. Yalnız mazur görülebilirsiniz. Zira adeta sahibi sayılabileceği konağa bu defa uşak olmak üzere intisab için gelen bir felâketzede, yakasını parça parça etse de yeridir. Düşüncenizde isabet etmemiş olursunuz. Zira o halde

Cemal'in gözleri ıslanmadı ama yüreğinden ve ciğerlerinden doğru kabarıp gelen bir düğüm boğazına tıkanmış ve zavallıyı soluk alamaycak bir hâle getirmişti.

Kısacası, nasıl girdiğini bile anlamaktan âciz kalacağı delice bir cesaretle Cemal Bey sandalcının arkası sıra konaktan içeriye girdi. Selâmlık tarafı sayılan bir daireye çıkıp mabeyin odasının kapısı önünde sandalcı ile birlikte durdular. Sümbül Hanım bu odanın içindeydi. Ancak kapıyı açmadan gelenlerle kapı arkasından konuştu. Bu suretle Cemal Bey sokak kapısı önündeki halden bin beter bir hâle girmekten kurtulmuş oldu.

Sandalcı kıyafetli adam, Cemal'in bir takım meziyetlerini zikrederek kendisinin iffet ve istikâmetine kefil olacağını arz ile Sümbül'e kabul ettirdikten sonra, Sümbül de o dairede kendinden büyük âmir olmayacağını; ayvaz, aşçı, arabacı, çöpçü ve diğerlerinin hep kendi kumandasına tâbi olacağını ve hergün icabeden emirleri işte bu mâbeyin kapısı önünden alacağını söyledi. Bu yolda lüzumlu gördüğü talimatı verdi.

İyi ama bu tâlimatın bir kelimesi bile Cemal'in zihninde kaldı mı?

Kadın talimatını bitirdikten sonra sandalcı kıyafetli adam, o dairede bulunan eşyayı Cemal'e göstererek,

– İşte birader buranın sahibi sensin. Adam ol, sadâkatle çalış. Kahveci çırağı olmaktan böyle bir dâirede bulunmak elbette de daha iyidir, dedi ve muvaffakiyeti için hayır dua ederek çıktı gitti.

İşte kıyametin kızılcası da adam oradan gittikten sonra koptu. Kendisini kaldırıp minderin üzerine fırlatan felâketzede Cemal'in iki gözlerinden çağlayan gözyaşları içinde boğulmadığına şaşarız. Demetiyle kavrayıp kopardığı saçların

çatırtısı yürekler tırmalar ve koptuğu yerlerden sızan kanlar görülecek olsa bakanlara nefret verirdi. Göğsüne yumruğuyla o kadar şiddetli vuruyordu ki, en hiddetli bir öfkeli adam, hayatına kastedeceği adama ancak bu kadar şiddetli yumruk vurabilirdi.

Bir ara mâbeyin kapısına bir tekme vurarak harem tarafına dalıp eline ne geçerse Melek ve Sümbül'ü onunla öldürdükten sonra, kendisini de üst katın penceresinden sokağa atıp öldürmek gibi feci bir fikre kapılmasına ramak kalmıştı. Bereket versin ki, kendi canına kıyabilecek kadar cesur olmaması, bu fikri birden bire defedemediyse de, bir hayli hafifleterek geciktirmesine sebep olabildi. Artık bundan sonra birbirini takip eden fikirlerin hangi birini sıralayalım. Fakat hiç birisini yapmak için kesin karar veremedi. Bu düşüncelerin sonucu olarak,

– Ben buraya bir kere girdim mi girmedim mi? Bir daha çıkmam. Elbette işe bir şekil veririm. Lâkin çılgınlıkla, aceleyle olmaz.Tesâdüf beni buraya kadar getirdi. Yolumun bundan sonrasını da iyice düşünerek kararlaştırmalıyım, dedi.

Cemal nefsiyle olan şu mücadelesinde tam iki buçuk saat uğraşmıştı. Bereket versin ki, bu müddet zarfında mâbeyin kapısının arkasından hiç bir emir verilmedi. Mevcut hademelerin her biri kronometre ve saat gibi işlerini zamanında, sırasıyla yapıyorlardı. Akşam olunca kendi yemeği de önüne getirildi. Ayvaz, kahya ağa hazretlerinin yatağını da akşamdan serdi hazırladı...

Her köşe bucağı sonu gelmez hediyeleriyle doldurmuş bulunan bu konakta uşaklık etmenin henüz acemisi olan Cemal Bey, yemekten sonra yatak zamanına kadar zihninde hiç bir karar veremeyerek minder üzerinde oturmuş, boynunu bükmüş ve olup bitenleri düşünmeye başlamıştı. Birden mâbeyin kapısı vurularak kendisi çağrılmasın mı?

SEKİZ

Hizmetkârlık bu! Çağrıldığı zaman önce yetişmek mecburiyeti vardır. Kahveci çıraklığında, hizmetkârlığın böyle vazifelerini pek etraflı öğrenmiş olan Cemal, kapının vurulduğunu işitir işitmez, zihnindeki meşguliyetleri derhal bertaraf edip kapıya koştu. Bu kere Sümbül Hanımefendi kapı arkasında söz söyledikten başka, kapıyı sırtına kadar açmış ve fazla olarak Cemal'in içeriye girmesi için bir emir vermişti.

Hikâyemizin en acı kısmı Cemal'in bu odaya girmesi sayılsa yeridir. Zira içeriye girip de Melek Hanım'ı kendi aşkının mahsülü olan çocuk da kucağında olduğu halde orada hazır görünce, zavallı Cemal olanca metanet ve ağırbaşlılığını toplamakla birlikte, yine kendisini zaptedemeyerek devrildi; ruhsuz bir kalıp gibi yere serildi.

Kim bilir zavallı Melek bunu görünce ne olmuştur...

Artık onu hiç sormayınız. Kucağındaki ciğerpâresini bir tarafa bırakarak;

– Cemal'im Cemal'im! Ah benim biçare Cemal'im, diye o da Cemal'in üzerine atıldıysa da, Cemal gibi kendisini kaybetmedi. Sümbül'ün ve diğer iki cariyenin, ayva gibi sapsarı olan ruhsuz çehre üzerine su serptikleri sırada, Melek de gözyaşıyla Cemal'in yüzünü suluyordu.

Sümbül kızın kolundan tutup kaldırdı:

– Bu kadar zaman sabrettikten sonra beş dakika daha sabredememenin hiç bir manâsı yoktur. Şimdi her şeyi bırakalım da bir de seninle mi uğraşalım, gibi sözlerle kızı tekdir ederek susturdu.

Serpilen suların ve koklatılan esansların tesiriyle Cemal gözlerini açtıktan sonra Sümbül çocuğu kolu üzerine alarak kaldırdı:

– Kalk beyim kalk! Kendine gel. Bu kadar yufka yürekli olma, diye bir köşeye oturttu. Cariyelere söyleyerek, derhal getirtip kalbinin çarpıntısı dışardan belli olan Cemal'e içirdiği limonata, çocuğa biraz daha ferahlık vermişti. Aradan epeyce bir zaman geçmesiyle felâketzede çocuk aklını başına aldıktan sonra kadın söze başladı:

– Kama ile hâsıl olmayan ümitlerin itaat ve bağlılıkla hâsıl olabildiğine ne dersiniz beyim?

– Ah! Sümbül...

– Yok!.. Sakın ha! Geçmişi başınıza kakmak niyetinde oduğumu sanıp sıkılmayınız. Muradım size bir terbiye vermekti. Çok çektiniz ama...

– Ah zâlim! Ah merhametsiz! Beni hapislere kadar attırdın ha?

– Hapislere kadar mı? Galata'da, filanda dûçar olduğunuz belâlardan al da, tâ kahveci çıraklığına ve nihayet buraya kapılanıncaya kadar başınızdan geçen şeyler kimin tertibiyle oldu zannediyorsunuz?

– Vay, bunların hepsini sen mi...

– Evet beyim! Hepsini ben tertip ettim. Canınızdan başka hiç bir şeyi muhafaza etmeyerek sizin için her belâyı, her felâketi hazırladım. Sizi ölümden kurtaran yardımcılar, benim tarafımdan konulmuş adamlardı. Sizinle kavga çıkaran çapkınların haydut gibi hareketlerinden bile malûmatım olduğunu söylersem darılmayınız.

– İyi ya bana kastın neydi a merhametsiz?

– Kastımı sonra anlarsınız. Sizin kahvede yatan tu lumbacıların sizi Eyüb'deki Fulya Bahçesi'ne davet ettikler zaman onlara uymamanız, onlarla kumar oynamaya razı olmamanız, cebinizdeki otuz kuruşun kıymetini bilmeniz ve nihayet sandalcının teklif ettiği soygunculuğa razı olmayıp namus ve iffetinizi ispat etmeniz, artık durumunuzu düzelttiğinize beni inandırdı. Dünyanın ne olduğunu gördünüz. Görmediğiniz bir şey kaldıysa o da şu ciğerpâresi evlâdınızdır. Alınız, öpünüz, koklayınız. Gerçekten sizin evlâdınızdır. Öz oğlunuz olduğuna hiç şüphe etmeyiniz. Sözümüzün kalanını yarın söyleşiriz. Pek yorgun olduğunuzu biliyorum, haydi Melek'in odasına gidiniz de rahatınıza bakınız.

Kadının bu son sözü üzerine Cemal Bey'in dili tutuldu kaldı. Hatta, "taş yürekli kadın benimle eğleniyor mu" diye düşünerek verdiği müsaadeye inanmayacak bile oldu. Zira uşaklık suretiyle hizmetine râzı olduğu bir kadından bu fevkalâde lütfu hiç beklemiyordu. Melek kendisini kolundan tutarak içeriye doğru çekerken bile hâlâ kurtulamadığı tereddüdü, zavallının cesaretine mani oluyordu. Sümbül bu tereddüdü lâtifeyle uzaklaştırmak için şöyle bir söz daha açtı:

– Ne korkuyorsun? İçerde Osman Bey'i görürüm diye mi düşünüyorsun?

– Ah Sümbül! Çektiğim felâketlerin hiç birisi hiç bir şey demek değildir. Fakat bu Osman Bey rekabetinin yüreğime açtığı yara mezarıma kadar işleyecektir.

– Ay, sen ona gerçekten inandın mı?

– Neye?

– Şu Osman Bey adında birisinin çıkıp da Melek Hanım'a yaklaştığına?

– Gözümle gördüğüm bir şeye nasıl inanmam?

– Senin gibi çılgınların gözüne pek çok şeyler gösterirler. Gösterildiği zaman inandırabilecek bir şekilde gösterilmek de lâzımdı. Eğer inanmamış olsaydın hanları, hamamları, dükkânları, bostanları satar mıydın? Onları satmamış olsaydın, ekmekçiden bir lokma ekmeği dilenmek derecesine tenezzül eder miydin? Bu dereceye tenezzül etmemiş olsaydın hiç aklını başına toplar mıydın? Haydi Beyim haydi! Git zevkine bak. Melek'e senden başka erkek eli değmemiştir.

– Aman Sümbül Hanım efsun mu okuyorsun?

– Hakikati söylüyorum beyim. İşte Melek yanındadır. Doğrusunu ondan sor.

– Yemin müddetinin hükmü geçti mi anacığım?

– Geçti kızım!. Şimdiki halde durumun hakikatinden bildiğin kadarını söyleyebilirsin.

– Öyleyse gel benim biçâre Cemalciğim. Şu ana kadar sâdık Melek'e ağyâr eli değmediğine emin olman lâzım geleceği gibi, bundan sonra da değmeyeceğini de temin edebilirim.

Bu teminat üzerine Cemal ile Melek kol kola girerek doğruca kendi odalarına gittiler. Lâkin bir gidiş gittiler ki, yenilenen saadetlerinin uyandırdığı şükran hissi ikisinin de gözlerini ıslatıyordu.

O gece bunların sabaha kadar gözlerine uyku girmemiş olması imkânsız sayılacak şeylerden değildir. Cemal Bey ku-

cağından düşüremediği çocuğunu sevdi diyemeyiz. Çocuğuna karşı gösterdiği davranışlarına bakarak, çocuğu tapar gibi sevdi tabiriyle muhabbetinin derecesini ancak belirtebiliriz.

Melek ile ettiği hasbıhaller, Osman Bey'in rekâbeti meselesinin sırf uydurma olduğunu ortaya çıkardı. Meğer o gün Osman Bey diye gördüğü gösterişli zât, daha sonra sandalcı kıyafetiyle gördüğü adamdan başkası değilmiş. Bu adam ise Sümbül'ün yanında çalışıyormuş... Kendisine oynanan oyunların hepsinden mâlumatı varmış. Melek de bu oyunlardan habersiz değilse de, Cemal Bey'in tecrübe kazanması ve ıslâh olması için uydurulan şeyleri kendisine haber vermeyeceği hakkında yemin ettiği için sır saklamaya mecbur olmuş...

Kızdan bu hakikatleri öğrendikten sonra Cemal işi daha etraflıca anlamaya çalıştı. Kıza sordu:

– Pekalâ! Sümbül Hanımefendi bizim ıslah olmamızı neden bu kadar gerekli görmüş?

– Orasını bilmem.

– Bunu da söylememek için yemin mi ettin yoksa?

– Hayır! Bu konuda cidden malumatım yok. Şunu bilirim ki, Sümbül Hanım seni çok sever. Adeta benden çok seviyor desem, hata etmemiş olurum.

– Debbağ sevdiği deriyi yerden yere çarpar derlerse de, insanların sevdiğini sürüm sürüm süründürünceye kadar merhametsizlik göstermelerine hiç bir mâna veremem.

– Ben de veremem. Şu kadar var ki, Osman Bey kıyafetinde gördüğüm adam senin uğradığın felâketlerin haberini getirip de benim yüreğim dayanamayarak ağladığım zamanlar,

Sümbül Hanım da kendisini tutamaz, senin için hüngür hüngür ağlardı.

– Çok garip! Öyle bir söz söylüyorsun ki, bunu senden başka kim söylese inanmazdım.

Kızın daha fazla bilgisi olmaması ve sabahın da yaklaşması, Cemal Bey'e uyku ve istirahat lüzumunu gösterdiği için, refikasıyla birlikte kendilerini uykuya bıraktılar.

DOKUZ

Ertesi günü öğleden sonra uykudan uyandığı zaman etrafına bakarak kendisini mükellef bir odada, muhabbeti uğrunda can veren bir kadının yanında ve aşklarının mahsulu olan çocuğun yanı başında görünce, uzun zaman çektiği sefaletle şu nimeti mukayeseye başlayan zavallı Cemal, refikasını uyandırmadan bir saat kadar gözü açık olarak yatmış ve zihninden geçirmediği şey bırakmamışsa da, Çengi Sümbül'ün kendisine davranışını bir türlü iyiye yoramayışı üzerine, zihnince hiç bir şeye de karar verememişti. Çocuğun uyanıp ağlaması refikasını da uyandırdı. Bunun üzerine çocuğun sabah hizmetini yaptıktan sonra Melek Hanım, Cemal Bey'i diğer odaya davet etti.

Diğer oda dediğimiz yer, mâlûm mabeyin odasıydı ki, Sümbül Hanım, çocuğun hâl ve tavrından, yüreğindekileri keşfetmişcesine bir mahâretle söze başladı:

– Şimdi ben senin yüreğinden geçenleri bilirim Cemal! Sana davranışlarımdaki hikmeti sormak istersin, öyle değil mi?

– Evet öyle. Sanki yüreğimin içinde imişsin gibi yüreğimde olanları biliyorsun.

– Öyleyse senin bana soracağın sorulardan önce ben sana bazı sorular sorayım. Senin baban Dâniş Çelebi isminde bir adam imiş öyle mi?

– Evet! Dâniş Çelebi'dir.

– O mecnun bir adammış...

– Orası da öyle.

– Bunları öğrendik. Lâkin annen kim imiş?

– Vallâhi Sümbül Hanım, annemin kim olduğunu ben de bilmem.

– Acaip! Annenden pek mi küçük kaldın?

– Hayır! Annemden pek küçük kalmadım ama, o zaman annemin annem olduğundan başka birşeye akıl erdiremezdim.

– Annenin şekil ve siması hiç hatırında kalmadı mı?

Cemal biraz düşündü:

– Hayır! Aradan zaman geçtiği için hatırlayamıyorum.

– Vücudunda hiç bir nişânesi hatırına gelmiyor mu?

Cemal biraz daha düşündü:

– Hayır! Hayır! Hatırıma gelmiyor.

– Hele hele! Elinde ayağında?..

– Ha! Hatırıma geldi. Galiba sağ ayağı olmalıydı. Sağ ayağının parmakları ayrı değil, birbirine birleşiktir. Ekseriya anamın o ayağını okşar, oynardım.

Cemal bu sözü söylediği zaman, Sümbül'ün yüzü kireç gibi bembeyaz kesildi. Ondan sonra kulak memesine kadar vücudunu mor bir renk kapladı. Gözleri döndü. Dudakları titreyerek nefesi kesildi. Söz söylemeye bir zamana kadar güç bulamadı.

Şu kadar ki, sanki yerinden fırlayıp da bir büyük ve müthiş iş görecekmiş gibi, o zamana kadar entarisine sararak sak-

ladığı sağ ayağını uzatarak Cemal'e gösterdi ve güya o konudaki fikirlerini soruyormuş gibi gayet müthiş ve korkunç bir tavırla beş altı dakika kadar çocuğun yüzüne bakıp kaldı. Daha sonra nihayet söylediği söz, ciğerlerini parçalayarak çıkıyormuşcasına acıklı bir tavırla söyleyebildiği şu sözlerdi:

– Okşayıp sevdiğin ayak bu ayak mıdır?

Bu hâl üzerine yalnız Cemal değil, Melek Hanım da hayretinden buz gibi dondu kaldı.

Bunların şu hayreti beş on dakika sürdükten sonra, Cemal'in bir yandan tereddüdünü yenemeye yenemeye,

– Anacığım! İşte bu ayak onun ayağıdır, diye kadının ayağına sarıldı.

Ondan sonra Melek de,

– Sen bize ne sırlar keşfettirmiyorsun anacığım, diye Cemal gibi konuşmaya başladıysa da Sümbül kızı menederek şöyle dedi:

– Hayır Melek! Ben senin anan değilim. Senin anan Canberd Bey'in karısı olan hanımdır. Bunun hilâfını gerek benden, gerek diğerlerinden işittiğin sözler hep yalandır. Aslında sen benim gelinimden başka bir şey değilsin. Dünyada oğlum Cemal'den başka benim kimsem yoktur.

O zamana kadar Sümbül Hanım'a baktığı gözle şu anda hasıl olan arasındaki fark düşünülür ve mukayese edilirse, Cemal Bey'in halinde görülen değişiklik daha iyi anlaşılabilir. Analık – oğulluk kesinleştikten ve bu konuda geçmişi hatırlatmak yolunda yarım saat kadar konuşulduktan sonra, Sümbül'ün, eski ismi yâd edilmek lâzım gelirse Peri Hanım'ın göz-

lerinden akıtmağa başladığı yaşlar, Cemal'in ilk defa gördüğü bir şey olduğu için, hayretini artırdıkça artırmaya pek ziyade yardım etmişti. Nihayet kadın çocuğa şu hakikati de söyledi:

– Oğlum, evlâdım. Çocuğuna külliyetli mal bırakan babalar, ekseriya çocuğunu insaniyet âleminde ömrünü şan ve şerefle geçirebilmesine medâr olacak terbiyeyi vermeyenlerdir. Ben vâkıa pederinin mecnunluğu üzerine evimi kendi elimle yıkarak başımı alıp çıktıktan sonra senin ahvâlini daima tahkik ederdim. Fakat terbiyesiz büyüdüğünden dolayı üzülmekten başka elimden hiç bir şey gelmezdi. Nihayet pederin kendi kendisini asınca, sen on yedi on sekiz yaşında bir mirasyedi olarak ortaya çıktın. Elindeki servet ve sâmanı mutlaka telef edecektin. O zaman seni evlendirmiş, barklandırmış olsalardı bile hiç bir faydası olamazdı. Vur patlasın, çal oynasın âlemine girmek ve olanca varını orada telef ettikten sonra sürünmek, mirasyedilerden çoğunun alnına yazılmış bir yazıdır. Bundan müstesna olanlar o kadar nâdir ki, yok hükmündedir. Analığımın zoruyla senin malını kendi vasıtamla telef ettirmeyi senin hakkında dostluk saydım. Melek'i sana nasıl sevdirdiğimi ve seni ne suretle soyup söndürdüğümü tekrara hacet yok. Hele senin ona gösterdiğin aşk ve muhabbetten şimdi aslâ bahsedemem. Sözü uzatmayalım. Senden her ne almışsam bir tanesi bile zâyi olmaksızın mevcuttur. Mal yine senindir. Bundan sonra aklını başına alacağına emin olduğum için, işte bu sır ve hakikatı sana ifşa ediyorum.

Bu sözleri işiten Cemal'i, vâlidesinin ayaklarına kapanarak, ağlayarak şükranını arzetmekten kim menedebilir? Fakat bunca zamandan beri kendi yakınında çengilikten başka bir mevki ihraz etmemiş olan Sümbül Hanım, Cemal Bey'in bu teşekkür tarzını kabul edemeyerek mâni oldu ve vasiyetinin geri kalan kısmını şöyle tamamladı:

– Şimdi sana bir tavsiyem var.

Sümbül çıkarıp Cemal'in önüne bir torba altın koydu ve şöyle devam etti:

– Bu parayı alırsın. En sonra sattığın konağa gidersin. Ne yaparsan yaparsın, kaç kuruş isterlerse verirsin. Konağı mutlaka satın alırsın. Baban vefat ettiği günden beri içimde bir merak var. O merakta pek haklı olduğumu yakinen biliyorum. Eğer iş dediğim gibi çıkarsa, senin için pek büyük bir fayda daha hâsıl olacaktır...

ON

Cemal Bey torbayı alarak daha o akşam sattığı konağa gitti ve bir senelik alım satımı fesh etmek kararında olduğunu konağın şimdiki sahibine ifade etti. Böyle bir pazarlıkta satanın alana ziyadece naz göstereceği malumdur. Fakat vâlidesi bu keyfiyeti evvelce anlayıp gereken izni de verdiğinden, mal sahibi naz gösterdiği kadar Cemal Bey de para gösterdi ve her meselede olduğu gibi bu meselede de galibiyet para tarafında kaldı. Sattığı fiyatın iki misline denk bir fiyatla konağı geri aldı. Üç güne kadar mal sahibinin çıkacağı vaadini alarak annesinin yanına geldi.

Artık bu üç günü eski olayları nasıl hatırlayarak geçirdiklerini tek tek anlatmaya lüzum yoktur. Tâ büyücü büyük vâlide hanımdan başlayarak Daniş Çelebi'nin mecnunluklarına ve Hesna Kadın'ın Peri Hanım aleyhine çevirmek istediği hilelere varıncaya kadar Çengi Sümbül hikâye ettiği gibi, ondan sonra Daniş Çelebi'nin kendisini astığı zamana kadar olan olayları da Cemal Bey anlattı.

Konakta bulunanların çıkması için tayin edilen üç günlük zaman bitince konaktakiler çıktılar. İki gün zarfında konak yeniden tefriş edildi. Cemal Bey'den ne alınmışsa, hepsi geri verildi. Daha sonra Sümbül, Melek ve Cemal Bey konağa giderek müteveffa Dâniş Çelebi'nin kendisini astığı odaya girdiler.

– O melun halka, şu halka mıydı Cemal?

Bu soruya tasdik cevabını aldıktan sonra Sümbül entarisi altından kuvvetlice bir ip çıkarıp halkaya geçirdi. Bu hal Cemal'in dikkatini çekti!

– Ne yapacaksın? Meramın ne? Bu ipi halkaya geçirmekten maksadın ne?

Bu soruları uçuk bir benizle, pek telâşlıca sorması, Sümbül'ü tebessüm ettirdi:

– Merak etme. Şimdi görürsün. Üçümüz birden şu ipi tutup çekeceğiz. Haydi bakalım yapışınız, diye çocuğun merakını giderdi.

Üçü birden ipe sarılarak çektikleri zaman, tavandaki halkanın bulunduğu yerden bir büyük parça düşmez mi?

Asıl garabet bunda değil! Düşen parçayla birlikte her biri leblebiden büyük yedi sekiz yüz parça nur damlası gibi elmas yere serpilivermesin mi?

Bu hal Cemal ile Melek'i hayrete düşürdü. Sümbül ise, beklediğine kavuşmuş gibi, tatmin olmuş bir tavırdan başka hiç bir teessür göstermedi.

– İşte merakım buydu. Ettiğim meraka değdi, dedi.

Cemal:

– Bu sırdan evvelce malumatın var mıydı? Yok idiyse, bunu nasıl sezebildin, diye açıklamasını istemesi üzerine, kadın bu hakikatı de şöyle izah etti:

– Hayır! Bundan haberim yoktu. Lâkin babanın mecnunluğu malum. Sen mini mini bir cici bebek iken, seni kucağına alıp sevdiği zamanlar, "Ah oğlum! Benden sonra şu hazinelerin kadrini bilemezsin. Tıpkı Cevher-füruş'a benzersin.

Malını tüketip bitirdikten sonra dalkavuklar senin yüzüne bakmaz olurlar. Sen bu felâkete tahammül edemezsin. Kendini asmaya kadar göze alırsın. Fakat Cevher-füruş'un başına geldiği gibi kendini astığın halka, tavanı yıkarak ortalığı mücevherata garkedecek mi?" derdi. Malum ya, baban böyle hikâyelere hakikat rengini vererek icabını da yapmaya kalkışırdı. Ölüm şeklini haber aldığım zaman hiç şüphe etmedim ki, seni Hatem Tay hikâyesinde nakledilen Cevher-füruş'a benzeterek tavanı bu suretle boşaltmıştır. Lâkin cinnet bu ya! Evvela tecrübeyi kendisinde icraya kalkışmış ve o belayı kendi başına yine kendisi davet etmiştir. İşte hakikat bugün fiilen meydana çıktı.

Bu fiilen meydana çıkan hakikat, her ne kadar hepsini hayrete düşürmüşse de, bu hayretle birlikte bir de büyük memnuniyet olduğu inkâr edilemez.

Sümbül üç dört gün daha konakta kalarak lüzumlu şeyleri tamamladıktan sonra, bir sabah oğlunu ve gelinini yanına çağırarak şunları söyledi:

– İşte çocuklar! Ben sizin için şu analıktan başka bir şey yapamazdım. Yapabileceğimi yaptım bitirdim. Çekilen çileler, felâketler akılları başlara getirmiştir. Bundan sonra akıllıca hareket edileceğinden eminim. Saadetle ömür süreceksiniz. Fakat saadetinizden ben yanınızda bulunarak hissedar olamayacağım. Malını sefahatle telef etmek acınacak bir hal sayılabilirse de, namussuzluk sayılamaz. Lâkin şu bir iki seneden beri gördüğünüz halde yaşamam, kadınlık iffetine yakışır bir yaşayış tarzı değildir. Ben yanınızda bulunacak olursam, tövbekâr bile olsam, yine sizin için bir yüz karası olurum. Buna gönlüm râzı olmayacağı gibi, ben kendimce yaşayış tarzımdan pek memnun, pek tad aldığım için tövbekârlığı da istemem. Siz

mesut olunuz. Ben de kendi âlemimde bulunayım. Yalnız iki üç ayda bir kere gelip sizi görmeme müsaade ediniz...

Bu sözlere karşılık, gerek Cemal Bey ve gerekse Melek Hanım bir çok sözler söyleyip kadını kandırmaya çalıştılarsa da, ömründe kimsenin fikriyle hareket etmemiş olan Sümbül Hanım bu defa da kararından dönmedi, çocuklara veda ederek çıktı, kendi evine gitti.

İşte hikâyemiz tamamlandı. Şimdi okuyucularımıza hatırlatacak yalnız şu husus kaldı:

Âlemde Dâniş Çelebi ve Canberd Bey gibi mecnunlar nâdir bulunur. Fakat Cemal Bey gibi mirasyediler ve Melek Hanım gibi aldatılanlar nâdir bulunur şeylerden değildir. Kendisi dört kuruşu elinin emeğiyle kazanıp bir tarafa koyabilmekten âciz bulunan ve babadan miras kalan servetle vur patlasın çal oynasın âlemine can atan genç beylerimiz şu noktayı hatırdan çıkarmamalıdırlar ki, bulundukları meclisleri neşelendirenler, hemen hiç bir zaman Sümbül ve Melek olamazlar. Binaenaleyh elden çıkan saadeti yine bunlar öncekinden daha mükemmel ve daha ciddi olarak iade edemezler. Hikâyemiz gibi hikâyelerin sonunda açılan ümit kapıları, muharrirlerin sanatlarıyla ortaya çıkar. Kendi maceralarını hikâyelere tatbik edenler böyle ümitlere ehemmiyet verirlerse, Dâniş Çelebi'yi aynıyle taklit etmiş olmaktan başka bir şey yapmış sayılmazlar.

Kezâ genç hanımlarımız da şu noktayı dikkate almalıdırlar ki, nice şirin sözlerle kendilerini kandırmaya çalışanlar, oğlunun selâmetini temin etmeyi daha önce düşünüp kendilerine oğlunu böyle musallat eden bir Çengi Sümbül ta-

rafından gönderilmezler. Öyle bir taraftan gönderilirler ki, bunların masum kandıran yaltaklanmacılarına itibar edenlerin helâkı, onların kazançlarını tamamlayacaktır. Böyleleri içinde Çengi Sümbül kadar maharetli olanları ender bulunur. Hatta Çengi Sümbül hakkında tasvir ettiğimiz yaşayış tarzı bile hiç bir akıllı kadının takdirine mazhar olacak bir yaşayış değildir. Evlâdının mürüvvetiyle mesut yaşayabilmesine mâni olacak bir hâl saadetten sayılabilir mi? Böyle hayat sürenlerin sonunu görmek isterseniz, size yine Sümbül'ün âkibetini arzedelim:

Kadının şu halde kırk yaşına yaklaşmış ve belki de aşmış bulunduğu hesap edilince anlaşılabilir. İşin üzerinden bir kaç sene geçmesiyle artık bağ-ı hüsnüne gereği gibi hazan geldikten sonra, ayş u nûş meclislerinde raks sanatındaki mahâretinden başka hiç bir dayanağı kalmadı. Sümbül ise geçmiş olan güzelliğine hâlâ mağrur olduğundan, meclistekilerin rağbetinden böyle düşmesi, kendisini ölüm derecesinde kahretmeye başladı. Bu azaptan kurtulmanın çaresi, artık o çeşit büyükler meclisine devamı terkten başka bir şey olmayacağı bellidir. Sümbül de, durumu bildiğimiz gibi ayak takımından olan diğer ahbabıyla ettiği sohbete kanaat göstermeye mecbur oldu. Ancak bu halde de kendi sohbetine devam edenler, kadının zâtına rağbette etmezlerdi. Belki esirgemeden israf ettiklerini yemek için devam ederlerdi. Demek oluyor ki, bir kart mirasyedi de kendi kesildi. Hazıra dağlar dayanmaz hükmü kendi hakkında da vâki oldu.

Şu kadar var ki, Sümbül belirli fikir sahiplerindendi. Ömrün zilletlerine dünyada yalnız bir nefes almak açgözlülüğüyle katlanabilecek takımdan değildi. Güzelliği elden çıktığı gibi serveti de sonlarına varınca,

– Dünyada ağız tadıyla geçirdiğim ömür bana kâfidir. Bundan sonra sürünmektense, temizlenmek evlâdır, dedi ve gereğince hareketten de geri kalmadı.

Şâyân-ı dikkat değil midir ki, şu kötü sonu bile evlâdı meyânında vuku bulan bir musibet olamamıştır. Oğlu bu haberi altı aya kadar vâlidesinin kendi konağına uğramamasıyla hâsıl olan merakı üzerine araştırarak öğrenebilmiştir.

Böyle kötü bir âkibetten cümlenin masûniyeti için edilecek duaya âmin demek, herkese insaniyet borcudur.

AHMET MİTHAT EFENDİ (1884 - 1912), ikiyüze yakın eserleri yanında gazete ve dergilerde kalmış yüzlerce yazının sahibi, edebiyatımızın en verimli şahsiyetidir. Büyük hikâye, roman ve tercüme-adapte roman türlerinde yayınladığı yüze yakın eseriyle de romanımızın "hâce-i evvel"idir.Felâtun Bey ile Rakım Efendi, Dürdâne Hanım, Hasan Mellâh, Müşâhedât ve Jön Türk gibi tanınmış romanları yanında Çengi, Süleyman Muslî ile Ahmet Metin ve Şirzad gibi eski kültürümüzden yola çıkan eserler de yazmıştır. Bu romanlardan çok azı sadeleştirilerek yayınlanmış veya yeni yazıya aktarılabilmiştir. Halbuki nesir alanında en çok eser veren odur.

Romanları ve roman üzerine incelemeleriyle de tanınan Mustafa Miyasoğlu'nun sadeleştirerek yayına hazırladığı Çengi,1877 yılında Tercüman-ı Hakikat gazetesinde tefrika edildikten sonra aynı yıl içinde kitap hâline getirilmiştir. Muhayyelât-ı Azîz Efendi'deki hikâyeleri gerçek hayatta yaşamaya çalışan Dâniş Çelebi ile karısı Çengi, oğulları Cemal ile sevgilisi Melek arasındaki ilgi çekici olayları konu edinen romanın asıl meselesi yanlış terbiyedir. Sokağa çıkarılmadan büyüyen Melek ile babası Canberd bey, mirasyedi Cemal ile annesi Çengi Sümbül ve zavallı Dâniş Çelebi ile annesi düzmece Saliha Molla ilişkilerinde sergilenen yanlış terbiye örnekleri, cin-peri hikâyeleri vehimler ve hurâfelerle ilgi çekici boyutlara ulaşır. Toplumumuzda her zaman aktüalitesini koruyan hikâyelerini Osmanlı döneminden seçilmiş örnekleri, ustaca kurulmuş olay örgüsüyle bir araya getirilip ve roman diliyle anlatılmıştır.

Çengi, yazılıp yayınlanışından yedi yıl sonra yazarı tarafından (İlk bölümü) "Çengi yahut Dâniş Çelebi" adıyla piyes haline getirilerek yayınlanmış ve sahnelenmiştir. Roman kadar piyes şekli de pek çok tartışmaya ve sahneleyen tiyatronun kapanmasına yol açan Çengi, A.M. Efendi'nin en ilgi çekici romanlarından biridir.

ISBN 975-17-1833-3
9 789751 718334

1.000.000TL